

РАХАТ ҚОСБАРМАҚ

Айнакер аңшы

Рахат ҚОСБАРМАҚ

АЙЛАКЕР АҢҶАТЫ

БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАЛАР

Алматы қаласы – 2014 жыл
«Информ-А» баспасы

УДК 821. 512. 122-93

ББК 84 Қаз 7-44

Қ 67

Қ 67 **ҚОСБАРМАҚ Р.**

Айлакер аңшы – Алматы; Информ-А.– 2014.– 280 бет.

ISBN 9965-569-97-5

Белгілі ақын, журналист Рахат Қосбармақтың бұл кітабына бала кезінде жазған ертегілері мен әңгімелері, балаларға арналған өлеңдері топтастырылған. Шығармалар баланың ой-өрісін кеңейтіп, әдептілік пен ізеттілікке, имандылық пен инабаттылыққа тәрбиелейді, жақсыдан үйреніп, жаманнан жиренуге, еңбекқорлық пен тапқырлыққа баулиды.

Кітаптың тілі жеңіл, жатық. Кітап ата-аналарға, балабақша мен мектеп жасындағы балаларға арналған.

УДК 821. 512. 122-93

ББК 84 Қаз 7-44

ISBN ISBN 9965-569-97-5

© Қосбармақ Р., 2014

ΕΡΤΕΓΙΛΕΡ

КЕМПІРҚОСАҚ

Ерте-ерте, ертеде бір үлкен кең алқапта алуан түсті гүлдер тату-тәтті тіршілік етіпті. Олар рауандап атқан таң шапағымен құлпыра жайнап, көздің жауын алады екен.

Қызыл, сары, көк, жасыл – сан сипатты нәзік те сұлу гүлдердің арасында дараланып жалғыз ғана ақ түсті гүл өмір сүрді. Ол өзімшіл де өркөкірек, дөкір де зорлықшыл, тойымсыз да қомағай болыпты. Өзінің ақша қардай аппақ түсін «басқалардан артықшылығым» деп бағалап, әрдайым мақтаныш ететін ақ түсті гүл маңайындағы гүлдердің тамырының нәрін, жапырағының әрін сорып, жер астынан алар қорегін тартып алып, қиянат көрсетіпті. Түрлі гүлдің тамағын тартып жеген соң түсі де уақыт өткен сайын өзгере бастапты. Сөйтіп, күннен-күнге күдірейіп, әртүрлі гүлдің нәрін сорған соң қызыл-жасыл, сары-көк – әлем-жәлем түске еніп, адам танымастай болып өзгеріпті.

Ақыры қиянатшыл гүлдің бұл зорлығына төзе алмаған барша гүл атаулы өзара уағдаласып, оған білдірмей, бір түн ішінде басқа жаққа қоныс аударып, көшіп кетіпті. Жалғыз өзі жұртта қалған ақ гүлдің жағдайы нашарлап, азып-тоза бастапты. Өзгеге масыл болып үйреніп қалған ол өз бетімен тіршілік ете алмайтын халге жетіп, күнкөрісі қиындай береді. Өзінің қателігіне өкініп, бармағын шайнағанмен, бәрі де кеш еді.

Мұны көріп, бейшара гүлге аяушылық еткен мейірімді Күн-Ана оны көк жүзіне – Аспан әлеміне алдыртып, қамқорлығына алады.

Аунап айлар, жылжып жылдар өтеді. Жер-мекенінен ажырап, жетімсіреген қиқар гүл бұрынғы достарын, құрбыларын аңсап, сағынады. Өзінің бұрынғы істеген істеріне

қатты өкінеді. Бірақ кері қайтуға жол жоқ, ол мүмкін емес те еді. Әйтсе де, гүл Күн-Анаға өтініш жасайды.

Мейірімді Күн-Ана тағы да кеңшілік жасап, Жерді шалғайдан – сонау Көк жүзінен ғана көруге мүмкіндік береді. Гүлдің әлем-жәлем түсін пайдаланып, оны Кемпірқосақ етіп қайта жаратады.

Жаңбыр жауғаннан кейін жер бетіндегі гүл атаулы мен өсімдік біткен құлпырып, алуан түрлі сұлу кейіпке түскен уақытта Кемпірқосақ-гүл аспан төріне шығып, жайқала құлпырған өзінің бұрынғы өскен ортасына қызыға қарап аз уақыт тұрады екен. Бірақ шырқау биік Көктен қанша сүзіліп қараса да, іштегі сағыныш өрті басылмайды. Сондайда ол көзінің жасына ие бола алмай, төгіп-төгіп алады екен. Осы көз жасы жаңбыр боп сіркірей жауған кезде Жер бетіндегі

барша өсімдік пен гүл атаулы да оған жауап қатып, сәлем жолдағандай түрлене құлпырып, жалт-жұлт етіп, жайнап кетеді.

Кемпірқосақ-гүл де алуан түске еніп, көңілі жай тауып, сағынышын басқандай болады. Осылайша ол кейде қас қарайып, күн батқанша Жер-Анадан көз жазбай, ұзақ уақыт қарап тұратын болыпты.

1986 жыл, 30 қаңтар.

АҰЛАКЕР АҢШЫ

Баяғыда бір асқар таудың етегіндегі шағын ғана ауылда Баран есімді көнігі мерген аңшы өмір сүріпті. Атқан оғы мүлт кетпейтін аңшы өзі тұратын ауылды аулаған аңдарының етімен асырап-бағыпты.

Бір күні мерген аң аулап жүріп, шың басындағы таутекені көзі шалады. Оған жақынырақ келіп, оқ жететін жерге барып, олжа қылу үшін «Аң ұзап кетпесін» деп баспалап, асыға басып келе жатқанда кенет аяғы тайып кетеді де, тастан-тасқа соғып, төмен қарай домалай жөнеледі. Таудан құлап келе жатып, жандәрменгүн жанталасып жүріп, зорға дегенде сол қолы бір түп қынаға ілігіп, аман қалады.

Енді қозғалып, орнынан тұрайын десе, аяқ-қолы қақсап қоя береді. Сөйтсе, аңшының тобығы мен оң қолы шығып кеткен екен. Мұнымен қайда бармақ? Аңшы ауыр күрсініп, қайғыға батып, қатты құса болады.

Осылайша ол ұзақ уақыт жатады.

Бір уақыттар болғанда суылдаған алып қанат даусын естиді,

шаңқылдаған құс үні құлағына келеді. Басын көтеріп қараса, бір нән самұрық құс қаһарлана сөйлеп тұр екен:

- Ей, адамзат! - дейді ол. - Менің мынау ұланғайыр патшалығыма көптен бері тыныштық бермей, қол сұғып жүр едің. Ақыры қолыма түстің бе?! Енді сазайыңды тартатын кез де келді. Қазір мен сенің жаныңды алам!

Тобығы шығып, аяғын баса алмай, қолымен жер тіреп,

көтеріле алмай жатқан аңшы байғұста не қауқар болсын?! Мылтығымен басып салайын десе, қозғалатын дәрмені жоқ. Амалы құрыған ол алып құсқа жалына бастайды. Артында қалған шиеттей бала-шағасы мен ел-жұртын айтып, жылап-еңіреді. Бірақ сезімсіз самұрық селт етпейді.

- Жарайды, маған мейірімің оянбады ғой. Ақыры өлтіруге

бел буған екенсің, - дейді Баран. - Олай болса, мені мынау шың-құз, тау-тастардан аулақ, ел көретіндей, ертеңгі күні сүйегімді тауып алып, ақ жуып, арулап жерлейтіндей жерге апарып, өлтір! Жан аяғы баспайтын тау-тастың арасында көмусіз қалмайын.

Самұрық бұл тілегін орындауға келіседі. Ол алып қанатына аңшыны мінгізіп алады да, ұша жөнеледі. Құстың қанат қағысынан көз аштырмас зор дауыл тұрып, жер-дүниені дүлей жел суырып әкетеді. Олар осылай ұша-ұша, қайнап жатырған бір ып-ыстық көлге тап болады.

- Ал, аңшым, - дейді самұрық. - Өлер жерің осы. Иманыңды оқи бер!

Аңшы тағы да жалынып-жалбарынады, көз жасы көл болады.

- Жарайды, сәл де болса ұзағырақ өмір сүргің келген екен, - дейді алып құс сонда күндей күркіреп. - Бәрібір түбінде өлесің! «Тірі қаламын» деп ойлама!

Сонда аңшы самұрыққа:

- Ақырғы тілегімді орындашы. О дүниеге он екі мүшем сау барайын, шығып кеткен тобығым мен қолымды салып берші, - деп өтініш жасайды.

Самұрық келісіп, шығып кеткен оң қолы мен тобығын салып береді. «Жауды аяған – жаралы» дегендей, алып құстың аңқаулық танытып, оңбай алданған жері осы еді.

Осылайша олар ұша-ұша, бір шағын ауылға кез болады. Бұл – Баранның ауылы еді. Баран алып құсқа:

- Міне, мен соңғы рет өзімнің туып-өскен ауылымды көріп тұрмын. Енді өлтірсең де, өзің біл. Арманым жоқ! - дейді.

- Мен сені жерге жетіп, қонған соң денеңді паршалап, түтіп, шоқып жеймін. Иманыңды үйіре бер! - дейді самұрық.

Бірақ бұл – оның жарық дүниедегі айтқан соңғы сөзі еді.

Баран болса, қолы мен тобығы салынған соң баяғы сау қалпына түскен болатын. Мылтығын құстың көк желкесіне тосып, дайындалып отырады. Самұрық төмендеп-төмендеп келіп, жерге қонуға екі-үш қадам қалғанда ол мылтығымен алып құсты атып өлтіреді де, жерге топ ете түседі.

Сөйтіп, бір ажалдан аман қалған айлакер аңшы асықпай аяндап, ауылына жетеді.

1986 жыл, 21 қаржасүйек.

ЖАЛҚАУДЫҢ ЖАЗАСЫ

Баяғыда бір жалқау болыпты. Өзі асқан ұйқышыл болса керек. Ертеден қара кешке дейін әке-шешесі әкеліп аузына тосқан асты ішіп алып, қорылдап ұйқыны соғып жата береді екен. Әке-шешесі де бетінен қақпай, ерке етіп өсіреді.

Сол жалқау ақыры өз түбіне өзі жетіпті. «Ол қалай?» дейсіздер ғой. Оқиға былай болған екен.

Бір күні жалқаудың әке-шешесі әлдебір алыс жаққа қыдырып баратын болады. Баласын ертіп барайын десе, жалқау сонша жерге бару үшін орнынан тұруды, одан әрі қызылмай боп жүруді қиынсынады да, әке-шешесі қанша айтса да, қасарысып жатып алады. Ақыры сөзін өткізе алмай, әбден ығыр болған ата-анасы қолды бір сілтеп, кетіп қалады.

Бір заманда жалқау бала көзін тырнап ашады да, орнынан тұруға ескі әдеті қайта ұстап, ерінеді. Жатып алып, әке-шешесін шақырады. Бірақ ол қанша шақырса да, ата-анасынан жауап болмайды. Ақыры айқайлай-айқайлай даусы қарлыққан жалқау өмірінде тұңғыш рет өз бетінше әрекет жасайды. Сөйтіп, ол орнынан тұрмақшы болады.

Мәссаған!

Мына ғажапты қараңыз! Бәленбай жылдар бойы ішкен ас пен төтті ұйқы, жұмыссыз, қимылсыз жатқан қаншама уақыт жалқауға өз дегенін істепті. Оның денесі өте ауыр, зілдей болып, ал қол-аяқтарының күші жоқ – бүкіл денесін түгел май басып кеткен. Бейшара жалқау өз денесін өзі көтере алмайтын дәрежеге жетіпті. Оның тіпті тырнағына дейін май басып кеткен екен.

Қарны ашып, қатты шөлдеген жалқаудың қаншама сағат бойы қақсап жылағандағы көз жасы теңізге айналып, күрсінген демінен теңіз бетінде дауыл тұрыпты да, кержалқау,

қырсық бала сол дауылдың қақпақылында жалғыз жаңқаға
ұқсап ағып кете барыпты.

1985 жыл, 29 мамыр - 1986 жыл, 19 қазан.

ЖЫЛ МЕЗГІЛДЕРІ ҚАЛАЙ ПАЙДА БОЛДЫ?

Ерте-ерте, ертеде, естеместе жоқ ескі замандарда тұңғыық та шексіз әлемді қаһарлы да қатал әмірші Аспан-Ата мен мейірімді де мейірлі Күн-Ана билеп, жер мен көкке бірдей қожалық етеді екен. Екеуінің іс-әрекеті мен мінез-құлқы бір-біріне кереғар болса да, жер жүзін, көк әлемін екеуі де қатар басқарады. Бірақ шапағаты мол Күн-Ана мен шатақ мінезді Аспан-Атаның ой-пікірлері әрдайым бір жерден шыға бермей, жиі-жиі керісіп қалады екен.

Бірде Аспан-Ата мен Күн-Ана ақылдасып, екеуі әлемді қатар билемей, бірінен соң бірі кезекпен билеп-төстемекші болып келіседі. Бұл ұсынысты әуелі айтқан – Күн-Ана еді. Ол осы ойын қатал әміршіге айтқанда, Аспан-Ата қабағынан қар жауып, ұзақ ойланыпты. Ақыры ол ұзақ дау-дамайдан кейін жер жүзін кезекпен билеуді мақұлдап, келісімін береді.

Сөйтіп, екеуі осылай ұйғарған соң әуелгі кезек Аспан-Атаға

тиіпті. Аспан-Ата өзіне берілген үш ай уақытта жер бетіне бар қаһары мен кәрін төгіп бағыпты. Оның ысқырған демінен жер бетінде көз аштырмас алай-дүлей боран болып, тұнжыраған қабағынан қара жерге қалың-қалың қар жауыпты. Адамдар бұл кезді «Қыс» деп атапты.

Келесі кезек Күн-Ананың тізгініне тиеді. Күн-Ана болса, мейірімі мен шуағын аямай төгіп, жер бетін қуанышқа бөлейді. Оның нәзік сәулесі мен мейірлі шуағы қыс бойғы қар мен мұз боп қатып жатқан қабаттарды қайтадан ерітіп, бұлақ етіп ағызады. Алтын күннің арайынан жер беті үш ай бойғы денесін құрсап жатқан ызғар мен қардан арылып, бойы бусанып, жіпсиді. Бұл кез «Көктем» деп аталыпты. Енді Күн-Ана өзіне тиесілі қалған үш айында жерге арай-шұғыласын аямай, үстемелете төгіп, жалын лебін жадырай себеді. Ыстық леп пен жалын аптаптан қатып жатқан қара тас та балқып, жер беті армансыз маужырап, тынығады екен. Әрбір таң рауандап атып, жарқырап күн шығып, жадырап жан күліп, мәре-сәре, мез-мейрам шақ үш айға созылады. Адамдар мұны «Жаз» деп атапты.

Енді қайтадан Аспан-Атаға кезек тиеді. Ол қатарынан келген Көктем, Жаз бойы Күн-Ананың қылған ісіне қатты булығып, ызадан жарылардай боп жүрген. Үш ай бойы ол жер бетін суытып, қара суық жел тұрғызып, ызғарлы да лайсаң мезгіл орнатады. Көк жүзіндегі қорғасындай бұлттардан ауыр-ауыр, ірі-ірі тамшылар тамызып, жауын жаудырады. Алты ай бойы алпыс екі тамыры иіп, барлық буын-буындары босап, жіпсіп жатқан Жер, әрине, бірден суып сала бермейді. Бірте-бірте бойы мұздап, қайтадан қатая бастайды. Бұл кез «Күз» деп аталады.

Келе-келе қатты ашуланып, қаһарына мінген Аспан-Ата тағы да қар жаудырып, қара дауыл тұрғызады екен. Желтоқ-

санның қара суығы «Қаңтардың күні – қарға адым» делінетін қаңтардың қақаған бораны мен қазақтар «Үт, жақсы болса – құт, жаман болса – жұт» деп айтатын ақпанның ақырған аязына жалғасады. Осылайша найзағайлы жаңбырлы, ызғырық суық желді Күз мезгілінің арты қайтадан Қысқа ұласады екен.

Осы жағдай тағы да қайталанып, жыл сайын айналып келе береді.

Сөйтіп, әр жылда ҚЫС, КӨКТЕМ, ЖАЗ, КҮЗ деген төрт мезгіл пайда болыпты.

*1987 жыл,
23 қаңтар.*

ӘҢГІМЕЛЕР

АШЫҚ

Биыл Ашық мектепке барды. Мектеп табалдырығын енді баттаған бүлдіршін еменнен жасалған ауыр есікті көңілі толқи, жүрексіне ашқан. Әжесі екі ай бұрын асты-үстіне түсіп, жұнттай қып киіндіріп, оқу құралдарын әкеп беріп, бәйек болған. Кейуана: «Жалғызымның есейгені ғой бұл. Е-е, Құдайдың бұл бергеніне де мың да бір шүкір!» - деп, жұбаныш ететін.

Арада екі-үш күн өткенде, күтпеген жерден болған оқиға бірқалыпты класс тіршілігін бұзып жіберді. Алғашында бір-біріне тосырқай қарап, тоң-торыс жүрген әр үйдің еркесі бірер күннен соң үйлесіп, үйренісіп келе жатқан. Бәрін бүлдірген арықша келген пысық қара болды.

- Танысалық, - деп ойнақылана, көзі күлімдеп келген арық қараны бұл әуел бастан-ақ ұнатпаған. - Менің атым – Саржан.

Тумысынан тұйық бұл Саржанның пысықсынғанын жақтырмай:

- Ашық, - деп естілер-естілмес үнмен күңк ете қалды.

- А-а-а? - деді жаңылыс естіген анау. - Қа-а-лай? Са-а-сық?! Ха-ха-ха...

Бұлардың әңгімесін сырттай бақылап тұрған балалар да оған ілесіп, ду күлді. Ашықтың бойын ыза буып:

- Ашық! Аш-ы-ық! - деп булыға айқайлап, өзін мазақ еткен арық қараға тұра ұмтылды. Күтпеген жерден төбелес басталып кетті.

Терезеден тыстағы шәкірттерінің шүйіркелесіп әңгімелесіп жатқанына сүйсіне қарап тұрған класс жетекшісі Назым апай не болғанын түсініп те ұлгерместен, сыртқа ұмтылды...

...Мән-жайды түсінген соң, мұғалима Ашықты жұбатып, Саржанға ренжи отырып, достық туралы, төбелеспеу туралы

көп-көп әңгіме айтты. Өрдайым балалардың бір-біріне дос, жолдас болуы керек екенін ескертті...

...Сағына күтіп отырған әжесінің алдына мектептен келген немересі өкіре құлады. Шошып кеткен әжесі Ашықты жұбатып, не болғанын сұрап, жаны қалмай қалбалақтап, бөйек болып жатыр.

Ашық танауы пыр-сылдап отырып, болған оқиғаны бастан-аяқ баяндап берді. Мұғалиманың ара түскенін, бірақ Саржанның содан кейін де «Ашық-Сасық» деп күліп, мазақтап тілін шығарғанын – бәрі-бәрін айтты.

Әжесі әлі де болса өксігін баса алмай отырған немересін басынан сипап, алдына алып отырып, әрең жұбатты. Сонан соң жайлап отырып, баяу дауыспен бір әңгіме бастады:

- Атыңды «АШЫҚ» деп жарықтық марқұм атаң қойып еді. «Өрқашан ашық-жарқын болып, күліп-ойнап жүрсін» деген. Өзі сені өте жақсы көретін. Мұның тағы да бір сыры бар, балам. АШЫҚ – осынау шат-шадыман, бақытты заман орнамай тұрғанда қазақ

халқының өнер-білім, ғылым жұлдыздары болған талантты аталарыңның бас әріптерінен құралған есім. Әрбір әріптің астарында жасырынған сыр бар.

А – Абай, Ш – Шоқан, Ы – Ыбырай, Қ – Құрманғазы аталарыңның есімдерінің бас әрпі. Абай – қазақтың ұлы ақыны, данышпан ойшыл адам, Шоқан – ғұлама ғалым, Ыбырай – ағартушы, ұстаз, Құрманғазы – күй атасы, бармағынан бал тамған өнер иесі болған. Міне, солай, балам!..

Немересі әлгіндегі ашуын да ұмытып, аузын ашып, ұйып тыңдап қалыпты. Әжесінің осыншалықты көп білетіндігіне таңғалып отыр.

...Ертесіне Ашық мақтаныштан екі беті бал-бұл жанып, өз есімінің құпия сырын балаларға жария етіп тұрды. Ал оның атын келеке қылам деп, оңбай қателескенін түсінген оспадар Саржан бұқпантайлап, топ ішінен сытылып шыға берді...

1985 жыл, ақпан.

«ӨТІРІК ӨРГЕ БАСПАЙДЫ»

Уса бүгін де сабаққа әдеттегідей дайындықсыз келді. ...Екі-үш аптадан бері ол сабақ оқуға құлқы болмай, әбден енжар тартып, жалқауланып алған. Мұғалім сабақты неге оқымаған себебін сұраса, «Кітабымның тапсырма берілген беті жоқ», - деп ақталады.

Күнде осы. Исаға – рахат! Енді бұрынғыдай «Сабақ, сабақ» деп, ұзақ уақыт үйкүшік болып, үйде қамалып отырмайды. Са-

бақтан келе сала, сөмкесін босағаға атып ұрып, далаға шығады да, құмары қанғанша ойнайды. Кешке әбден сілесі қатып, шаршап келеді де, тамағын шала-пұла ішіп, кей кездері оған да мұршасы келмей, басы жастыққа тиісімен, қор ете түседі...

Бүгін бірінші сабақ геометрия еді. Бұл екі өкпесін қолына алып, ентігіп жеткенмен, ішке кіруге қоңырау соғылып кетіпті, кешігіп қалды. (Соңғы кезде мұны да әдетке айналдырған). Жасқаншақтап есікті тықылдатты. Іштен «Кіріңіз!» деген дауыс естілді. Кірді. Жомарт ағай балаларды түгендеп болып, үй тапсырмасын сұрап бастап жатыр екен.

- Рұқсат па екен?! - деді Иса есіктен басын қылтитып.

Мұны көрді де, мұғалім қабағын шытынып қалды. Басқа мұғалімдер секілді Исаға мұның да ықыласы суи бастаған еді. Әйтсе де:

- Рұқсат. Отыр, Нұржанов! - деді таусыла.

Бұл орнына барып, класс тыныштығын бұза салдырлатып, оқу құралдарын шығара бастады. Жомарт ағай бірінші партада отырған Қуанды тұрғызып, үйге не тапсырма берілгенін сұрады.

- «Тік бұрышты үшбұрыш» тақырыбы. 28-ші есеп, - деді ол тақ-тақ етіп.

«Қарай гөр пысығын!» деп ойлады іштей Иса. Қуанмен талай жарысып оқып, шаңын көрсетпей кететін. Енді, міне! Қызғаныш өрті ішін жалап өтті.

- Жарайсың! Отыр... Ал, қане, кім сабаққа дайындалып келді? - деді ағай класты көзімен бір шолып өтіп.

Әр жер-әр жерден жапатармағай озат оқитындардың қолдары жарыса көтеріліп жатты.

- Дүйсекенов, Ыбыраев, неге бұғып отырсыңдар?! Қане, қане... кім айтады?! Ал Нұржановты тыңдап көрейік. Нұржанов, тік бұрышты үшбұрыш дегеніміз не?!

- ?!

- Нұржанов?!

- ?!

Исада үн жоқ. Сүйретіліп орнынан тұрып, сүмірейіп тақтаға шыққан күйі, мөлііп үнсіз тұр.

- Бүгін тағы да ма?! Сабаққа неге дайындалмадың?

- Кітабымның беті жоқ, жыртылып қалған, ағай, - деді Иса екі-үш аптадан бергі сүйікті жауабын қайталап.

- Сенің барлық оқулығыңның беттерін жұлып алып, саған мұқабасын ғана қалдырған қай тентек екен? - деді ағай мысқылдай қарап.

- Қайдан білейін?! - деді Иса өтірік аңқаусып.

- Жоқ, білесің! - Ұстаз шыдамы шарт сынды. - «Кітабымның беті жоқ» дейсің, ә, Нұржанов?! Кітабыңның беті жоқ емес, сол кітаптың әр бетін қағаз кемірген тышқандай күнде жұлып лақтырып жүрген сенде бет жоқ!

Исаның екі беті ду ете қалды. Бүкіл класс мұны жек көріп қарап отырғандай, жүзі шымырлап, жерге кіріп барады.

- А?.. Ә?.. Не..ме...не?.. - деді ол тұтыға...

...Осы күннен соң балалар оны «Суайт», «Жалқау» атап кетті. «Жеңілді қиынсынсаң, ауырға тап боларсың» дегендей, енді Исаға өзі оқымаған кезде бағдарламадан қалып қойғаны бар, қиындап кеткен сабақпен бірге осы «атақты» да қоса арқалап жүруге тура келді.

1986 жыл, 8 наурыз.

ЕҢ БАҒАЛЫ

Інісі Мәлік Әшірге жақында ғана мамасы дүкеннен сатып әкелген ойыншық автомат пен кілтін бұраса зымырай жөнелетін жеңіл машинаны ойнатпақ түгілі, қолына да ұстатпай қойды.

Әшір биыл үшінші класта оқып жүр. Әйтсе де, осындай керемет ойыншықтармен ойнауды әлі де жақсы көреді. Әсіресе ойыншық автоматтың тырылдаған даусы мен інісінің мұның көзін қызықтыра түскісі келгендей, кілтін бұраса зырлай жөнелетін қызыл машинаны қайта-қайта тұмсығының астынан зуылдатуы жүйкесіне тиіп-ақ бітті. Ол інісінен ойыншықтарды тартып алғысы келіп, күшке сала бастаса, әкесі де, анасы да Мәлікті жақтап шыға келеді: «Сен – үлкенсің! Ал Мәлік әлі кішкентай. Сол ойнасын!». Әшірдің осы үлкен болғысы келмейді-ақ. Қит етсе болды, еститіні – осы: «Сен – үлкенсің!». Әбден ығыр болып бітті. Ал Мәлік жалынса да, қорқытса да, ойыншықпен ойнатпақ түгілі, безектеп, маңына да жолатпайды.

Не істеу керек?

Екі күн бойы ойланып жүріп, Әшір ақыры бір амалын тапты. Енді сол ойын жүзеге асыруға кірісті. Оқулықтың орта тұсындағы беттерінің бірінен қазақтың ұлы ақыны Абай Құнанбайұлының суретін әдемілеп қиып алды да, інісіне көрсетіп, мақтана бастады:

- Мәлік, сенде мынадай тамаша сурет бар шығар?!

- Өй, ондай шалдың суреті не керек? Есесіне менде автомат пен машина бар, - деді інісі де беріспей.

«Қарашы қасарысуын!».

- Бірақ сол ойыншықтарың мына суреттің тырнағына да тұрмайды.

- Қалайша? - деп аңырып қалды інісі.

- Иә, солай. Мұғалима апай өткенде солай деді. - Мәліктің елең ете қалғанын сезген Әшір өз сөзіне өзі елтіп, тақта алдында сабақ айтып тұрғандай үсті-үстіне бастырмалатып сөйлеп кетті. - «Бұл суретте өмір бойы теңсіздік пен әділетсіздікке қарсы күрескен ұлы ойшыл Абай Құнанбайұлының жарқын бейнесі бар. Абай аталарың – халқымыздың бақытты өмір сүруін аңсап өткен қазақтың бас ақыны. Сондықтан да бұл сурет – ең қымбатты, ең бағалы нәрсе» деп айтты Роза апай...

Інісі еліге, елти тыңдап қалыпты. Ол «Мұғалім айтты» десе, қатты сенетін. Мұғалімнің сөзі оған әрдайым әділ, шын болып көрінетін. Әшір көздеген оғының нысанаға дәл тигенін сезді.

- Қойшы-ей, рас па?! Әшір, сен онда мұны маған берші, а?! Мен саған автоматымды беремін.

- Иә деген! Бұл – өте қымбат нәрсе. Оны ойыншық автоматпен бағалауға болмайды, - деп бұлданды Әшір, дөп бір базарда айырбас жасағалы тұрған саудагердей кергіп.

- Мен саған автоматқа қоса машинамы да беремін!

Інісі жалына бастады. Әшірге де керегі осы болатын. Әйтсе де, бірден қолқ ете түспей, әрі-бері жалындырды. Әлден уақытта барып:

- Түу, қоймадың ғой тіпті, - деді өтірік қиналған түр көрсетіп.
- Жарайды енді, келістім. Ала ғой.

Інісі мөз болып, суретті алған бойда әкесі мен анасына көрсетіп, оның ең бағалы нәрсе екенін мақтаныш ете айтып жатты. Ата-анасы да мейірлене басынан сипап: «Соны біліп жүрген ақылыңнан айналайын!» - деп, Мәліктің ойын қуана құптады...

Ал Әшір сол күні автоматпен де, машинамен де құмарынан шыққанша ойнады. Әйтсе де, ол оқулықты жыртып, обалына қалғаны өз алдына, шын мәнінде ең қымбатты да, ең бағалы нәрсесінен айрылғанын сезбеп еді.

1986 жыл, 3 сәуір.

ХАТ

Аманжолдың хат жазуға құлқы жоқ-ты. Қаладағы апасына, алыстағы достарына, туысқандарына хатты өте сирек жазатын. Кейде еріншектігі ұстап, кейде ойыннан бас алмай, кейде тіпті шынымен қолы тимей, көптеген хаттар

жауапсыз қала беретін. Олардың бәріне жауап жазып, оны апарып почтаға салып жіберу – Аманжол үшін азап еді.

...Бірде қысқы каникул кезінде әжесі екеуі қаладағы апасы мен көкесінің үйіне қыдырып барды. Көптен көріспеген олар мәре-сәре боп қалды. Қаланың көрікті жерлерін аралап, суретке түсіп, тәтті балмұздақ, тәуір кәмпит жеумен жүріп, уақыттың қалай өткенін де сезбей қалды. Қуанышы мен қызығы мол жарқын күндер көзді ашып-жұмғанша өте шығып, бұлардың келгеніне он күн болды. Әжесі: «Қайтамыз», - деп жинала бастады. Апасы мен көкесі бұлардың жүктерін көтеріп, вокзалға келді. Көкесі жеке купеге билет алды.

Міне, жолаушылар поезы да келіп тоқтады. Апасы кеше Аманжолға:

- Балам, неге хат жазбайсың? Қолың тимейді емес, көбіне боссың ғой. Өріп танысың. Ең болмаса, елге барғасын, аман-есендіктеріңді білдіріп хат жазсаңшы. Сендерден хат-хабар күтіп, сағынып-сарғайып отырамыз ғой, - деп ренішін білдірген.

Вокзал басында да :

- Үзбей хат жазып тұр! Әжеңнің денсаулығын, хал-ахуалдарыңды білдіріп отыр, - деп қайта-қайта айта берді. Қысқасы, хат жазып тұруды қатаң тапсырды.

Поезд үстінде де Аманжолдың көңілінен хат төңірегіндегі ойлар шықпады. Купе терезесінен далаға көз тастады. Он күн бойына жанына шуақ құйып, жақсы әсерлерге бөлеген қала маңындағы елді мекендердің көріністері көз алдында сырғып қалып жатыр. Ауылға барғасын, келу қуанышымен, қала базарлықтарын жолдастарына үлестіріп, қала қызықтарын тамсана айтумен, қаладан әкелген ойыншықтармен ойнаумен дамыл таппасы белгілі. Сонда хат жазуға уақытты қайдан табады? Ал апасы болса: «Барған бойда хат жаз», - дейді.

Аманжол күрсінді.

Енді қайтпек керек? Ол осылай әрі-сәрі боп отырғанда басына бір ой сап ете қалды. «Қазір ше?! Қазір қолым бос қой». Әжесі ұйықтап жатыр. Бұл болса, көңіл алдарқатар ермек таба алмай отыр. Егер осы бос уақытында хат жазып тастаса, қандай тамаша болар еді!

Тосын шешімнен бір үлкен істің басын қайырғандай Аманжол өзіне-өзі риза болды. Тез арада сөмкесінен қалам-қағазын шығарды да, ақ парақтың бетіне айбақ-сайбақ әріптермен жаза бастады.

Поезд апасы мен көкесі тұратын қаладан шыққанына

бар-жоғы екі-ақ сағаттай уақыт болды. Ал Аманжол болса, шұқшиып, ақ қағаз бетіне «Сәламатсыздар ма, Апа, Көке?! Денсаулықтарыңыз қалай? Хал-жағдайларыңыз жақсы ма?! Өздеріңізді өте сағынып кеттім» деп, «аңсау мен сағынышқа толы» хатын бастап жатты...

1986 жыл, 26 шілде.

АДАЛДЫҚ НЕМЕСЕ КІНӘЛІ КІМ?!

Сабақ үсті. Математика пәнінен бақылау жұмысы жүріп жатыр. Балалардың бәрі де шұқшиып, ақ қағаз бетіне төне түскен.

Ораз берілген төрт есептің үшеуін шығарып болып, төртіншісіне кіріскелі жатқан. Өлдекім бүйірінен түртіп қалғаны. Жалт қарады. Жақан екен. Мұның артында отыратын тентектеу, сотанақ бала. Сабақ үлгерімі өте нашар. Ылғи да сабақ үстінде тыныш отырмай, мұғалімнен жиі ескерту алады.

- Бірінші есепті шығардың ба? - деді ол бұған еңкейе сыбырлап. - Шығарып болсаң...

- Мейрамов! - деген мұғалімнің даусы оның сөзін бөліп жіберді. - Артыңда не бар? Бері қарап, тыныш отыр!

Ораздың екі беті ду ете қалды да, қайтадан тіктеліп отырды. Жақанның кесірінен ойламаған жерден ескерту алып, сөз естіп қалғанын қарашы! Мұғалім де басқа балаларға назар аударып, класс ішін көзімен шола бастаған.

Осы кезде есебіне енді кірісіп жатқан Ораздың алдына төрт

бүктелген ақ қағаз топ ете қалды. Қасында отыратын Қамар деген қара қыз бұған жалт қарады. Ораз шапшаң қимылдап, қағазды оң алақанымен баса қойды. Не болғанын түсінбей қалған Қамар қайтадан дәптеріне шұқшиды. Осы сәтте Ораз оған білдірмей, қағаздың бүктеуін жазып, оқи бастады: «Ораз! 1-есептің жауабын жазып, маған лақтыра сал! Жақан.» делініпті дөрекі тілмен айбақ-сайбақ етіп, шимайлап жаза салған шағын «хатта».

Ораз қағаздың екінші бетіне: «Жақан! Көшіру деген – ұят іс.

Әрі ағай бірден біліп қалады. Ораз.» деп жазды да, артқы партата тастай салды.

- Мейрамов, неге қозғалақтап кеттің?! Басқаларға кесіріңді тигізбе! Тыныштықты сақта! - деген екінші ескерту алды мұғалімнен осы сәт...

Сәлден соң қонырау соғылып, оқушылар тысқа шықты. Мектеп бағының ішіндегі орындықта таза ауа жұтып,

тынығып отырған Ораздың жанына Жақан жетіп келді де, дүрсе қоя берді:

- «Білгішпін» деп мақтанба! Есебіңді көрсетуге қызғандың ғой! Сені де «жолдас» деп!.. Көерерміз әлі! Қызғаншақ! - деп балғамен соққандай ауыр-ауыр сөздер айтқан ол жұдырығын түйіп, доқ көрсетті де, кілт бұрылып жүре берді.

Ораз аң-таң.

«Апырау, менің не кінәм бар?! Осының кесірінен мұғалімнен екі рет ескерту алдым емес пе?! Сонымен хат жазысам деп отырып, төртінші есепті де толық шығарып үлгері алмадым. Ол аздай, мені сөккені несі?!».

Содан бері Жақан оны көпшіліктің көзінше «Қызғаншақ» деп мазақтай беретін болды...

Шынымен де бұл жерде Ораз айыпты ма, әлде оны ұятқа қалдырғаны аздай, орынсыз сөккен Жақан ба? Айтыңдаршы, балалар, кім кінәлі?!

1986 жыл, 20 қыркүйек.

КІТАП

Класс іші у-шу. Дуылдаған, дауыс көтеріп, салғыласқан үндерден құлақ тұнады. Балалар балық үлестіріп жатқаннан бетер класты басына көтеріп, у-шу болып жатыр.

- Охо, мына «Қазақстан тарихы» су жаңа ғой!
- Тоқта, бұл – менікі! Өлгінде бір шетке қойып кеткем.
- Жоқ, мен бірінші алдым, менікі! Керек болса, бір жерге тығып кетпейсің бе?!
- Жібер деймін! Жыртасың кітапты...

- Туу, мына «Қазақ әдебиетін» қарашы!
 - Обал-ай, түте-түтесін шығарыпты.
 - Неткен есерсоқ еді!
 - Иә, десеңші!
 - Е, несі бар, ол – өзінікі емес, үкіметтікі ғой. Оның несі кетеді?!
 - Паһ деген, жаны аши қалыпты ғой!
- Бөлменің бұрыш-бұрышынан неше түрлі дауыстар, сан қи-

лы пікірлер, дау-дамайлар естіледі. Бүгін – бірінші қыркүйек, оқу жылының алғашқы күні. Оқушылар биылғы жыл бойы оқитын кітаптарын алып жатыр. Әрқайсысы да әдемісін, су жаңасын таңдап, іріктеп алғысы келеді.

Кластың қақ ортасындағы ашаң жүзді, аққұба оқушы мен ірі денелі, қатар-құрбыларына қарағанда кесектеу, мығымдау келген қараторы өңді баланың тартысқан, жұлқысқан дауыстары өзгелерден басымдау, ащылау шығады:

- Жібер деймін жаныңның барында!

Бұл – кесек қараның дөңайбаты.

- Бұл – менің кітабым. Мен бұрын алдым.

Аққұбасы да берісер емес.

- Бұрын алсаң, қайтейін?! Мен тауып алғанда, иесі жоқ болатын.

- Сен ана өзге, бұрын ұсталғандарынан алсаңшы.

- Паһ деген! Жалғыз жаңа кітапты сен алсаң... Қарай гөр ақылдысын! Өзің ал ескісін! Әлдекімнің пайдаланып, шет-шетін мүжіп, тоздырып тастаған кітабының маған қажеті жоқ!

- Әйтсе де, сенікі дұрыс емес!

Екеуі осылай төжікелесіп тұрғанда, класс жетекшісі Ахмет ағай кіріп келді. Класс ішіндегі айқай-шу, талас-тартыс сап тиылды. Әркім жүгіріп барып, өз орындарына отыра-отыра қалды.

Тек қана екі даукес ортасындағы оқулықты екі жақтан тістей қатып ұстаған күйі керілдесіп тұра берді. Ахмет ағай оларға таяп келіп, таластың мәнісін сұрады. Аққұба оқушы бар жағдайды баяндап берді. Қабағын түйіп алған мұғалім суық үнмен:

- Кітапты менің үстелімнің үстіне қойыңдар да, орындарыңа жайғасыңдар, - деді.

Өлгінде ғана екпінімен тау жығардай боп тұрған екеу бастарын салбыратып, ағайдың айтқанын сылбыр қалыпта,

үн-түнсіз орындады. Осыдан соң барып, мұғалім барлық оқушыларға қарап тұрып былай деді:

- Оқулықты таратқанда әрқайсың-ақ пайдаланылмаған, су жаңасын алуға ұмтыласыңдар. Осыдан барып ешкімге керегі жоқ, пайдасыз дау туады, шатақ басталады. Жоқ жерден бір-біріңнің беттеріңді жыртысып, ендігәрі көрместей бола-сыңдар. Мұның арты бір-біріңе еселерің кеткендей, орынсыз өштесуге ұласады. Ал сонда тек қана бір-екі жыл пайдаланыл-ған «ескі» кітаптар беттері, мұқабасы таза, тәртіпті ұсталса да, оларды «пайдалануға жарамсыз» деп есептеу керек пе? Жоқ, оқушылар! Оқулықтың ескісі болсын, жаңасы болсын, парақтары түгел, өзі бүтін болса, пайдалануға әбден болады. Тозбайтын қағаз болмайды. Қайта керісінше, уақыт табы өр-нек салған, көп пайдаланылған кітаптар қадірлі. Ескісі не, жаңасы не – бәрібір, ішіндегі мазмұн-мағынасы, үйретер үлгі-өнегесі, берер тәлім-тәрбиесі, тағлымы бірдей.

Жаңа ғана салғыласып жатқан екі оқушы өздерінің ағат істеріне қысылғандай төмен қарады.

- Ал, мә, мына жаңа кітапты қайсың аласыңдар? Өзара келісіп, кішілік жасап, біріңе бірің беріңдер! - деді ұстаз су жаңа «Қазақстан тарихы» оқулығын осы кітап үшін төбелесе жаздаған екеудің ортасына қойып.

Өлгінде ғана әкірендеп, жаға жыртысардай болып тұрған екеу бір-біріне көзінің астымен қарап, «Сен ала қой!», «Жоқ, сен ал!» дегендей, оқулықты қолдарымен кезекпе-кезек бір-біріне ысырды...

1986 жыл, 22 қазан.

ҚОЛҒАБЫС

Мектептегі шағын кітапхана мектеп ішіндегі тар бөлмені тастап, өз алдына бөлек зәулім, жаңа ғимаратқа қоныс аударды. Кітапханашы Рақия апай оқушылар әкеліп, үйіп тастаған төрт мыңға жуық кітапты өз орнымен, рет-ретімен орналастыруға кірісті. Алайда жалғыз адамға бұл іс оңай болған жоқ. Оның үстіне кітапханаға ауданнан тағы да бірнеше бума жаңа кітаптар келіп, апайдың жұмысын қиындата түсті.

Осыны білген, мектептің қоғамдық жұмыстарына белсене атсалысып жүретін 6-класстың старостасы Кәрім Рақия апайға жаны ашып, қасындағы достары Сабыр, Жұман, Ғаниларға айтып, апайға көмектесу туралы өз ойын білдірді. Әп дегеннен басын ала қашқан Сабыр болды:

- Өй, оның қажеті не?! Өз жұмысыңды бітіре алмай жүріп... Қажет болса, өзі-ақ тындырады. Қарап жүрмей, басыма бөле тілеп, ненің соры?! - деп күңкілдей жөнелді ол.

Әр нәрсеге сенгіш, дос көңілін қимайтын Жұман көңілшектік жасап, қипақтап, оған ере жөнелуге ыңғайланған. Сабырға жауап бермек болып Кәрім аузын ашқанша, қызба мінезді Ғани киіп кетті:

- Немене, бір-екі сағатыңды қиып, апайға қол ұшын бергенде, жаның шығып кете ме? Сен бар ғой... нағыз өз қара басыңды күйттейтін... итсің! Нағыз кержалқаусың! - деді ол түтігіп.

Кәрім әлдене деп араға түспекші болғанда, досынан мұндай сөз күтпеген Сабыр өңі қуқылданып, әлемтапырақ болып, еріндері дір-дір етіп, Ғаниға тұра ұмтылды. Оларды Жұман мен Кәрім өздері айырып алды...

Сонымен, сол күні сабақтан тараған соң Кәрім, Ғани, Жұман үшеуі мектептің кітапханасына келіп, апайға көмектеспекші болып келісті. Олар осы уәдесінде тұрды.

Үшеуі жамырай сәлем беріп, кітапханаға кіріп келгенде, Рақия апай бұларды қуана қарсы алды. Үлкен шабытпен, көтеріңкі көңіл-күймен келген олар ширақ қимылмен жұмысқа кірісіп кетті. Кішкентай балаларға арналған шағын да қызықты кітаптарды бір бөлек шкафқа, жоғары класс оқушыларына арналған кітаптарды басқа сөрелерге, классик жазушылардың шығармаларын өзге шкафқа талғаммен, қаз-қатар тізіп, қойып шықты. Әрбір кітапты қолға алған сайын бетіне қонған шаңын сүртіп, тазалап, бас-аяғы үш-төрт сағаттың ішінде жинастырып бітті.

Міне, олар да жұмысын аяқтады. Көңілді, шаршауды білмес жарқын жүздері үлкен шаруа бітіргендей бал-бұл жанып, көздері күлім қағады. Рақия апай болса, үш оқушының үлгілі ісіне дән риза. Алғысын жаудырып жатыр:

- Рахмет, айналайындар! Өркендерің өссін! Бүгін көп іс тындырдыңдар! Қолғабыстарыңа көп рахмет! Аман болыңдар, әрдайым осындай жанашыр да іскер, үлгілі ұлан атаныңдар!..

Маңдай теріңді төгіп жұмыс жасап, қатты шаршасаң да, еткен еңбегіңді үлкендер биік бағалап, ұстаз алғысын алу неткен ғанибет, шіркін!..

1986 жыл, 2 желтоқсан.

ІЗЕТ

- Қап, енді қайттік?!
- Осында қона салсақ қайтеді?!
- Ертеңгі сабақтан қалып қоямыз ғой.
- Е, орын алып келе жатырмыз ғой. Бір жолға ұрыса қоймас.

Соңғы сөз – Мұраттікі. Сабаққа қатысқысы келмейді-ақ. Амал жоқ, мұғалімге ілесіп, балаларға қосылып, ауылға жететін көлік іздесіп келеді.

Бұлар – аудандық жарысқа келген төрт оқушы еді. Еркін күрестен өткен жарыста «Төрәлі» мектебінен келген төртеудің екеуі өз салмақтары бойынша екінші және үшінші орынға ие болды. Осы жарыстың қорытындысын естиміз деп «Төрәлі» мен аудан орталығына қатынайтын маршрутты автобустан да кешігіп, енді жолға шығып, машина іздеп келе жатысы мынау. Осында әрқайсысының-ақ қонатын үйлері бар – бірінің ағасы, бірінің апасы, енді бірінің жақын-жуығы дегендей. Қона салып, таңертеңгі автобуспен ауылға қайтуға да болады. Көнбей келе жатқан – мұғалім Мақан мен жарыста екінші орынды иемденген

Әріп қана. Сабақтан қалып, босқа уақыт өлтіргенше, жол-жөнекей машина тауып, түнделетіп болса да үйге жету – мақсаттары. Қалған үшеуін қоярда-қоймай алып келе жатқан – осы екеуі.

Бұлар ауыл мен аудан орталығы арасындағы таспа жолда тұрғанына біршама уақыт өткенде жарығы жарқырап бір жеңіл машина жақындай түсті. Ұстаз бен Әріп қатар қол көтерді. Қара жерді қарнымен сызған ақсұр «Волга» қатарына келгенде қалт тоқтай қалды.

Жағдайды айтып түсіндірген соң, шофер машинаға төрт адам ғана сыятынын, артық адам мінгізе алмайтынын айтып, қынжылыс білдірді. Бұлар дағдарып қалды. Енді қайтті? Кім қалуы керек?! Манадан бері кежегесі кейін тартып келе жатқан Мұрат та мына машинадан қалғысы келер емес.

- Біреуің қалыңдар. Әйтпесе, болмайды, - деп нықтай түсті шофер. Мұғалімнің ертең төрт сабағы бар. Егер Мақан ағай қалса, ертең төрт бірдей класс сабақсыз бос жүретінін пайымдап үлгерген Әріп кенет шешімге келіп:

- Мен қалайын. Үйім де жақын. Ертең таңертеңгі автобуспен барам ғой. Бір-екі сабақтан қалсам да, қалғанына қатысамын ғой. Міне беріңіздер, - деді ізетпен.

Мойындары салбырап, ұнжырғалары түсіп тұрған Асқар мен Аман да, Мұрат та қуанып кетті. Ұстаз қанша айтса да, Әріпті илкітіре алмады. Ақыры өзі мінуге мәжбүр болды.

Міне, «Волга» да зыр етіп, орнынан қозғалып кетті. Әріп артынан көзі боталап қарап қала берді. Шындығында, машина ішінде кетіп бара жатқан төртеудің ешқайсысы да дәл Әріптей ауылға қайтуға құштар емес еді.

1988 жыл, 18 қаңтар.

ҰЯЛУ

Әнуар төртінші класқа көшкенде оқу құралдарын, тіпті кітаптарына дейін су жаңадан алған болатын. Өсіресе «Математиканы». Класта төрт-ақ балада жап-жаңа «Математика» оқулығы бар еді. Қалғандарынікі – бұрын ұсталған, ескі. Әнуардан өзгелері кітаптарының сыртын әдемілеп қаптап, ұқыпты ұстай бастады.

Ал Әнуар болса, жаңа кітаптарға жаны ашымады. Кезкелген бетіне жазу жазып, шимайлап, сызғылап тастады. «Математиканың» бір-екі парағы жыртылып, кірленіп, ластанып та үлгерді. Әр бетінен «Әнуар Бименов» деген айбақ-сайбақ жазулар «менмұндалап» тұратын.

Жыл аяғында класс жетекшісі де, кітапханашы апай да Әнуарға қатты ұрсып, жарымжан кітапты өзер қабылдап алды.

...Арада үш жыл өтті. Тағы да бірінші қыркүйек. Әнуар биыл да кітаптарын жаңадан алды.

Түске таман биыл төртінші класқа көшкен қарындасы Жанар мұғалім берген оқулықтарын құшақтап, үйге кірді. Өңі сынық, жүзінде реніш бар.

- Құлыным-ау, біреу тиді ме саған? Не болды? - деп мазасыздана үн қатты анасы.

Жыламсырап тұрған Жанар еңіреп қоя берді де, әбден тозығы жетіп, сау-тамтығы қалмаған «Математиканы» Әнуарға қарай лақтырып жіберді.

Таныс «Математика»! Әнуардың екі беті ду ете қалды.

Анасы мән-жайды тез түсіне қойды. Өйткені, оқулықтың сыртында қиқа-жиқа әріптермен шимайланған «Әнуар Би-менов» деген есім атойлап тұр еді...

1988 жыл, 6 қыркүйек.

«БІРЛІК БОЛМАУ – ТІРЛІК БОЛМАС»

Көктем.
Күн жексенбі.

Қайсар күрегін қолына алып, аулаға шықты. Кеше кешкі-сін көкесі:

- Балам, бірнеше талшыбықтар әкелдім. Ертең қолың бос қой, ерінбей-жалықпай, еге салшы. Тым кешке қалса, тамырлары құрап, солып қалады, - деген.

Қайсар керенау басып, ауланың бұрышында үюлі жатқан шыбықтарға беттеді.

Кенет көзіне көрші аулада сылбыр қимылдап, жер шұқылап жатқан Жарқын түсті. Бұл екеуі бір класта оқитын. Ол да мұны көзі шалды.

- Не істеп жатырсың? - деп сұрады Қайсар сәлемдескен соң.

- Көрмей тұрмысың?! Кеше папам тапсырған, - деп күрсінді Жарқын өз ауласындағы шыбықтарды қолымен нұсқап.

Екеуінің де жұмысы бірдей болғанына қуанып кеткен Қайсар:

- Кел, әуелі біздің шыбықтарды отырғызайық. Сосын сіздің үйдікін егеміз, - деді жолдасын көмекке шақырып.

- Жоқ, сен мұнда кел! Екеулеп біздікін бітірген соң, сіздің шыбықтарды егеміз, - деді Жарқын келіспеген сыңай танытып.

Қайсар қолын бір сілтеді. Өз ауласына келіп, жер таңдап алды да, қаза бастады. Екеуі де жұмысқа кірісті. Жер мұндай қатты болар ма! Екі шұңқыр қазған соң, ентігіп, терлеп-тепшіп, шаршай бастады.

- Жарқын, мұнда кел! Бірге істейік. Сосын сіздікін жасаймыз, - деді Қайсар тағы да.

- Жоқ, өзің кел! Әуелі біздікін бітіреміз, - деген жауап естілді көрші ауладан...

Олар кешке дейін осылай сөзбен қажасып, бірін-бірі қайта-қайта келісімге шақырумен күнді батырды. Әбден діңкелері құрып, шаршады.

Бірақ талшыбықтарды тауыса алмады.

Ақыры екеуінің де жұмысы бітпей, үйге көңілсіз оралды.

- «Кеңесіп пішкен тон – келте болмас». Кінә екеуіңнен де бар. Өлдеқашан істі бітіріп, бірге ойнауға да, бос уақыт табуға да болатын еді. Ал сендер пайдасы шамалы құр сөзбен ерте күнді кеш қылдыңдар. «Бірлік болмай – тірлік болмас» деген осы, - деді ата-аналары оларға.

1988 жыл, 18 желтоқсан.

БАТПЫРАҒЫҚ

(өзіл-сықақ бұрышы)

Кымбатты балалар!
Өмірде нелер болмайды?! Әркімнің мінезі әртүрлі. Біздің арамызда бүгін айтқан сөзің бір күн өтпей жатып құлағынан ағып кететін, Құдай солай жаратқан ұмытшақтар мен костюмінің ілгегін қадаймын деп көйлегін қоса тігетін жаңғалақтар, аяғыңның астын көрсетіп: «Ай мына жерде!» десең де алғаусыз сенетін аңқаулар мен «Ұшып жүр екенмін» деп, қос қолын қанат қылып жая беріп, жалп етіп құлап түсетін қиялилар қаншама! Біз қазір сондай қилы-қилы қызық мінез иелерінің бір-екеуін ғана мысалға келтірейік.

ЖАҢҒАЛАҚ ЖАРАС

1

Ата-анасы жеті жасар Жарасқа:

- Біз жұмысқа кеттік. Ешқайда кетпей, есікті бағып отыр. Ұры-қарыдан сақтанбаса, болмайды. Қазір үйге сантехник келуі керек. Сен кетіп қалсаң, ол біздің үйдің бұзылған жылу жүйесін жөндей алмайды. Сондықтан соны күтіп, үйде отырсаң, үлкен іс тындырасың. Ұқтың ба? - деді мән-жайды түсіндіріп.

- Ұқтым, - деді Жарас түсінген түрмен бас изеп...

Үйдегілердің бәрі кетіп қалған соң, үнсіздік пен жалғыздықтан Жарастың іші пысты. Өзір келе қоятын сантехник жоқ. Өбден жалыққан ол:

- Сантехник ағай! Кілт алашаның астында, - деп жалаулатып жазды да, ескерту қағазын есікке іліп, көңілді дауыстар шығып жатқан көшенің арғы бетіне қарай асығыс жүгіре жөнелді...

2

Жарас жан баласына ұқсамайтын жаңғалақ болатын. Ылғи жау қуғандай жанталасып, асығып-аптығам деп аяғы аспаннан келіп, артынан күйіп-пісіп, күлкіге қалып жүретін.

Бірде Жарасты ағасы Абаш әлденені әкелуге жұмсап, былай деді:

- Түпкі үйге барып, төрдегі тумбочканы аш та...

Өңгімесін аяқтатпай, әдеті бойынша:

- Жақсы, - деді Жарас. Деді де, дереу жүгіріп кетті. Ағасы аң-таң болып қала берді. Әлден уақытта өбден шаршаған ол

салы суға кеткен қайықшыдай қабағы түсіп қайтып келді. Сосын солпиған күйі, солғын үнмен:

- Мені не зат әкел деп жұмсап едің, аға?! - деді Абашты айран-асыр етіп.

3

Жарас биыл бірінші класқа барды. Мектептегі өмір оған өте ұнайтын. Көңілді орта, көп нәрсені үйреткен мұғалима апайдың жұмсақ үні, ең ақыры көрші отыратын көркем қыздың сүйкімді жүзіне дейін – бөрі-бөрі ол үшін орны бөлек, орасан өзгеріске толы оқиғалар еді. Тек қиналатыны – тәтті ұйқысы мен тәп-тәуір түсін қиып, таңертең тауық шақырмастан бұрын тұру еді.

Тұрғысы келмейді-ақ. Алайда ата-анасының айтқанын тыңдап өскендіктен, оларды інісіне ұқсап ренжіткісі келмейді. Ақыры амал ойлап тапты оған да...

- Тұра ғой, балам! Сағат сегіз болды. Сабағыңнан қалып қоярсың, - деген сабырлы үнді күндегідей қынжылып емес, қызықтай тыңдаған Жарас жайбарат қат жатып:

- Мама, сағат тілін кері шегіндіре қойыңызшы, ұйқым қанбай қалды, - деді маужырап, манаураған үнмен.

Кішкентай Жарастың класына үнемі сабақ беріп, үзбей келіп жүретін апайлары ауырып қалды да, бір жолы оларға өздері танымайтын, өңі жылы мұғалім ағай сабақ өткізді. Сабақ-

тан шығып, шаршап келсе де, үйге сөйлей кіретін әдетімен үлкен жаңалықты жариялағандай:

- Мама! Мама! Бүгін бізге еркек апай сабақ берді! - деді ендігі сөйлеген Жарас.

5

Ағасы Абаш інісі Жараспен бірге есік алдында ойнап жүрген. Екеуі өте тату болатын. Бүгін әлденеге ренжісіп, бір-біріне бой бермей, текетіреті де қалды. Абаш үш жас үлкендігін байқатып:

- Аузыңнан бір ұрып, тісіңді түгел санап берейін бе осы? - деп еді, інісі Жарас та ірілік көрсетіп:

- Ал мен аузыммен тіреп қалам ғой, - деді ашулы дауыспен.

6

Жарастың Алматыға оқуға кеткен апасы Марал жақында каникулға келді. Бір күні ол ауыл құдығынан шикі су ішті де:

- Ой, қандай ащы! Біздің Алматының суы тұп-тұщы. Мынаған тұз салғансыңдар ма?! - деп тыжырынды. Жарастың мамасы:

- Көптен тұщы су ішіп үйреніп, ауылыңның суының дәмін ұмытып қалғансың ғой. Әйтпесе, өмір бойы осы суды ішіп өспеп пе едің?! - деп еді, осының бәрін бақылап, анадай жерде қарап тұрған Жарас анасынан:

- Мама, мама! Ертең мен Алматының суын ішкенде, алғашқыда ол да маған осындай ащы бола ма?! - деп сұрады.

1985 жыл, 8 тамыр; 1992 жыл, 4 қараша.

ҰЛЫ АДАМНЫҢ ҰСАҚ МІНІ

Менің қадірлі достарым!
Жарас сияқты өздеріңнің құрбы-құрдастарың
ғана емес, атақ-даңқы әлемге жайылған аталар да адам
таңғаларлықтай аңғал, аңқау болады екен.

1

Мысалы, ұлы физик, ағылшын ғалымы, атышулы Исаак
Ньютон Бүкіләлемдік тартылыс заңын ашқан тамаша талант
иесі бола тұра, Лондон Ғылым Академиясының ондаған
отырыстарына қатысса да, ешқашан елді аузына қаратып

сөйлемеген екен. Тек өз өмірінде бір-ақ рет мәлімдеме жасап, мәжіліс басқарып отырған қасқабас әріптесінен:

- Бір ұсыныс айтуға бола ма? - деп рұқсат сұрайды. Жұрттың бәрі көңіл аударып, көзін тігеді. Барлығы да әлемдік ғылым тарихына әйдік жаңалық қосылатынын іштей пайымдап, демдерін ішіне тартып, тым-тырыс тына қалады. Мұндайды мүлде күтпеген жиын төрағасы жымыш:

- Рұқсат, рұқсат! Сөйлеңіз, Ньютон мырза! - дейді сасып қалса да, салтанатты үнмен.

Сонда ұлы физик:

- Зал тым ысып кетті ғой, желдеткішті ашып, желпініп алсақ қайтеді?! - деген екен баяу ғана басын бір сипап өтіп.

2

Сол Ньютонның еркелетіп, ерекше жақсы көретін екі мысығы болыпты. Оларды ғалымның қатты құрметтейтіндігі сонша, не қаласа соны істеп, асты-үстіне түседі екен.

Айталық, аса қадірлейтіндігінің бір белгісі: Ньютон есігіне қос мысығы емін-еркін кіріп-шығып тұратын кішкентай ғана екі тесік жасап қойыпты.

Ұлы жаңалықтар ашқан ұланғайыр талант иесі, дарынды ғалым, данышпан физиктің қос мысығына да ортақ етіп қол басындай жалғыз тесік жасаса да болатынына басы жетпегеніне таңдай қағып, таңғалмасқа шараң жоқ.

Әй, бірақ бұған да «шүкір» дейік. Әйтпесе, әйгілі ғалым «Бірі – кіруге, бірі – шығуға» деп, әр мысығына жеке-жеке, екі-екіден төрт тесік жасап, байғұс есікті балталап тастаса, қайтер ек?!

Көрдіндер ме, балалар, атақты адамдардың да азғантай болса да, адам күлерліктей кемшіліктері болған, ө?!

1992 жыл, 5 қараша.

ЖАҢЫЛҒАН ЖАҒАПТАР

География сабағында

Мұғалім:

- Күн неге таңертең шығып, кешке батады?

Оқушы:

- Тәуліктік ритмділік бұзылып кетпеуі үшін.

Геометрия сабағында

Мұғалім:

- Бұрыш дегеніміз не?

Оқушы:

- Бір немесе үш әріппен белгіленетін пирамида.

Алгебра сабағында

Мұғалім:

- Сызықтық функцияның графигі қандай?

Оқушы:

- ?..

Мұғалім:

- Па... - р...

Оқушы:

- Пара! Апай, сіз менен пара сұрап тұрсыз ба?!

Анатомия сабағында

Мұғалім:

- Ми қандай қызмет атқарады?

Оқушы:

- Ойлауға мүмкіндік береді, денеге команда беріп, басқарып тұрады.

Мұғалім:

- Демек...

Оқушы:

- Демек, ол – командир!

Астрономия сабағында

Мұғалім:

- «Жер Күнді айналады» деп ең алғаш дәлелдеген кім?

Оқушы:

- Астроном.

Тарих сабағында

Мұғалім:

- Адамзат өмір сүрген қоғамдық формацияларды, дәуірлерді ата.

Оқушы:

- Алғашқы қауымдық құрылыс, құл иеленушілік құрылыс, феодализм, капитализм... сосын...

Мұғалім:

- Біз отырған дәуір ше?

Оқушы:

- Оқу дәуірі.

Зоология сабағында

Мұғалім:

- Амеба қанша клеткалы?

Оқушы:

- Бір клеткалы.

- Ал аскарида ше?

- Аскарида – екі клеткалы жәндік.

Ботаника сабағында

Мұғалім:

- Ботаника ғылымы нені зерттейді?

Оқушы (оқулықтың сыртындағы суретті көрсетіп):

- Ботаника ғылымы күнбағысты зерттейді.

Физика сабағында

Мұғалім:

- «Механикалық қозғалыс» дегеніміз не?

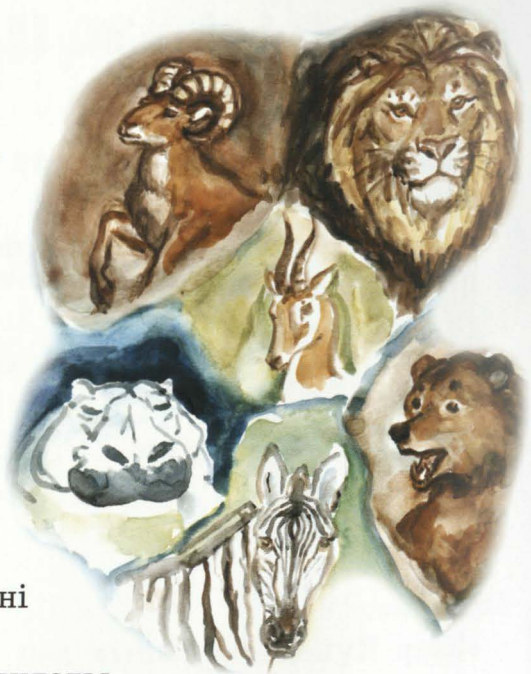
Оқушы:

- Механиктердің қозғалысы.

Химия сабағында

Мұғалім:

- Менделеев кестесінде неше элемент бар?

Оқушы:

- Жүз төрт элемент.

Мұғалім:

- Қазіргі күні олардың саны жүз он алтыға жеткен жоқ па?

Оқушы:

- «Көтере алмасаң – қосып арқала!» деп, жүз төртін жаттай алмай жүргенде, біз мектеп бітіргенше екі жүз болып кетсе, бізден кейінгілерге тіпті қиын болады екен.

Қазақ тілі сабағында

Мұғалім:

- «Етістік» дегеніміз не?

Оқушы:

- Жүрді, тұрды, жүгірді, құлады, жатты, келді, кетті...

Мұғалім:

- Тоқта, тоқта! Маған ережесін айт деймін.

Оқушы:

- Әй, ағай-ай! Сіз де қызық екенсіз. Соны айтуға ұялып тұрғаным. Екінші класта өттік емес пе?! Зіңгіттей болып жетінші класта да соны айтып тұрамын ба?!

Қазақ әдебиеті сабағында

Мұғалім:

- «Шығарманың композициясы» дегеніміз не?

Оқушы:

- «Шығарманың композициясы» дегеніміз – атақты композиторлардың шығармаларының жиынтығы.

Орбіс тілі сабағында

Мұғалім:

- Какова функция союзов?

Оқушы:

- Союзы служат для соединения предложения и однородных членов предложения.

Мұғалім:

- Например...

Оқушы:

- Например, советский народ соединяют в одном Союзе.

Орбіс әдебиеті сабағында

Мұғалім:

- «Он попался, его поймали» деген сөзді қазақшаға аударшы?

Оқушы:

- «Ол қолға түсті, оны ұстап алды».

Мұғалім:

- Ал «А, ты попался!» десек ше?

Оқушы:

- Апай, мені не үшін ұстамақсыз?

Кеше тығылып темекі тартқаным үшін бе?!

Ән-саз сабағында

Мұғалім:

- Бетховен қандай шығарма жазды?

Оқушы:

- Әрине, ән жазды емес пе?!

Бейнелеу өнері сабағында

Мұғалім:

- Леонардо до Винчидің «Джаконда» деген туындысынан нені көруге болады?

Оқушы:

- Джаконда атты әйелді көруге болады.

Еңбекке бару сабағында

Мұғалім:

- Еңбек қауіпсіздігі ережелерін айтшы?

Оқушы:

- Жұмыс істеп жатқанда еңбек қауіпсіздігі ережесін қатаң сақтау қажет.

Алғашқы әскери дауындағы сабағында

Мұғалім:

- Суға батып бара жатқан адамды құтқару үшін не істер едің?

Оқушы:

- Суға секірем едім.

Теле тәрбиесі сабағында

Мұғалім:

- Спорттың қандай түрлерін білесің?

Оқушы:

- Волейбол, баскетбол, футбол, күрес, штанга көтеру, үстел теннисі...

Мұғалім:

- Жә, осылардың ішінде қайсысын жақсы көресің?

Оқушы:

- Әрине, ойынды! Шіркін, ойынға не жетсін?!

1985 жыл, маусым айы.

ӨЛЕҢДЕР

«ЖҮРЕН ЖАМАН ӘДЕТТЕН»

«ҰМЫТША Қ»

Сабақ үсті.
Санақбай
Жан-жағына алақтай,
Құралдарын санады,
Сөмке ақтарып қарады.

Кітап, дәптер, қалам жоқ,
Отырады алаң боп.
Бірде бар, бірде жоқ олар,
Кезекпенен жоғалар...

...Атады оны мұғалім
«Есін білмес әуейі».
Ал шынында құралын
Ұмытады ол әдейі.

1986 жыл, 2 ақпан.

МЕШКЕУ

Тоймай көзі,
Тойса да өзі,
Сумкасына салып тамақ
Әкелген-ді.

Бітіп төзім,
Бір мезгілде кетті тағат.

Сабақ үсті болса-дағы,
Сытырлатып, тықырлатып;
Сумкасына қол салған-ды,
Кеп қалды апай тықылдатып...

1986 жыл, 24 наурыз.

ЖАЛТАРҒЫШ

Басына бұлт төнді,
Біреуді айдап салды.
Өзі жалт берді,
Қап, өттең!
Тұтылып қалды.

1986 жыл, 24 наурыз.

СОТҚАР

Жәбірледі кішіні,
Үлкенге де үршип.
Білмей мәнін ісінің,
Қалды ұрысса, қылтиып.

Текке қарап жатпады,
Құстарды атып, қорқытты.
Бақшаны да таптады,
Өзін өркез зор тұтты.

Өзін мықты сезініп,
Жүрді өзгені көзге ілмей...

...Таяқ жеді,
Кезігіп
Бір сотқарға өзіндей.

1986 жыл, 25 наурыз.

ТІЛАЗАР

Айтқан тілді алмады,
Жұмсап еді, бармады.
Жек көрінді бәріне –
Балаға, жас-кәріге.

Қызық болды мынадай:
Бірде осы Сынабай
Жұмсап еді інісін,
Тілді алмады,
(Құрысын!).

1986 жыл, 26 наурыз.

ЖАҢҒАЛАҚ

Оған ерік бергенде,
Істі әуелі бастайды.
Ортасына келгенде,
Аяқтамай тастайды.

Осындай да болады, ө?!
Ұшып-қонған тұрақсыз.
Айтқан сөзің далаға
Ағып кетер құлақсыз.

Өзі сөйтіп жүргенде
Бітіргені шамалы.
- Қаңбақ қой , - деп, - білгенге,
Атадық ол баланы.

1986 жыл, 25 наурыз.

ОЛАҚ

Көрді-дағы бөренені,
Қолға балта ұстады да:
«Мен осыдан берем, - деді -
Ұя жасап құстарыма».

Сөйтіп, іске белді шешіп,
Кірісті.
Әбден бұтарлады.
Шапты,
бұзды,
бөлді кесіп,
Бөліп-бөліп, тұтамдады.

Аула толған жаңқа, түбір,
Ара, шеге, балға аралас.
Құстарға алтын ұя түгіл,
Қасық жасар қалмады ағаш.

Олақтықты сез бойынан:
(Орнына бір келе ме енді?).
Үш есе үлкен өз бойынан
Құртып тынды бөренеңді.

1986 жыл, 19 қазан.

ҚОРҚАҚ

Алмас тоғай ішінде
Келе жатты көңілді.
Өңі түгіл түсінде
Көрмес мұндай өңірді:

Құлпырып тұр айнала,
Жап-жасыл боп жатыр-ақ.
Қарасаңыз қайда да –
Гүл жайнаған атырап.

Қолындағы алмасын,
Тістеп қойып әндетіп.
Маңғаз қарап Алмасың
Келе жатты сәндетіп.

Кенет бұта әлдебір
Сытыр етті қозғалып.
Түгел тынып қалды өңір,
Алмас мұны сезді анық.

Алмас қатты шошынып,
Кейін қарай ытқыды.
Сыбдыр үнге қосылып
- Мама-а! - деген шықты үні.

Тоғай ішін аралай,
Алмас қашты зуылдап.
Алды-артына қарамай,
Жүрек шіркін суылдап.

Құтылды ғой «уһілеп»,
Қоян екен қорқытқан.
Достары оны «Сужүрек»,
«Қорқақ» дейді сондықтан.

1987 жыл, 6 қаңтар.

АЛАҒАСАР

Алды да Арман жейдесін,
Қадағалы түймесін
Іздеп жүрді шарқ ұрып,
Үй ішінен инесін.

Жатпады ине жолында,
Таба алмады соңында...
Сөйтсе,
Іздеген инесі
Жүр екен өз қолында.

1988 жыл, 13 шілде.

МАҚТАНШАҚ

Титтей ісін өсіріп айтты,
Жер-дүниені көшіріп айтты.
Өлін білмей, әлдекімге тиісті,
Үйіне еңіреп жылап қайтты.

ЖАЛҚАУ

Ас ішті, аяқ босатты,
Рогаткамен құс атты.
Түк істемей, ойнады,
Ойынға шек қоймады.

Қолынан түк келмеді,
Тентектік десе, «ерледі».

Өскенде өзі қор болды,
Жалқаулық деген сор болды.

НАСТАЖ

Ешқандай білім алмады,
Оқуға зейін салмады.
Есі-дерті тек ойын боп,
Сабағына да бармады.

Басы ештеңе шешпеді,
Бойы өссе де, ойы өспеді.
Оқу жылының соңында
Келесі класқа көшпеді.

МЕЖМЕЖ

Тек қана «өзім» деді,
Басқаны көзге ілмеді.
Көкірегі аспандады,
Жанына кәрі түгіл, жас бармады.

Соңынан өсек ерді,
Беделі түсе берді.
Ұрысса, бет бақтырмады,
Ешкім жақтырмады,

Менсінбей бар қыздарды,
Гайда да жалғыз барды.
аудай ер салғызбады,
сыры жалғыз қалды.

САРАҢ

Кесе, қан шықпас сараң болды,
Пиғылы пасық, арам болды.
Дүниені тірнектеп жинай берді,
Дүние үшін өз жанын қинай берді.

«Байлықта, - деді, - бақыттың бөрі»,
Тапқанын тамағына қатық қылмады.
Сөйтіп жүріп, өзі өліп қалды,
Мал-мүлкін басқалар бөліп алды.

1985 жыл, мамыр.

ҚАЗЫМЫР

Біздің Марат сұрауға тым құмар-тын,
Өр нәрсені білгісі кеп тұратын.
Бүгін де ол келді атамның қасына,
Сұрақ қойды әдетінше асыға:

- Ата, ата! Неге керек көз осы?

Мырс етті атам:

«Білмейді ме өзі осы?!»

Дегендейін таңданып бір қарад та,
Бір тапсырма берді сосын Маратқа:

- Қызық ертек оқып берші бүгін, - деп,

- Көз пайдасын сосын айтам, күнім! - деп.

Ертек іздеп кетті Марат.

Шауып кеп:

- Міне, - деді бір кітапты алып кеп.

Оқып шықты ол сол кітапты мәнерлеп,

- Ал енді, ата, жауап берші, көне! - деп;

Қайталады манағы бір сұрағын,

Атасы айтты:

- Міне, пайда, шырағым!

Көз арқылы көрдің барлық әріпті,
Көз – арманы барлық соқыр, ғаріптің.
Көре білу – көп бақыт қой адамға,
Көз арқылы ол дүниені таныпты.
Көкірегіңнің көзі ашық болсын тек!..
...Көз пайдасын Марат, міне, жаңа ұқты.

Аз кідірді Марат сосын тағы да,
Сұрақ қойды әдетінше жаныға:

- Білмейсіз бе, неге керек қол осы?
(Бөлек болды-ау әңгіменің жөні осы).
Бұл сұраққа кейіп қалды атасы,
Жалт қарады дегендейін: «О несі?».

Қабағымен қатпар-қатпар сыр ұққан:
- Шырағым-ау, су әкелші құдықтан, -
Деді сосын:
- Неге керек екенін,
Түсінесің сұрағыңның бекерін.

Марат лезде зымырап су әкелді,
Қос қолымен шелекті әрең көтерді.
Атасы айтты:
- Міне, қолдың пайдасы!
Қол дегенің – адал еңбек айнасы.

Тыныш тұрмай Марат енді жөніне,
Қарап қойып балағы мен жеңіне:
- Неге керек, - деді тағы, - аяғым?
Кей кісілер неге ұстайды таяғын?

Таңданды атам:
- Жүгір! - деді бұйырып,
- Жүгір, қане, командирлік бұй-ы-рық!
Кетті Марат,
Зулап ала жөнелді,
Заулағанда ұшқыр желмен «теңелді».

Жеткізбестей көрініп бір жер түбі,
Оралды ақыр ырсыл қағып, ентігіп.
Атасы айтты:
- Аяғыңның пайдасын
Өз көзіңмен көрдің, - деді жайғасып.

- Құстай ұшып, құлашыңды жаздырған,
Аяғың ғой қанат бітіп, мөз қылған...
Аз кідірді,
Марат сосын сұрады,
Бұл – енді оны көп толғантқан сұрағы:

- Ата, ата! Неге керек тіл мен тіс?
Дәл осылар бітірмейді-ау маңызды іс?
Атасы айтты:
- Сені осылай сөйлеткен –
Тіл емес пе?!
Бейбастақтық бұл неткен?!

Тамақты да шайнап жұту үшін сен
Сезінесің отыз тістің күшін сен.
«Бас пен құлақ, ауыз, мұрын – бәрі де
Неге керек?!» - деп сұрарсың әлі де.

Айтпа сөзін алаңғасар баланың,
Жеті мүшең керек бәрі, қарағым.

Алла берген артық мүше болмайды,
Оны жете түсінбеген оңбайды!

Бала Марат қатты ұялды, қысылып,
Алғаш рет қалды сөзден тосылып.
Үйге кірді сонан соң ол амалсыз,
Сансыз сұрақ жатты ойында жосылып...

...Тәтті ұйқыда жатыр Марат балбырап,
Шаршап қапты, бар денесі салдырап.
Көп жұмысты тындырғанын білмеді,
Балақай ғой, қайдан білсін ол бірақ?!

Асып кетті атасының қулығы:
Ертеқ оқып, су тасыды ол сол күні.
Тіл мен тістің қасиетін де ұғынып,
Денсаулығын шынықтырды жүгіріп...

...Сол күннен соң сұрақ қоймай кетті ол,
Қазымырлық «қасиетінен» түңіліп...

1985 жыл, 11 маусым.

ЫЗА

Біздің Жарас шығып еді далаға,
Қолында алма,
Бермей ешбір балаға;
Қызықтырып бар баланы өзіне,
Кекірейіп, асқақ тұрған кезінде

Жетіп келіп Ақтөс иті көршінің,
Жасады ісін «ұялмастан» ерсінің:
Салды ауызды қолындағы алмаға,
Қас-қағым сөт...
Құдды жылан жалмаған.

(Кім санасын сонсоң оны ептіге?!)
Итті ішінен қаңқ еткізіп тепті де;
Қапелімде басқа сөзді таба алмай,
- Ит екенсің, - деді, - нағыз!..
Қап, алма-ай!..

1986 жыл, 9 наурыз.

МЫСАЛДАР

МАҚТАНШАҚ БАЛТА

«Өткір, - деп, - жүзім баршадан»,
Көпірді балта, есіріп.
Келмеді ешкім қарсы оған,
Бір жолға сөзін кешіріп.

Көрінген затқа тиісіп,
Күшінен қалды нар құлап.
Басынан бағы, күйі ұшып,
Ағаштар қалды зар жылап.

Қақ бөліп бөрін, талқандап,
Қиратты балта күшімен.
Аяғын басты талтаңдап,
Шошынды бөрі ісінен.

Ондайға жаза жеңіл ме?!
Ұшырап қалды күйге осы:
Тиісіп бірде темірге,
Сарт етіп сынды шүйдесі.

1987 жыл, 5 қаңтар.

ҚЫЗҒА ЖЫШ

Қыран бүркіт құлаш сермеп қияға,
Шырқап ұшты,
Дегендей-ақ: «Қараңдар!».
Отыр еді қара қарға ұяда,
Мұны көріп, өліп кетті табанда.

1986 жыл, 20 шілде.

ҚАРА ШАЛҒЫ

Дегенге «Қара шалғы, қара шалғы»,
Бір күні шауып түсті қара шалды.

1986 жыл, 19 шілде.

ҚЫРЫҚ ӨТІРІК

ХАУАНАЛАТТАР ӘЛЕМІНДЕ

Белдеудегі қоңызым
Зоопарктің доңызын
Жарып кетті, масқара!
Айта көрме басқаға.

Қоян атты туысым
Бөле болды, құрысын!
Қасқыр деген көкжалдың
Бітіріпті «жұмысын».

Одан сайын есірді,
Жеп тауысты кешірді.
Оныменен тынбады,
Жолбарыстан қыңбады.

Аюдайын алыпты
Сұлатып-ақ салыпты.
Жауша тиді аңдарға,
Түйе, жылқы – малдарға.

Қарға битіне секірді,
Бүркітке де жекірді.
Ителгі, сұңқар, лашынды
Бір бүктеді, басынды.

Қанатын бір қаққанда,
Бір-ақ шықты аспанға.

Қыраннан да жоғары
Өрлеп ұшып барады.

Шырқап биік кетті де,
Ақша бұлтқа жетті де;
Жайғасып бір отырды,
Екіленіп, құтырды.

Сауысқандай сабазың
Тұрымтайды сабасын!
Телеграф болды тоқылдақ,
Күні-түні тоқылдап.

Мысық болды мүсінші,
Тышқан болды пішуші.

Қорқып одан мысекең,
Бастық болды тышекең.

Маймыл болды биолог,
Балық болды геолог.
Кіп-кішкентай сары маса
Қарқылдады қарғаша.

Құмырсқа «жалқау» атанды,
«Батыр» деді бақанды.
Ешкіемер боп егінші,
Тауық болды тігінші.

Ақбөкендей жүйрікті
Тасбақа қуып жетіпті.
Бойы сондай ұзарып,
Жирафтан асып кетіпті.

Борсықтайын семізің
Жүзік көзінен өтіпті.
Есек пен ешкі дос болып,
Мектепке келіп, оқыпты.

Түлкі мырза елікті
Күймесіне жегіпті.
Арыстанды айқаста
Тас-талқан қып жеңіпті.

Дәулеті сөйтіп тасыпты,
Ерлігі жаннан асыпты.

Түлкінің аты естілсе,
Барысқа дейін қашыпты.

Сахарадай шөліңе
Су құймай гүл егіпті.
Шөлге өсірген алма ағаш
Жылда жеміс беріпті.

Сексеуілдей бұта да
Шырша-түске еніпті.
Тасқа жайып тамырын,
Миуасын жерге төгіпті.

Бүркіт деген қыраның
Жер астындағы ұраның
Ішінде өмір сүріпті,
Көртышқан оған күліпті.

Айтпақшы, осы көртышқан
Жер бетінде жүріпті.
Қыран жүрер қияда
Тіршілік етіп тұрыпты.

Балық судан шығыпты,
«Құм жақсы» деп ұғыпты.
Аққу құс пен қаз-үйрек
Аспанға қарап ұлыпты.

Түйе деген түлікті
Тарақан келіп ұрыпты.
Шегірткелер шелтеңдеп,
Піл де қорқып, бұғыпты.

Теңіз, өзен, көлдерге
Жүретұғын шөлдерде
Кесіртке келіп түсіпті,
Мұхит суын ішіпті.

Жерде жүрер жыланың
Жоғарыға ұшыпты.
Шөлде жүрер құланың
О да суға түсіпті.

Мамонт қорқып маймылдан,

Жүрегі жарылып өліпті.
Терісін тон қып кигендер
Африкада тоңыпты.

Қолтырауын деген дәуіңіз
Қуарған гүлдей солыпты...
...Ерте, ерте, ертеде
Осындай ғажап болыпты.

1985 жыл, маусым.

ТАЗША БАЛАНЫҢ ТАҚЛАҒЫ

Бір жастан асқанымда жылқы бақтым,
Желден де озып кеттім, жұлдызша ақтым.
Шілдеде шекемізден суық өтіп,
Амалсыз отын болмай, сүйек жақтым.

Қыран боп, көк аспанда түлкі ауладым,
Қолыма қоңыз түсіп, бұғауладым.
Апырмай, сол қоңыздың асылын-ай,
Ат қылып мініп жүріп, ел жауладым.

Найзаны жебе қылып садағыма,
Тигіздім таутекенің сағағына.
Бір күні қырық киік ұстап алдым,
Мініп ап көтерем бір жабағыға.

Өзімнен асқан күшті жан көрмедім,
Бір тойда қайрат сынап, ой, ерледім!
Құжынап жабылды жұрт құмырсқаша,
Жүз жігіт жабылса да, әл бермедім.

Өзімнің ерлігімді бір сынадым,
Аспанға ұшып, төмен құлдиладым.
Қырық мың құлаштайын биіктіктен
Тайсалмай, жерге қарай шын құладым.

Тақ етіп, баспен келіп түстім тасқа,
Ешқандай зақым келмей шақша басқа;
Шаншылдым басымменен қара жерге,
Ойладым: «Ойбай-ау, бұл түс пе, рас па?».

Сөйттім де, дүр сілкініп тұрып кеттім,
Өлгеніме тірі қалмай шүкір еттім.
Аяққа алты батпан тас байлап ап,
Арқырап, ақбөкеннен озып кеттім.

Қар жауып, аяздатып тұрды тыста,
Қыс түсті, тыр жалаңаш шықтым тысқа.
Боранды ұлып тұрған бір-ақ жұтып,
Құдыққа шомылдым мен сол бір қыста.

Бір жылы арқар болмай елімізде,
Шөп шықпай, мүйіз шықты жерімізге.
Бір елден бүтін тауды алып келдім,
Шөп шықты, арқар келді төрімізге...

1985 жыл, маусым.

МЕТАГРАММАЛАР

Аспанда бар
Жерде жоқ.
Суда бар да,
Шөлде жоқ.

(С)

Көлде бар,
Елде жоқ.
Көңде бар,
Сеңде жоқ.

(Ө)

Аяқта бар,
Баста жоқ.
Таяқта бар,
Қаста жоқ.

(Я)

«Өйде» бар,
«Өйде» жоқ.
«Шөйде» бар,
«Ойда» жоқ.

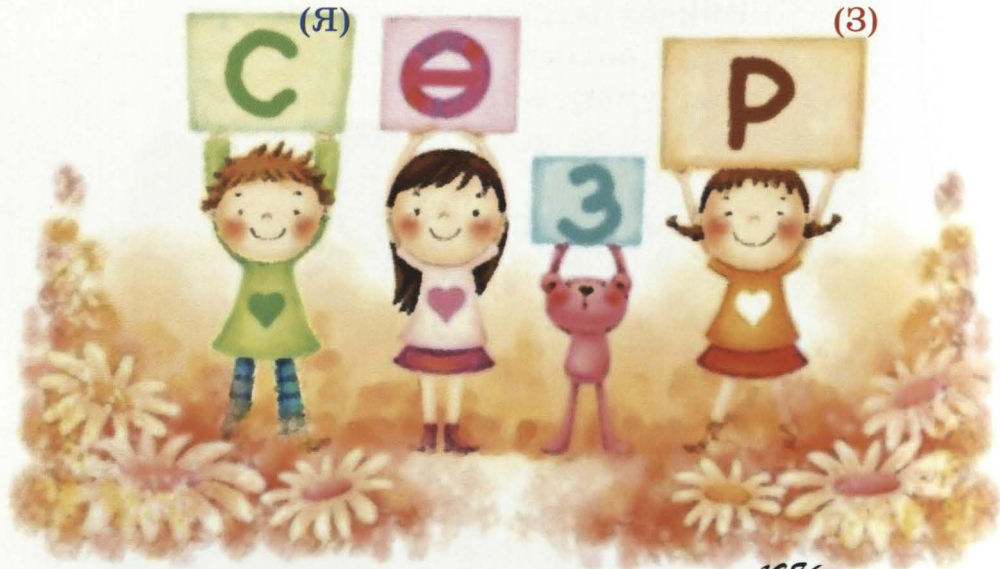
(Ә)

Жарда бар,
Санда жоқ.
Қарда бар,
Жанда жоқ.

(Р)

Жазда бар,
Таста жоқ.
Қазда бар,
Аста жоқ.

(З)

1986 жыл, маусым.

БІР СӨЗДЕ – ҚОС МАҒЫНА

«Жирен жаман әдеттен»,
Жақсылыққа әдеттен!

* * *

Жас ұлан!
Келешегіміз – сен,
Әрқашан келешегіңе сен!

* * *

Ер қашанда ер аталар,
Мәңгі «ер» деген ат алар.

* * *

Қарқ етті де ала қарға,
Қонды келіп ала қарға.

* * *

Жадыратар көңілді,
Жазым қандай көңілді!

* * *

Ауыр-ауыр мөлдір, аппақ тамшылар
Аспандағы бұлттан жиі тамшылар.

* * *

Аю деген алыпты
Аңшы соғып алыпты.

* * *

Өрістен келген қойды
Қораға қамап қойды.

* * *

Аңшы айлакер суырды
Інінен тартып, суырды.

* * *

Көріп жатып балдай төтті түсті,
Кереуеттен жерге құлап түсті.

* * *

Жер бетінде адамдар әділетті
Өрқашанда әлемді әділ етті.

* * *

Қамшылады атты,
Қашқан аңды атты.

* * *

- Мынау аңдар толы қорық па?!
- Қауіпті емес, қорықпа!

1986 жыл, 20 шілде - 1988 жыл, 26 ақпан.

ТАБИҒАТ ТАМАШАЛАРЫ

КӨКТЕМГІ ШАТТЫҚ

Көктемім келді далаға,
Жасарды дала жаңара.
Мереке гүлін наурызбен
Сыйладым әкеп анама.

Аялай төкті күн нұрын,
Тыңдадым самал сыбдырын.

Көкекпен келген көп құсқа
Жасадым ұя күн бұрын.

Бұраңдай аққан бұлақтар,
Сайларға барып тұрақтар.
Қарсы алды тұңғыш көктемін
Өрісте қозы-лақтар.

Аспаным ашық, көкпеңбек,
Алқызыл гүлдер бөктерде – от.
Менің де жаным сол бір сәт
Кеткендей гүлдеп, көктем боп.

1986 жыл, 3 сәуір.

КӨКТЕМ

Жаңбырлы көктем –
Жалтылдап өктем,
Тамшыңмен жанды
Тазалап кеткен.

Күннің де нұры
Көңілге жылы –
Көкіректердің
Кетеді мұңы.

Сияқты елдің
Сымбаты – Жер, Күн.

Ақша бұлт көкте –
Жаулығы әжемнің.

Шөккен бір мая
Қырларым сая –
Апам тоқыған
Алашадай, ө?!

Неткен нұр еді
Көктем реңі –
Бой қалды тимей
Көкке бір елі...

1988 жыл, 13 шілде.

ЖАЗ

Күндей жайнап күлетін,
Сан қызығы сарқылмас.
Асыр салып жүретін
Қымбат маған жарқын жаз.

Құйсын нұрын күн күліп,
Аптап соқсын – бөрібір.
Тұрғанда күн шыжғырып
Ұйықтап алам тағы бір.

Төксін жаңбыр нөсерлеп,
Толып су сай-салаға.
– Жаңбыр жауса – өсем, – деп,
Шауып шығам далаға.

Жайып бояу, сан түсін,
Құлпыртты жаз өңірді.
Шексіз жазға алғысым,
Жазым қандай көңілді!

1986 жыл, 20 шілде.

ЖАЙЛАУДАҒЫ ЖАЗ

Шілде түсіп, қайнап тас,
Жарқырайды жайнап жаз.
Сағым судай шалқиды,
Жүзіңді аптап шарпиды.

Төсі күйіп даланың,
Кетті балқып алабым.
Жап-жасыл боп жер беті,
Күрт өзгерер келбеті.

Ататұғын рауандап,
Жайлау таңы ғажап-ақ.
Алшаң басар шопаның –
Жаз семіртіп отарын.

Арқа-басты кеңітіп,
Күледі күн ерітіп...
Даласындай қазақтың
Жаз – дарқан шақ аз-ақ күн.

1986 жыл, 12 қараша.

ҚЫС

Жеп тауысып жылдарды,
Уақыт-сағат соғады.
Өр мезгілдің ұнамды,
Жақсы жағы болады.

Алай-дүлей боранды,
Аяз-айбар, сүс мұнда:
Сонда да бір ұнамды
Қылығы бар қыстың да.

Сақырлаған сары аяз,
Аппақ дала, ақ аспан.

Болса да қар баяны аз,
Қысқа жақсы жарасқан.

Зер салмасаң сараптап,
Жай қараған жаңылар –
Айналаның бәрі аппақ,
Қыстың да өз өрі бар.

1986 жыл, 19 қазан.

ҚЫС ҚЫЗЫҒЫ

Айдын мұз боп қатады,
Ақ қар – ағаш шапаны.

Күміс қырау көмкерген –
Бейне атамның сақалы.

Аяздағы ызаны ұқ –
Алаулайды жүз анық.
Кешке үйге келеміз
Құлақ-мұрын қызарып.

Аяз зәрі сынбайды,
Үскіруден тынбайды.
Қатал қыстың қаһары
Бізді осылай шыңдайды.

1988 жыл, 13 шілде.

КҮЗ

Миуа мол ақ –
Алма мен жүзім...
Атымтай жомарт
Секілді күзің.

Бұл мезгіл бізге
Тұр барын жайып.
Табиғат күзде
Қалады байып.

1988 жыл, 13 шілде.

ШАҚТЫ КҮЗ

Алау атқан алқызыл түс гүл-бөктер,
Жасыл шалғын жалпақ жерді сап-сары ғып;
Ала келген қауырт, тығыз міндеттер
Алтын күзді ақ нанменен қарсы алдық.

Қуа келген жарқын, жайлы жаз әнін,
«Ей, адамдар!
Қыс келеді, қамдан!» деп.
Бейнетқор күз қайнатты еңбек қазанын:
Қызу жұмыс, қарбалас іс, жайлар көп.

Табиғат та тағы өзгеріп, түрленді,
Өзгеше өң, басқа бояу бақтарда.
Мейрамдармен мерейі өсіп күз келді –
Алуан түрлі мерекені тартты алға.

Қарап тұрсам, жаздан жасыл қалмапты,
Тек сары түс жапты алқапты тағы да.
Сондықтан да алтын күз ол ардақты,
Шуақты күз шуақ құйды жаныма.

Тау боп қалды сары масақ әп-сәтте,
Ақ бидайлы, алтын дәнді қырманды-ай!
Айналаңа көз жіберсең сол сәтте,
Бар қарбалас күзге қарап тұрғандай.

1986 жыл, 18-19 қазан.

ТАУЛАР

Биік болсын қаласа,
Болсын, мейлі, аласа.
Альпинисше өрмелеп,
Тауға шығу тамаша!

Бұлақ таудан атады,
Тәтті дәмін татамын.
Шыңнан қара –
Бәрі де
Табаныңда жатады.

Бұзып-жарып, күркіреп,
Қойтастарды сілкілеп;
Ағып жатқан өзенді
Таулар ғана тұр тіреп.

Құлат, мейлі, тес, мейлі,
Тау жоғалып, өшпейді.
Әкем маған әманда:
- Таудай болып өс! - дейді.

1986 жыл, 20 шілде.

ТҰМАҢ

Буалдыр ауа түнегі
Бусандырып тұр маңайды.
Ылғал мен ызғар лебі
Еленбей, ештеп тарайды.

Сіңіп қойнау-қойнауға,
Тұтасып тұр, желдемей.
Жасырынбақ ойнауға
Жаратылған пердедей.

Сыры бар оның ұнамды
Көтерер жанның көңілін...
Болмасын тек тұманды
Ешқашанда өмірім!

1986 жыл, 20 шілде.

АСПАҢ

Төбемізден төңкеріліп төнесің,
Жасығанға жалын-жігер бересің.
Ақ күніңнен шұғыла-нұр төгесің,
Жанымызға жарқын сәуле себесің.

Түпсіз, түнек шыңырау боп көрініп,
Теңіз болып тербелесің, төгіліп.
Айдыныңда ақша бұлттар қалқиды,
Күн сәулесі жанымды от боп шарпиды.

Меруерт моншақ, асыл тастай жымыңдап,
Нұрландырған келбетіңнен сыр ұрлап;
Төсіңдегі мың сан жұлдыз не түрлі –
Сенің сәнің, әшекейің секілді.

Самолеттер, вертолеттер сызғылап,
Қалықтап бір, айдыныңда жүзді нақ.
Сенің заңғар биігіңе көкпеңбек
Ақ қанатпен жете аламыз біздер тек.

Қанат бердің ұшқыр қиял-сезімге,
Тереңдік те,
Құзарлық та – өзіңде.
Табынтасың Тәңірідей, зеңгір Көк!
Талпынады таулар саған «Жетем» деп.

1986 жыл, 20 желтоқсан.

ТАБИҒАТ ЭТЮДТЕРІ

Асқар таулар көгілдір боп мұнартқан,
Мөлдір сулар ерке толқып, бұла аққан.
Табиғаттың осы көркем келбетін
Барлық ақын емірене ұнатқан.

* * *

Шыңдар... Шыңдар...
Асқар шыңдар, жақпар құз,

Өрлей алмас қанаттарын қаққан құс.
Асқар болу керектігін меңзейді
Аспанға қол созған асқақ көрініс.

* * *

Айдын көл... аппақ ауа... алқара аспан...
Шуылдап аққу-қаздар жоғары ұшқан...
Зер салсаң, табиғаттың этюдтері
Ақынға тудырады жаңа дастан.

1986 жыл, 12 қыркүйек.

КІМ БОЛАМ?

ТЕМІРЖОЛШЫ

Ұланымын даланың,
Ұрпағымын бабаның.
Есейгенде ертең мен
Теміржолшы боламын.

ҰСТАЗБА

Сауалым көп менің,
Жауабың – теп-тегін.
Өзіңдей болсам тек,
Арманым жоқ менің.

ҚҰРЫЛЫСШЫ

Қолымда алтын қалағым,
Зәулім үйлер саламын.
Ертең мен де ел сүйген
Құрылысшы боламын.

МҮСІҢШІ

Тасқа бедер саламын,
Егеп, қырнап жонамын.
Шеберлігі шыңдалған
Мен мүсінші боламын.

ШЕКАРАШЫ

Жерім – байтақ, далам – кең,
Елге ұнаған жақсы ісі
Шекарашы болам мен –
Болашақтың сақшысы.

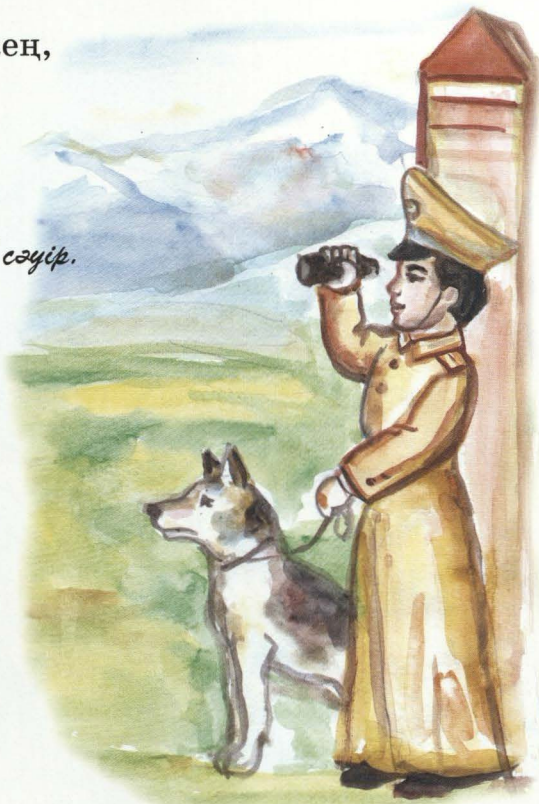
1987 жыл, 28 сәуір.

ДӘРІГЕР

Еңбек десе, ерлеймін,
Халқым үшін терлеймін.
Дәрігер боп өскенде,
Науқастарды емдеймін.

Ауырса, укол саламын,
Дәрі беріп, бағамын.
Сырқат жанның сенімді
Қамқоршысы боламын.

2002 жыл, 18 ақпан.

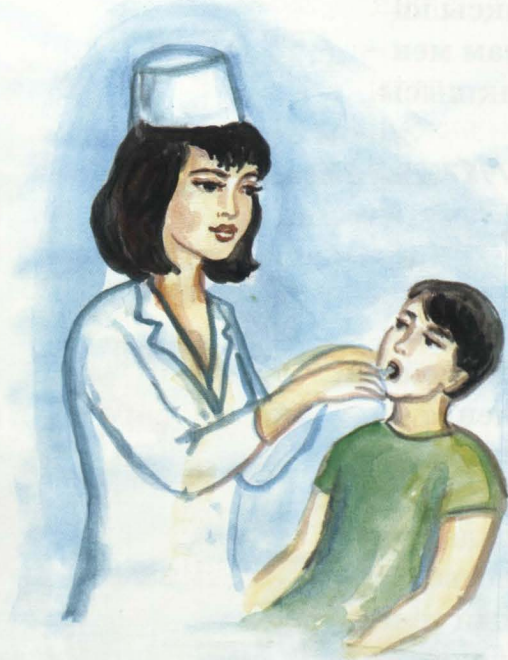

ДӘРІТЕРГЕ

Өзгелерден дарасың,
Аумай қалған мамасың.
«Мама» дер ем өзінді,
Өттең, укол саласың.

Деп: «Кәмпиттің төресі»,
Түрлі дәрі бересің.
Ішем қимай көңіліңді,
Сезем кәмпит емесін...

1986 жыл, мамыр.

ҰРПАҚ СӨЗІ

БІРІНШІ МАМЫР ШЕРУІ

Жалаулар желмен желбіреп,
Еңбекші шеру тартты алға.
Танакөз аспан мөлдіреп,
Барады бастап ақ таңға.

Жүздері бейбіт, шат қандай,
Алады ширақ қадамын.
Көтеріп келе жатқандай
Гүлдердің тұтас алаңын.

Сан ұлтты жандар, сан халық
Тоғысқан мұнда тілегі.
Көк жүзіндегі ақша бұлт –
Олардың аппақ жүрегі.

Шырқады өн асқақ қуатты үн,
Қақ жарып мөлдір ауаны.
Көзіндей қайнар бұлақтың
Бірінші май – Бірлік парады!

1986 жыл, 3 тамыз.

ҚАЗАҚ ТАЛАСЫ

Гүл-дала, күн-дала, ұлы дала,
Бұл дала – тың дала, жыры дара.
Дана Абай, ер Махамбет, Мұхтар туған
Бұл дала – шын дала, үні жаңа.

Бұл дала – өн-дала, алтын дала,
Бұл дала – сән-дала, жарқын дала.
Қазаққа қоныс болған далам – дара,
Иесі бұл даланың халқым – дана.

Бұл дала – тулап аққан қанды дала,
Балқытар, балбыратар өнді дала.
Талқандап талай жауын, бас игізген
Тамыры – тарихында, жанды дала.

Сауран мен Отырардай қала-дала,
Көркейіп, кемелденген жаңа-жаңа.
Сән-сәулет, салтанаты, байлығымен
Орны бөлек күллі әлемдік аренада.

1985 жыл, 4 қазақ.

ОТАҢ

Көрген көз, жырлаған сөз қылған аңыз,
Әлемде іргелі елміз, ең дарамыз.
Бойында қазағымның қаны тулап,
Болашақ гүлденетін державамыз.

Тұтас ел ту астына біріккеннен
Халықпыз күн болып біз күліп келген.
Қазақпыз – достық туын жоғары ұстап,
Бәрін де қасқайып, тік тұрып көрген.

Отаным – Достық, Адал Жүректердің,
«Тыныштық болсын!» деген Тілектердің;
Арнасы Бақыт, Еңбек, Шындық, Күрес,
Намыс пен Тәуекелдің, Сын-өткелдің!

1986 жыл, 23 ақпан.

ҚАЗАҚСТАН

Қазақстан – берекелі табыстар,
Қазақстан – зерттелмеген ғарыштар.
Қазақстан – сүйемдер мен қарыстар,
Қазақстан – бейбіт күнгі жарыстар.

Қазақстан – қазағымның жүрегі,
Қазақстан – жаңа заман түрені.
Қазақстан – замананың лебі,
Қазақстан – қазағымның тірегі.

Қазақстан – халықтардың қадамы,
Қазақстан – алыптардың заманы.
Қазақстан – жаңа дәуір талабы,
Қазақстан – құрылысшының қалағы.

Қазақстан – елдің ерен еңбегі,
Қазақстан – бейбіт күнгі жер демі.
Қазақстан – сарқылмайтын қазына,
Жеткілікті берері де, бергені.

1986 жыл, 23 наурыз.

МЕНІҢ ЕЛІМ

Алтын таң да атыпты,
Шұғыласын күн шашыпты.
Арайлаған ақ таңдай
Елім менің бақытты!

Сәбилердің шат күлкі,
Балдырғанның тәтті ұйқы –
Бейбіт күннің тынысы,
Ұлтанды елдің ұлысы
Елім менің бақытты!

Алаулап күн батыпты,
Нұрын төгіп жақұтты.
Ертеңіне сенетін
Елім менің бақытты!

1985 жыл, маусым.

КОНСТИТУЦИЯ

Мемлекет жаны, күні – заң,
Мемлекет көркі, нұры – заң.
Бақыттың сүйген шапағы
Республика заңы – ұлы заң.

Бақыттың нұры өпкен заң,
Талайлар аңсап өткен заң.
Мәңгілік бекіп қалған заң,
Болаттай берік неткен заң!

Жүректе қоныс тепкен заң,
Бақыттың дөнін еккен заң.
Дабысы кезіп дүниені,
Атағы алыс кеткен заң.

Бейбіт күн билік еткен заң,
Бар құлаққа жеткен заң.
Талайлар таң боп өткен заң,
Елімнің заңы неткен заң!

1985 жыл, 4 қазан.

ТӘУЕЛСІЗДІК ТОЛҒАУЛАРЫ

Самал желі, тау-тасы, таза жері –
Саф алтындай, о, неткен ғажап еді!
«Жаңа ғасыр жұлдызы» атанып сен,
Жаса, жайна мәңгілік, ҚАЗАҚ ЕЛІ!

Тағдырынан таяқ жеп, жаза құшқан,
Бұл өмірден өткен жоқ аз арыстан.
Шаршы өлемді шалқыған дәулетіңмен
Шарықтай бер тамсанып, ҚАЗАҚСТАН!

1998 жыл, қараша.

х х х

Гүлдене алман жерімді
Орақ, балға, шалғымен.
Дамыту үшін елімді
Білім керек алдымен.

Бермей алғы қатарды,
Жақсы оқимын сабақты.
Көркейтемін Отанды
Азамат боп сауатты.

Қыранындай көгімнің
Ардақтаймын халқын да;

Салиқалы елімнің
Салауатты салтын да.

Мойындаймыз жалпымыз
Ұлттың ұлы ұғымын.
Иеленді халқымыз
Тәуелсіздік тұғырын.

Жүректерде жаңғырып,
Маздап жанар алауы.
Желбіреді мәңгілік
Бостандықтың жалауы!

Мектебімде оқымай
Қалған ешбір бала жоқ.
Асқар-асқар шоқыдай
Өсем биік дана боп.

Ұстаз салған жолым бар,
Уайымсыз әр күнім.
Ер парызын орындар
Арқалап ел тағдырын.

Ілесу керек уақытқа –
Мейлің, көрі, бала бол.
Барады бастап бақытқа
Ағалар салған сара жол.

Жайнаған жасыл жерімнің
Шүбәсіз жұмақ екені.
Күмәнсіз – туған елімнің
Бір биікке жетері.

Сызып берген картасын,
Ел пікірін қолдайық!
Талқандамай тау-тасын,
Табиғатты қорғайық!

Ойлап көрсек салмақтап,
Қоршаған орта, қоғам бар.
Анамыздай ардақтап,
Аялайық, адамдар!

х х х

Сүңгуірдей мұхитта жүзіп көрген
Танимыз біз оңымыз, солымызды.
Данышпандар жоспарын сызып берген
Жобаменен анықтап жолымызды.

Айбынды елміз, жер жарған атағымыз,
Алысты да көңілмен шолу керек.
Келер ғасыр ішінде Отанымыз
Кемелденіп, қарыштап даму керек.

Ағаларға алдыңғы сенім мықты,
Келешекке келеді сенгіміз де.
Елім мықты,
болу үшін жерім құтты
Еңбек ету керек тек енді бізге!

1998 жыл, қараша.

ӘЛЕМ МІЖБЕРГЕН

Құлақ салғын күллі адам баласы,
Болғайсыңдар бір-біріңе жанашыр!
Сұм соғыстың қажеті жоқ, есте әлі
Қырық бір мен қырық бестің арасы.

«Өшірем, - деп, - бейбіт үнін балғаның»,
Жанталаспа, соғыс болып арманың.
Әлі тартып келеді, өне, адамзат
Хиросима, Нагасаки зардабын.

Айтыңдаршы, соғыс бізге не керек?
Жаңбыр болып жауған оқтар себелеп,
Жан түршігер жаралылар дауысы –
Спектакль көріне ме керемет?!

Бұл Жер-Ана аз көрмеді сұмдықты,
Қайғы басқан жерді, көкті, құрлықты,
Қанды қасап соғыстарда кеудесі
Оқ-дәріге, түтін-күлге тұншықты.

Сондықтан да адам шектен аспасын,
Қанқұмарлар әлемге ызғар шашпасын.
Қадірлейік әжім-әжім маңдайын,
Қадірлейік Жер-Ананың ақ шашын!

Рас, біздер бар ғылымды меңгердік,
Қиял-ойға мүмкіндікті кең бердік.
Өрлеп-өрлеп, ең ақыры, мінеки,
Күллі әлемді бір бомбаға теңгердік.

Ей, адамзат!
Ғылым-білім жолында
Жан аямай күресіп ең, сорың ба:
Бүгін, міне, жерді әлемнен жоқ қылу –
Қарғыс атқыр бір нүктенің қолында!

Қанды қабақ, қатал кезең, қараң күн
Енді аспанын торламасын даламның!
Өлім сеуіп өңшең жендет өмірге,
Жасамасын жауыздығын тағы аңның!

Бар халықтың, барша жанның атынан
Ырыс алды – ынтымаққа шақырам.
Солдат!
Мылтық атпа көздеп адамды,
Шейіт ерлер әруағына ат, ұлан!

1986 жыл, 29 қазан.

ЕРЛЕР ЕСІМІ ЕЛ ЕСІНДЕ

Қанға сіңген адалдық пен аппақ Ар,
Қасиетті елге берген ант та бар –
Қаһармандық қайратымен бас имей,
Өр кеудесін тіп-тік ұстап өтті олар.

Атақ-даңқы көкке өрлеп, асты елге,
Жалын атып, жасын шашты жас кеуде:
Жан пида боп аспандағы айқаста
Нұркен аға Әбдіров пен Гастелло.

Тапталпастан жауға биік намысын,
Қасық қаны қалғанынша алысып;
Құрбан болды ер генерал Қарбышев –
Болашақтың – жас ұрпақтың бағы үшін.

Қан майданда алау атқан нұр-жүзі,
Аз болған жоқ Отанымның ұл-қызы.
Әлия, Мәншүк – тек қазақтың ғана емес,
Күллі Шығыс елдерінің жұлдызы.

Айқастарда бірін-бірі демеген,
Ата-баба әруағы жебеген.
Жау дзотын жауып өлді кеудемен
Ақәділ мен Сұлтан аға, Төлеген.

Егілумен еске алады ел бүгін,
Ақиқатты айтатұғын келді күн:
Сұлтан аға суырылып шыққан соң,
Матросов қайталады ерлігін.

Қара жерді өртеп талай оқ ұшты,
Қас батырлар қайсарлықпен соғысты.
«Жас гвардия» өз Отаны алдында
Абыроймен ақтап шықты борышты.

Тайқымастан тауқыметтен, ауырдан,
Тайсалмастан талай дауыл, жауыннан;

Қатал жылдар етігімен қан кешті
Халқымыздың қайсар ұлы Бауыржан.

Адам-жүрек, адал жүрек толғанып,
Алаулаған қызыл туды қолға алып;
Отаны үшін оққа тосып кеудесін,
Алғы шептен «Алғалады» ер Мәлік.

Ерлер атын жырға қосты ақыны,
Бір батырың мың дұшпанға татыды.
Маңқыстаудан шыққан Мәди Бегенов –
Күллі Кеңес Одағының Батыры.

Халқы қалай ардақтамас батырды?!
Жау ұясы жанталасып, аһ ұрды:
Талғат аға Бигелдинов талай рет
Фашистерге факель болып атылды.

Қаскасымен ұрып жығып жауын да,
Тас-талқан қып, шаққан талай тауын да;
Сүйеубаев Исатайға сүйсінді ел,
Орден тағып оралғанда ауылға.

Қаза болған қанша қайсар хас ұлды
Ер халқымыз жер қойнына жасырды.
Қан майданнан аман келген оққа ұшпай,
Қадірлейді Отан қазақ Қасымды.

Ерлер атын еске жиі аламыз,
Батырлармен биік біздің бағамыз.
Берлинге де тұңғыш болып ту тікті
Рақымжан Қошқарбаев ағамыз...

...Жеңіс! Жеңіс!
Күллі әлемге тарады,
Шаттандырып барлық бала, ананы.
Сол Жеңістің құрбандары бүгінде
Бір-бір маздақ жалын болып жанады.

Арқаласын, мейлі, ауыр сан қайғы,
Тарих көші бағытынан аумайды.
Ал ерлердің өр тұлғасы мәңгілік
Сол тарихта мәңгі от болып лаулайды!

1987 жыл, 20 наурыз.

МӘСКЕУДЕТТІ «БЕЛТИСІЗ СОЛДАТ» ЕСКЕРТКІШІ БАСЫНДА ТУҒАЖ ОҰИЕМЕСЕ СЕНІМ КҮШІ ТУРАЛЫ СӨЗ

Сақтап қалу үшін мына ғаламды
Қаншама адам жан берісіп, жан алды!
Таңғаламыз сол ерлерге бүгін біз:
«Темірден бе... әлде неден жаралды?!».

Халқы алдында берген серті ақталып,
Қанша боздақ қаны су боп жатты ағып!
Ешқайсы да ұмытылып кеткен жоқ,
Жадымызда жүр есімі жатталып.

«Басқыншыға бағынышты болғанша,
Өлген артық – болсын төтті жан қанша!» -
Деп қасарып, қаһармандар қаймықпай,
Арпалысқан қасық қаны қалғанша.

«Белгісіз» деп атасақ та қаншалық,
Батырлығын айтар халық тамсанып.
Есімдері жұмбақ болып қалса да,
Ерліктері – келешекке шам-жарық.

Тірлігінде мынау қысқа кемді-күн,
Сақтап елдің мызғымайтын елдігін;
Жаужүректер құрбан етіп өмірін,
Ескерткіш қып тастап кеткен ерлігін.

Олар сонда дір етпеді қалайша?
Қайтпады екен жүректері қалайша?
Тұрған кезде Жер қайғысын көтеріп,
Талмады екен білектері қалайша?

Аранында аяусыз сұм ажалдың
Олар қалай азаптарға төзе алды?
«Шыда! Төз!» - деп өмір берді нендей күш?..
...Жауап қатпай, көрі тарих сазарды...

Сенім барда – қимыл ширақ, бекем бой,
Сенім барда – қорқынышың бекер ғой.

Қиын шақта қайрат берген ерлерге –
Сенім күші, берік Сенім екен ғой!

1987 жыл, 15-16 қаңтар.

ҰРЛАҚ СӨЗІ

Жұлып алып бақ-дәреже, атағын,
Аластайық алапестің шапанын.
Талқандалық соғысқұмар каскасын,
Қасірет дөні – бомбасын да тастасын!

Көк жүзінде көгершіндер самғасын,
Ядролық бомба оған бармасын.

Күллі дүние тек Достықты қолдасын,
Жер жүзінде апат, соғыс болмасын!

Өмір гүлі ерте құрап, солмасын,
Барша әлем аяласын, қорғасын!
Түріп тастап қара түнек ордасын,
Бейбіт күннің шұғыласы орнасын!

Ада болып артықшылық, астамдық,
Жаса мәңгі Бақыт, Теңдік, Бостандық!
Аялайық тыныштықтың ошағын! –
Деп дүниеге мен де үнімді қосамын.

1986 жыл, 18 шілде.

ТАРИХТЕН СЫРЛАСУ

Уақыт!
Тарих!
Не көрмедің-дер сендер?!
Не ғаламат, ғажапты да көрсеңдер,
Бір аунақшып, іштеріңе жасырып,
Қайта арнамен зулайсыңдар асығып.

Уақыт! Уақыт!
Тоқтадың ба сен мүлде?!
Мейлі, адам келсін бірге, жүзге де;
Тоқтамайсың,
Зуылдайсың, зымырап,
Секілденіп бас білмейтін қыңыр ат.

Тарих! Тарих!
Сенің жүгің сан батпан,
Қайыспайсың небір ауыр салмақтан.
Іштей тынып, іштей өрт боп жанасың,
Құмар қылып келдің адам баласын.

Сені талай ақтарған-ды ұлы Адам,
Тарих үшін талай қыршын құлаған.
Құпиянды ашамын деп күресіп,
Ақырында Колумб қайыр сұраған.

Оңайлықпен шешілмейсің, білемін,
Өткендерді қаузап кәрі жүрегің;
Ақтарылса шежіреңнің кеніші –
Тек еңбектің, көп еңбектің жемісі.

Иә, Тарих!
Жұмбақсың сен, жұмбақсың,
Талай сырды қойныңа алып, ұрлапсың.
Іштен тынып, іштей от боп жанасың...

.....
Расында да,
Кімге айтпақшы Тарих-Ана жарасын?!

1986 жыл, 19 шілде.

НАН

Бір үзім нан!
Оңайлықпен келмеген,
Диқан ата еңбек етіп, терлеген.
Өйткені, Жер асыл сыйын нандайын
Дарқан төсін иітпесе, бермеген.

Тәтті дәмін татқың келсе,
Жерге ек дән,
Күтіп-бапта ерінбестен, терлеп сан.
Ащы терің дәнге су боп сіңсе де,
Татымайды жеген сәтте кермек дәм.

Бір үзім нан!
Сан ғұмырды жалғаған,
Тірлік әнін жер-жаһанға жарлаған.
Бас иеді бар ынтамен бүгінде
Қара жер мен адал нанға бар ғалам.

1986 жыл, 21 наурыз.

ҚИЗ ҰЙ

Отырықшылық аударса да назарын,
Тартса-дағы көші-қонның азабын;
Жоғалтпаған ешуақытта жерініп,
Көшпенділік қасиетін қазағым.

Табандары талай жерді таптаған,
Денелерін күн күйдіріп, қақтаған.
Сонда да олар мәңгі қоныс теппестен,
Көше берген болғанынша «ақтабан».

Жаз – жайлауға, қыс – қыстауға, көктем, күз...
Көше берген, көше берген екенбіз.
Көше берген, көше берген екенбіз –
Дегендей-ақ:
«Жер шетіне жетерміз».

Осылайша тынбай көше берген ғой,
Қиындық пен азабын да жеңген ғой.
Сонда халық ең алдымен өзге емес,
Киіз үй мен көлігіне сенген ғой.

Жасағандай әдейілеп ел бөлек,
(Біздің халық ой-қиялдан кенде ме ед?!)
Кереге көз алты қанат –
Зер салсаң,
Экватор сызығындай дөңгелек.

Жаңғыртатын сан ғажайып, сан ізді,
Көшпенділер көп тудырған аңызды.
Қараңызшы, қандай ғажап сомдаған:
Шаңырақ – күн, уық – шапақ төрізді.

Арайланып, жарқын күліп атса таң,
Қазағымның мінезіне ұқсаған.
Киіз үйдің ақ киізін халқымның
Сондай аппақ жүрегіне ұқсатам.

Тігілген көк балауса, жас шалғынға
Қарапайым киіз үй тұр алдыңда.
Тұр алдыңда көшпендінің бір көзі,
Сыры терең символика бар мұнда:

Шығып қара тұңғиықтай түнектен,
Көк жүзінен күлімсіреп күн өпкен.
Экватор сызығында тоғысқан
Кіршіксіз, пәк, адал, аппақ жүректер!

1987 жыл, маусым.

А ТА МҰ РА

Алау болған арлыға,
Жалау болған жарлыға.
Бабамыздың көзіндей
Атамұра – домбыра!

1987 жыл, 19 қазан.

Қ А ЗА Қ Ы Е Р

Ер – елінің ажары еді,
Жылқы – батыр базары еді.
Ер қанаты – аттың сәні
Халқымыздың қазақ ері.

1987 жыл, 19 қазан.

К І ТА П

Кітапты әркез адамдар биік бағалар,
Адаспас ақыл табылады одан шын сенсең.

Жер бетіндегі ұлылар мен даналар
Кітапты мәңгі ақылшысы еткен, білсең сен.

Кемеңгер, ойшыл ұлылар әркез артына
Қалдырған кітап өзінің «өлмес көзі» деп.
Қара танымайтын қараңғы қазақ халқы да
Жығыла кеткен жөн сөзге «Кітап сөзі» деп.

Кейінгі ұрпақ келеді қарап алдыға,
Осылай өмір үзілмей көшкен жалғаса.
Танымас едік Абай мен Мұхтар-ларды да
Аргында қалған кітабы, сөзі болмаса.

Сыпырып мешеу надандық – сордың азабын,
Кітаптың сөзі ақылға жолды салды кең.
Қара танымаған кезде де қайран қазағым
Кітапты бәрінен жоғары қойды алдымен...

1987 жыл, 24 маусым.

«ҚОЗЫ КӨРМЕШ – БА ЯН СҰЛУ» ЖЫРЫ

Оқысаң, ой толғантып отыратын,
Жаныңды ләззатқа батыратын.
Айтатын ойы терең осы жырды
Тыңдаса, жас ұғатын, қарт ұғатын.

Еседі махаббаттың ақ самалы,
Жаңғырып, жан-дүниені жақсарады.
Оқиға, образы мен орамды тіл,
Түйсіне білген адам тамсанады.

Ақ-адал сезімдердің жас иесі –
Ақ Баян, Қозы Көрпеш – асыл есім.
Олардың ыстық жүрек, ынтық көңіл
Ғашықтық құдіретіне бас иесің.

Қос ғашық жарық күнге талпынғаны,
Жанына намыс пенен ар тұнғаны;
Ерекше есте қалып зар-мұңдары,
Тербейді терең сезім толқындары.

Зорлық пен әділеттің айқасқанын,
Шын ғашық серпілткенін қайғы аспанын
Терең ой, текті жырмен бейнелеген
Тең келер бұл жырыңа қай дастаның?!

Ескілік көз алдыңа елестейді,
Екі әлем – екі дүние теңеспейді.
Қодар мен Қарабайлар әлемінен
Жақсы леп, жанға жайлы жел еспейді.

Тыңдасаң, тың сөздерді түйсінесің,
Көңілге құйғандайын күй сүресің.
Қозы мен Айбас ердің қайратына
Еріксіз елігесің, сүйсінесің.

Астарлы, ақық-жыр боп жазыласың,
Тентек сөз, теріс мінез аз ұғасың.
Бір ғана осы жыр-ақ танытады
Қазақтың халық ауыз қазынасын.

Жауыздың заңы жүріп, өрлеп тасы,
Адалдың азапты, ауыр трагедиясы –

Кер заман, керең заман бейнеленген
Қазақтың «Ромео-Джульеттасы».

Жол салып, жаңа өмірге есік ашқан,
Қос ғашық махаббаты – асыл асқан.
Ішінде лиро-эпос жырларының
Шоқтығы биік тұрған – осы дастан.

Ащы да ауыр тұрмыс дәмін татқан
Халқымыз емес ешбір арын сатқан.
Бұл жырда көшпенді елдің бар бейнесі –
Сарқылмас салт-дәстүрі орын тапқан.

Ақынға тән жүрегі, сезімі бар
Адамдар қазағымның өзін ұғар.
Бұл жырда бұла дәурен кешкен бастан
Халқымның өз мұңы бар, өз үні бар.

Жанданар жақсылықпен жан ырысы,
Озбырлық, өктемдіктер – дәуір ісі.
Жастарға жақсылығын жасап өткен
Айбас ер – қамқорлықтың «Тәңірісі».

Бүгінде өшті оларың, құртылды үні,
Серпілмей жанындағы түн түндігі;
Қастық пен қарау пиғыл ойлап өткен
Қодар мен Қарабайлар – құлқын құлы.

Арасын қос жүректің адам жалғар,
Мұнда да сондай асыл адамдар бар.
Айнымас ақ махаббат тілекшісі –
Ай, Таңсық – абзал жүрек, адал жандар.

Қос ғашық Қозы-Баян – жыр гүлі олар,
Жастықтың жалындаған нұр-күні олар.
Олардың мәңгі сөнбес махаббаты
Келешек ұрпақтарға үлгі болар.

1986 жыл, 22-23 желтоқсан.

ҰСТАЗ

Аттатты ол білімге алғаш қадамды,
Айырғызып жаман-жақсы, адалды.
Нағыз ұстаз жүрегіне әр шәкірт
Арман отын, білім отын жаға алды.

Үйретті ұстаз сан ғылымның саласын,
Ұлғайтты ұстаз бала шәкірт санасын.
Ойлаңызшы, қандай саты, адамдар,
Бірінші мен оныншының арасын!

Нашар «ұстаз» «ұлағатын» кім ұғар?!
Әр ұстаздың бір арналы үні бар.
«Нені ексең, соны орасың» дегендей,
Шәкірт ұстаз тәрбиесімен шынығар.

Білім дөнін кеудемізге ол екті,
Талай-талай ұшырды жас түлекті.
Алғаш рет «А» мен «Б»-ны танытқан
Бұл өмірде ұстаз орны ерек-ті.

Ұстаз-шыдам кетпейді шарт сынып та,

Қалмас бірақ «Жөні осы» деп тынып та...

.....

...Ей, адамдар, өле-өлгенше ешқашан

Ұстазыңды,

Ұлы ұстазды ұмытпа!

1985 жыл, 4 қазан.

ОҚУШЫ СӨЗІ

Қыркүйектің күні алғашқы –

Біздің ыстық бас датамыз.

Мектеп-ана құшақ ашты,

Білім алу – мақсатымыз.

Білім – шуақ, жылынамыз,

Білімменен үстемдендік.

Жаңа оқу жылына біз

Жаңа жігер-күшпен келдік.

Жалқау, салақ – достар емес,

Оқу-білім – бар жұмысым.

Бұл – біздің де қосқан үлес

Мынау бейбіт күн нұры үшін.

Жақсы шәкірт ұстазының

Жарты жасын ұзартады.

Білім берген ұстаз үні

Үлкен міндет, жүк артады.

Оқу, еңбек тең өріліп,

Ұстаз сөзін ұғынамыз.
Қиындықты жеңе біліп,
Шыңдаламыз, шынығамыз.

Жидық күшті бір шоғырға,
Алда жатқан жолдар анық.
Шығамыз біз жыл соңында
Болашаққа жолдама алып.

1986 жыл, 10 қыркүйек.

ЖАС ТҮЛЕКТЕРДІҢ ҚОШТАСУ ЖЫРЫ

Көңілдерге сыйлап ару-көктемін,
Бізге әрқашан білім нәрін сепкенің;
Ұлы өмірге қанат қағып, ұшырдың,
Алтын орда,
Аяулы ұя – мектебім!

Баладай пәк, анадай ақ сезіммен
Бар жақсыны үйрендім мен өзіңнен.
Бір кездегі әрбір үйдің тентегін
Тәрбиелеп, өсірдің сен төзіммен.

Сіздер барда – мен қуанып, үдеймін,
Сіздер жоқта – мен мұңайып, жүдеймін.
Кластастар,
Құлын-тайдай бірге өскен,
Баршаңызға бақытты өмір тілеймін!

Білімменен билеп біздер ғасырды,
Алдымыздан арман жолы ашылды.
Ұлы мұхит айдынында жүздірген
Ұстаздарға иемін мен басымды.

Өмірдің тек өткелінде сыналды іс,
«Білім» десе, бойымызда тұрар күш.
Мұңалжардай білім шыңын бағынтқан,
Мұғалімдер,
Өздеріңе мың алғыс!

2004 жыл, 23 мамыр.

НАУРЫЗ

Армысың, айналайын асыл Наурыз!
Көк желек көктем түстес жасыл, Наурыз!
«Қазақы қасиетіңнен айналдым!» деп,
Жеткенше жерге ием басым, Наурыз!

1996 жыл, 10 наурыз.

НАУРЫЗ ЖЫРЫ

Көктем гүлі бүршігін жарғызып-ай,
Жадыратар көңілді жан қызуы-ай!
Самарқанның көк тасын жібітетін
Самалыңнан айналдым, Наурызым-ай!

Қайырмасы:

Наурыз тойым, қош келдің халқымызға!
Бас иейік, балалар, салтымызға!

Күн менен түн бұл күні теңелетін,
Қара жер де бусанып, көгеретін.
Өкпелерін қалдырып өткен күнге,
Ренішін кейінге шегеретін.

Қайырмасы:

Наурызымнан айналдым, Наурызымнан!
Жеті түрлі тағам бар дәм-тұзыңнан!

Барлық ұлттың Наурыз той басын қосқан,
Ақ тілекпен алдымнан ашылды аспан.

Ақ сақалды аталар бата беріп,
Ақ жаулықты аналар шашу шашқан.

Қайырмасы:

Наурыз тойы – ақиқат, шындық тойы,
Достық тойы, мызғымас бірлік тойы!

Жан-жануар, адамзат жадыраған,
Жаратқанға сыйынып, жамыраған.
Жарылқаушы Наурызым,
Төрлет енді,
Күй күмбірлеп, көмейден ағылады ән.

Қайырмасы:

Шежіресін өткеннің шертеміз де,
Наурыз тойым, қош келдің өлкемізге!

2005 жыл, 14 наурыз.

ДОМБЫРА

Көңіл төрін күйіңмен күмбірлеткен,
Жүрегімді сазыңмен күн нұрлы еткен, Домбыра!

Бебеу қағып шанағың, безілдеген,
Ақтарылған ақ нұр боп сезім деген, Домбыра!

Шешен тілмен шертіп ең шежіремді,
Ұлықтайтын өзіңді кезім келді, Домбыра!

Өнге бөлеп, әдилеп жүрегімді,
Ұқтырасың үніңмен бұл өмірді, Домбыра!

Шанағыңнан құйылып, ағылады үн,
Саусағына күйшінің бағынамын, Домбыра!

Өнің-сазың – көңілдің тілегіндей,
Ал шанағың – ыстық өз жүрегімдей, Домбыра!

1987 жыл, 26 қыркүйек.

ЕҢБЕК ТҮБГ – ЗЕУЖЕТ

Елімізде өрен көп
Еңбегімен ерлеген.
Өлшенеді ер еңбек
Маңдай жуған терменен.

Еңбексіз күн, сан айлар –
Мәнсіз өткен уақытың.
Тапты еңбектен талайлар
Берекелі бақытын.

Арайлы еткен ел көгін,
Нәр алған жер төсінен.
Бүгінгі еткен еңбегің –
Ертеңгі ырыс-несібең.

Құр демдемес көңілін
Еңбекті ерте түсінген.
Өлшенеді өмірің –
Еңбегіңмен, ісіңмен!

1987 жыл.

ЕРТЕГІ

Ой-өрісі кең, тегі,
Халық сан жайт шертеді.
Қазынасы халықтың –
Қилы қиял-ертегі.

Ада теріс пиғылдан,
Тек шындықты ту қылған
«Аяз бидей» ақылды
Әділ биді ел тудырған.

Мерт болып өр ұланы,
Халық талай жылады.
Жауыздардың жазасын
Берген «Ақсақ құланы».

Жүректіні ел жақтаған,
Батырлығын мақтаған.
«Ер Төстік» боп ерлері
Ел арманын жоқтаған.

Сан балуан, алып сан
Шыққан қара халықтан.
«Таусоғары» арқылы ел
Қайрат-күшін танытқан.

Жер-жаһанды шарлаған,
Жүгірістен танбаған.
«Желаяғын» желдіртіп,
Болашаққа ел самғаған.

Бар ма бөгет ақылға?!
Бар ма бөгет батылға?!
«Тазша» болып, ханды да ол
Отырғызған тақырға.

Өр ғой қиял кеңісі,
Өмір – ойдың жеңісі.
Ертегілік қаһарман –
Ел ойының жемісі.

1987 жыл, 23 тамыз.

АЛДАҢЫШ

Екеуара бір балапан – қос тауық,
Бар мейірін балапанға төгеді.
Жер шұқылап, күл-қоқыстан жоқ тауып,
Сәбиіне қорек тауып береді.

...Көп балапан өргізген-ді екеуі,
Солар еді бар қуаныш, байлығы.

Кетті бірақ өмірінің кетеуі:
Селін төгіп қара бұлты қайғының.

Балапандар қаскөй мысық қолынан
Өле берді шеттерінен қырылып.
Өле берді бір-бірінің соңынан
Ал қаскүнем алды әбден құнығып.

Ұрпағы үшін арпалысты қос ана:
Айбат шегіп, қарсы тұрды зұлымға.
Зая кетті қанша қайрат қылса да,
Әсер етпей шаққан құрлы шыбын да.

Аман қалды жалғыз ғана балапан,
Қос тауықтың үмітінің шырағы.
Тербетеді оны аялы алақан,
Екі ананың бауыры – оның тұрағы.

Жеңді ақыры арпалысып жауызды,
Ана алдында бас имейтін бар ма күш?!
Жас балапан – нәзік жүрек, жаны ізгі
Қос анаға қалған соңғы алданыш...

1986 жыл, 8 тамыз.

ӨЛЕҢ

Сәкен болып жазғаным жоқ отты өлең,
Жалынды жыр тудырғам жоқ көптеген.
Сонда да мен дегенім жоқ түңіліп:
«Енді қайтып жыр аулына беттемен!».

«Бейімбетше жырлай алдым» демеймін,
«Ілиясша сырлай алдым» демеймін.
Орынсыз ғой салыстыру өзімді
Оларменен,
Мен дарынға кедеймін.

Жамбыл болып шаршы топты жармадым,
Телеген боп суырыла алмадым.
Алайда мен ұлы көштен қалмадым –
Құлап-тұрып, аттасам да қарға адым.

Қасым болып толғағам жоқ өмірді,
(Ағалардан қалған асыл жол – үлгі).
Қолым сілтеп, қоштасқам жоқ өлеңмен,
Астым мен де өз белесім, өрімді.

Арынды ақын Мұқағали болмадым,
Әйтсе де, өз үнімменен толғадым.

Кете алмадым қол үзіп мен өлеңнен –
Өйткені,
Өлең – қаруым мен қорғаным!

1986 жыл, 6 қараша.

ШАБЫТ

Жорғалап, қалам әлі алмай дамыл,
Бетінде ақ қағаздың парлайды-ай бір.
Ақынның от-жүрегін жарып шыққан
Жыр жолын бір жолына жалғайды-ай бір.

Асыға қозғалады қалам зырлап,
Сырылдап, қағаз бетін жатыр торлап.
Ақының шабыттанса дәл осылай,
Төгеді жыр асылын, қалам қолға ап.

Қағаздың бетінде алмай тыным қалам,
Тынбастан, үзілместен зырылдаған.
Ақынның ақық-ойын жазып жатыр,
Қағазға түсіп жатыр тың ырғақ, ән.

Ақ қағаз, қара сия, аппақ қалам
Жүректен жыр төгеді атқақтаған.
Ақынның жан серігі – осы үшеуі,
Алға тек әр қадамын аттатты әман.

Шабыты шалқып, ақын төгіледі,
Өлеңнің әр жолы әсем өріледі.
«Патша» боп отыр жазу үстелінде,
Гүл жайнап, алау атып төңірегі.

Осы бір ғажап сәтті, қымбат сәтті
Ақындар (шабыты кем) күнде аңсапты.
Барша ақын бағалады аса қымбат
Осы бір әлемде асқақ тұрған шақты.

Сондағы ақ шабытын ақтарылған
Кейбірі ақ қанатты ат та қылған.
Кейбірі теңеп тасқын, сел-топанға,
Кейбірі жалын атқан от та қылған.

Ал менің ақ шабытым атқақтаған –
Емес ол тұлпар, құйын, сел қаптаған;

Шабытым – шалқар дария қара сия,
Шабытым – үзбей жазар аппақ қалам!

1986 жыл, 14 желтоқсан.

ТАЛАЛ

Мақсатыңа алдағы қарап бөлек,
Еңбектеніп, межеңді алмақ керек.
Сенім керек ол үшін, еңбек керек,
Ең алдымен талмайтын талап керек.

Түнегіңді күн болып жара күлген,
Қандай асқар тауды да ала білген;
Ылғи сені жетелер алға – Арманға
Тасты бұзып, тау қопар талабыңмен.

Шарт қойылды, айталық, саған түрлі –
Талабыңнан таймасқа бер антыңды.
Өр талаппен өрге жүз сосын қайтпай,
Талабыңмен таныт сен талантыңды.

Тағы да бір тайғақ жол тосылды алға,
Соғылса да сол жолда басың жарға;
Талаптанып, ұмтыл сен ылғи алға –
Таудай талап алмаған асу бар ма?!

Шақырғанда жаңа бел, жаңа белес,
Ақыл-ойын тұман ғып алар елес;
Ұмтылатын қарамай өлгеніне,
Өлермендік дегенің – талап емес.

Кім шықпайды тайпиған өрге аласа?!
Асқақ болсын қаншалық арман аса –
Аларсың сен ұмтылсаң талаптанып,
Талаптыға – әрқашан тау да аласа!

Талап деген – сенімің – қазықтарың,
Тасқа шауып талапты, жасытпаған.
Талаптанып құмырсқа, илеуіне
Тау қып үйер қыс жейтін азық-нәрін.

Іс бітеді – бар жерде асқар талап,

Талаптан да, тау тұрғыз тастан қалап.
Өмір бойы өр-шыңға жетелейтін
Өршіл талап – өзіңе талмас қанат.

1986 жыл, 15 желтоқсан.

ЕҢБЕК

Еңбек – күрес,
Еңбек – елдік, еркіндік,
Еңбек – табыс,
Еңбек етіп, ерлеткін.
Шат дәуірде сайрандатқан еркін ғып,
Еңбек күші, зейнеті ғой еңбектің.

Еңбек – өмір,
Еңбек – бақыт, атақ-даңқ,
Еңбек етіп, маңдайыңды терлеткін.
«Киргизіңді» қазақ деп те ататқан –
Күрес күші, жемісі ғой еңбектің.

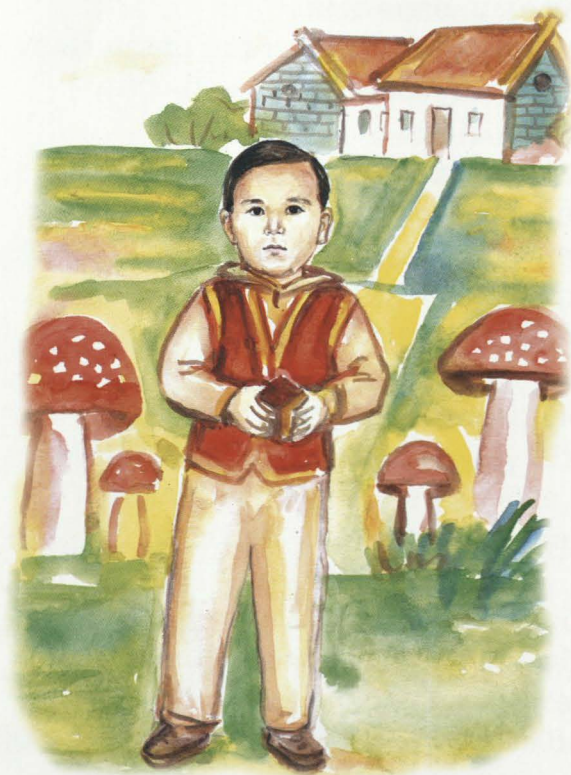
Еңбекпенен астық талай асуды,
Күні-түні тынбай, күрес жүргіздік.
Сол еңбекке жеміс деген шашуды
Жеңіс етіп ел көгіне ілгіздік.

Еңбек – біздің асқақ айтар өніміз,
Еңбекпенен ел тынысы кеңейді.
Ту етеміз мына ұранды бәріміз:
«Еңбек етпес – жалқау ішіп-жемейді!».

Кідіртпейміз еңбек қарқын-ағысын,
Тек еңбектің жемістерін тереміз.
Қара нардай халқымыздың бағы үшін
Қажымастан еңбек етіп келеміз.

Еңбек еткін өзің үшін, ел үшін,
Еңбегіңмен игерусіз алапты аш.
Білесіңдер,
Білесіңдер тегісің:
Еңбек деген – ерлікпенен сабақтас!

1986 жыл, 7 сәуір.

ҮМІТ

Үміт – шырақ, маздап жанған алдында,
Өршіл талап, қайрат-жігер бар мұнда.
Үмітіңді үзбегейсің алдымен –
Қандайда бір қиын жайда қалдың ба.

Үміт деген – үзбей маздар шамшырақ,
Талпынтатын тек ілгері қамшылап.
Үзілмейтін үміт барда – таусылма,
Ұмтыл алға,
Қалма жолда қалжырап.

Арман деген – алаулаған лала гүл,
Арпалысып, Арманыңды ала біл.
Күдеріңді үзбе ешқашан ол үшін,
Қашан болсын үміт отын жаға біл.

Сынақтар көп,
Болар «мың-мың, жүз» деуге,
Өмір – күрес,
Қалмаспыз-ау біз кенде.
Сол сындарда сеніміңді жоғалтпа,
Сенім күші – үмітіңді үзбеуде!

1987 жыл, 4 маусым.

ДОС

Достың да өзі түр-түрі бар, білсең сен:
Жанын қияр жанашыр дос болады,
Жылайтұғын күндеп сені – күлсең сен,
Жалған достар сен жылынсаң – тоңады.

Қиындықта беретұғын қол ұшын,
Ақылшы дос – сенің асқар тірегің.

Ондай доспен тілек-сырың тоғысып,
Дүрсіл қағып, бірге соғар жүрегің.

Сын сағатта иықтасып өзіңмен,
Біріктірер білек пенен білекті;
Оқитұғын жан сырыңды көзіңнен
Досың болсын сезімтал да, жүректі.

Қорған болып әрқашанда бауырдай,
Адал досың жүрер ылғи жақтасып.
Дос көңілі сынса, кетер қайрылмай,
Аяла оны,
Қалмағай тек тот басып.

Түзейтұғын қисық кеткен ісіңді,
Сен қысылсаң, ол күн қатып, түн қатып;
Бөлісетін қайғы-қуа-нышыңды,
Абзал жүрек досың болу – бір бақыт.

Сенің ерке қылығыңды көтерер
Дос шыдамы – асқан асыл төзім ғой.
Алғы күнге адастырмай жетелер
Дос дегенің – сенімің ғой, өзің ғой!

1986 жыл, 22 қараша.

АУРУ

Тоймаса да, толмаса да жемсау лық,
Бермесе де аса бақыт, ен байлық;
Аурудан аулақ қылып әрдайым,
Берсін де тек Құдай мықты денсаулық.

Жан беттемес қаһарына, кәріне,
Жан тең келмес қайрат-күші, әліне
Өткен талай небір алып, дәулерің –
Ауруды жеңе алмаған бәрі де.

Табанына таптап талай естіні,
Адамзаттың құтын алған сесті үні;
Өткен талай хан, қаһандар, патшалар –
Ауруды жеңе алмаған ешбірі.

Кез болса да алдында асқақ жар мен құз,
Сүйегінен өтсе-дағы қар мен сыз;
Мойымаған нар тұлғалы сан ерлер –
Аурудың алдында әлсіз, дәрменсіз.

Айбыны мен аты көкке өрлеген,
Сан заңғарлар қуат-күші келмеген
Талай тажал ауруды тек қана
Қарапайым дәрігерлер емдеген.

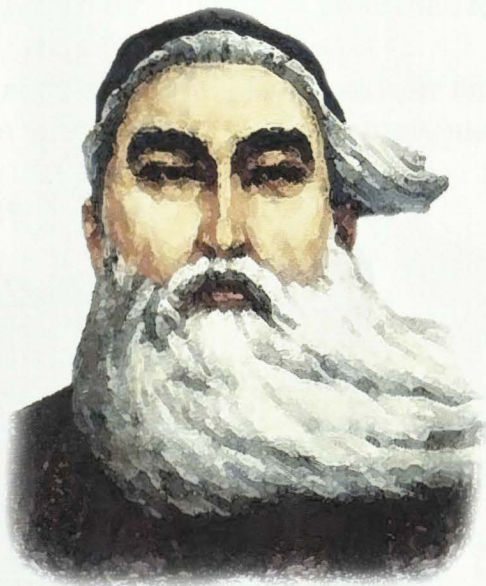
Адам жанын салып ауыр азапқа,
Салып сансыз қитұрқылы тозаққа;
Оба болып, шешек болып бұл ауру,
Қырғын салған сонау жылдар қазаққа.

Жазатайым сырқаттансаң ілкіде,
Бейшара боп қаласың ғой бір күнде.
Алыпты да алып ұрған ауру
Арыстанды пенде қылған түлкіге.

Дерт дендесе, емдеп сені жазар кім?!
Үлкені сол қайғыңның да, азаңның.
Аурудан сақтаныңдар, адамдар,
Ауру деген – ағайыны ажалдың!

1986 жыл, 14 желтоқсан.

АЛЫПТАР

КҮЙ АТАСЫ
(Құрманғазы Сағырбайұлы)

Дүбірлетіп, дүрілдетіп, кең даланы сілкіктіп,
Асау күйін арғымақтай арындатып, бұлқынтып;

Дауылдатып, жауындатып өтті өзінің күйіндей,
Қайсар ұлы қалай шыдар ел зарына күйінбей?!

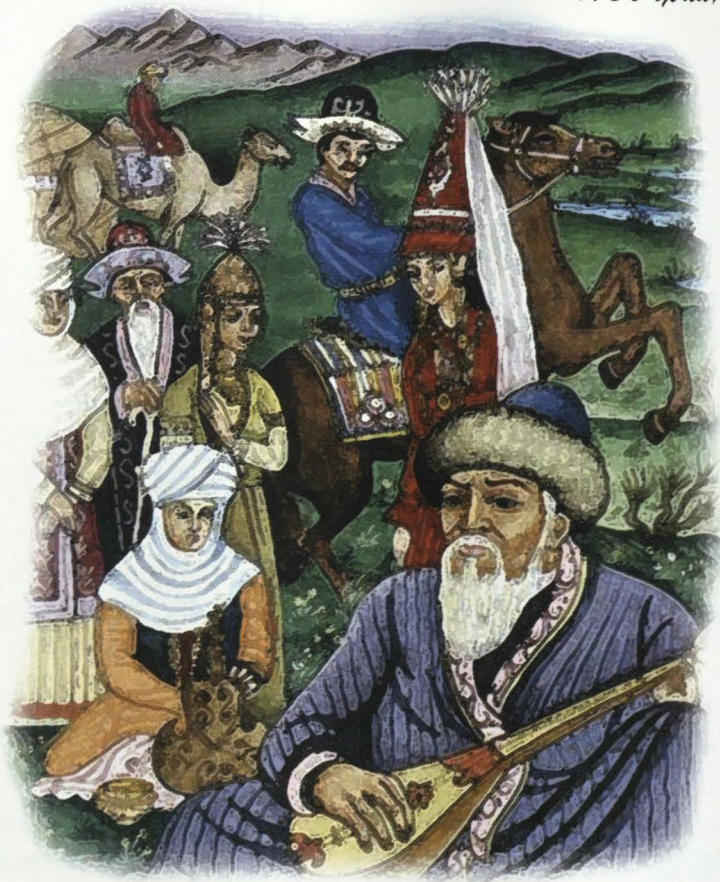
Кеудесіне кегін жинап өр халқының, жасқанбай,
Жауын ілген ер ұл еді, тұлғасы асқақ – аспандай.

Аруанадай алпыс екі тамыры түгел иіген,
Исі қазақ танитұғын күмбірлеген күйінен.

Өттең, баба қайран қазақ маңдайына сыймады,
Кете барды тастап артқа жас мұрагер Динаны.

Тар заманда талмай сайрап келген баба күйлері,
Шат дәуірде шырқа биік – қара қоғам күйреді!

1986 жыл, 10 маусым.

КЕМЕЛТЕР (Абай Құнанбайұлы)

Егер де мен танып талант кемелін,
Басымды иіп, бағаласам өнерін;
Былай қойып алтын-күміс, асылды,
Сыйлар едім Абай ақын өлеңін.

Өнері – өр, мұраты – зор, зор әні,
Алып жүрек әлі үздіксіз соғады.
Мұрасы оның қандай шалқар қазына –
«Абайтану» аяқталған жоқ әлі!

Шежірелі парақтары тарихтың
Тақ тұлғасын танытады алыптың.

Биік борыш, асқақ арман жетелеп,
Шығарды оны тұғырына даңқтың.

Мейлі, қанша озбыр болсын заманы,
Халық ұлы хан бағасын алады.
Алты Алашты айбарымен айбынтқан
Құнанбайдан Абай даңқы жоғары.

«Қалың елім, қазағым..» боп Ар әні,
Дария-даңқ кетті кернеп даланы.
Өрелі өнер, озық ойды көре алмай,
Заманы оны Оразбай боп сабады.

Заманының заңғар ұлы – ұлы Абай
Тұрды ешбір қиындықтан құламай.
Абай – күллі қазағымның мақтаны,
Алдына жан салмайтұғын құралай!

1987 жыл, 1 тамыз.

ҒҰЛАМА
(Шоқан Уәлиханов)

Шалқар айдын бір сәт тыным таппастан,
Шатыр-шұтыр жасын ойнап жатты аспан.
Жарып шықты найзағайдай жарқ етіп,
Алмас кездік қап түбінде жатпастан.

Қажып ақыр қайыр тілеп аспаннан,
Қайран халық үміт күткен жастардан.
Сағым жүзген сары далада ең алғаш
Ұлы өзгеріс ұшқыны одан басталған.

Тарих... тарих... керуен түзеп, жалғасқан,
Зерттеді ұлан бір сәт тыным алмастан.

Осылайша дүр сілкінді халқымның
Қилы-қилы шежіресі шаң басқан.

Кемел болжап бұлдыр болған бүгінді,
Ұланы елдің ұлы зарын ұғынды.
Қыршын жаста қызық көрмей кетті ақыр,
Өміріне өзек етіп ғылымды.

Тайталасып сан қағида, сан ұғым,
Жағып өтті жүрегiнiң жалынын.
Өмір бойы өрмелеумен өр-шыңға,
Тiктi туын биiгiне Арының.

Шоқан тұңғыш ғылым көгін айқарды,
Ұрпақтары оны «ұлы» деп айта алды.
Сан ғасырлар сарғайтқызған ғылымнан
Халқым ақыр қарымтасын қайтарды.

Жауыздық пен жауластықтың өшті үні,
Достық әнін кең сахара естіді:
Орыс-қазақ достығына ұласты
Шоқан менен Потаниннің достығы.

Ғылым шыңы!
Басыңды иіп, жығылдың,
Сені игеріп, меңгергендер бүгін мың.
Олар мәңгі Шоқанға да қарыздар,
Шоқан – тұңғыш ғарышкері Ғылымның!

1987 жыл, 20 тамыз.

ҰСТАЗ
(Ыбырай Алтынсарин)

Жүзінен жүрер түлеп мұң,
Жан еді жарқын, жаны – бау.
Түндігін жыртып түнектің
Қағылды тұңғыш қоңырау.

«Жабырқау жанды күлдір» деп,
Өкелген елдің ырысын.
Қалқанқұлақтарда күмбірлеп
Қалды өшпей сол бір күміс үн.

Өмірдің іздеп шындығын,
Асықты ол алғы уақытқа.
Жүрегі төккен нұр-білім
Айналды асыл бақытқа.

Түншыққан езгі, қанауда
Тигізді елге септігін.
Айналды мың сан алауға
Ол жаққан білім-от бүгін.

Көнбегің келсе құлдыққа,
Қаймықпай, қарсы жүре біл.
Айналды айқын шындыққа
Ол арман еткен гүл-өмір.

Білімнің көгі – көкпеңбек,
Төрінде ұстаз тұрды өзі.
Келеді өсіп, көкке өрлеп
Ол соққан білім күмбезі.

Өткізген талай өткелден
Күндері менен түндері.
Байтақ еліме бақ берген
Даламның тұңғыш тыңгері.

Елімнің ерек даралар
Жарқырап туған жұлдызы.
Оған шәкірт боп саналар
Халқымның барлық ұл-қызы.

Көр-кеуделерге гүл еккен,
Тынықпай бір сәт қыс-жазы.
Жығылмас туды ту еткен
Ұстаздарымның ұстазы.

1987 жыл, 17 тамыз.

НАРКЕСКЕН
(Махамбет Өтемісұлы)

Қақ айырып қара түнек түнді де,
Үстем тапты іліп өттің сүңгіге.
Сермелгенде алдаспаның жарқылдап,
Семсер-тілің қатар түйреп жүрді де.

Асқар таудай алып тұлға, еңселім,
Қүдіретіңе қайран қалам мен сенің.
Жыландардың, лаңдардың ордасын
Сан шайқалтты жыр-қаруың, семсерің.

Серпімек боп халық күйін тарыққан,
Күн сұрадың азалы ана – тарихтан.
Сенің мүддең – арманы еді халықтың,
Сондықтан да бөле алмаймыз халықтан.

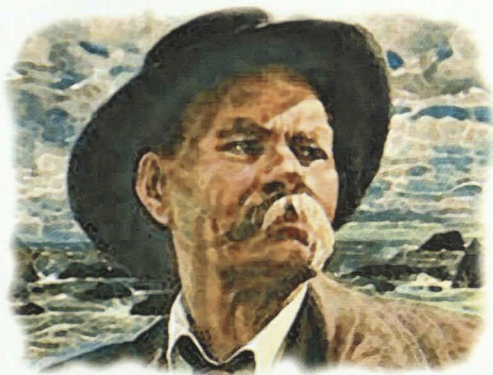
Жаза басып, «досың» құрған торынан
Мерт болдың сен, жүрегіңе толып ән.
Сабақ болды келешекке,
Жүрміз біз
Ықыластарды танып қанды қолынан.

Мерт болдың сен аузың күйіп, аңдаусыз,
(Жер құшпас ер қулық-сұмдық, алдаусыз).
Омырауын оққа тосқан оғыланым,
Отан сені ұмытпайды,
Ол даусыз!

Қалтыратып қара түнді атың көп,
Саған қанша қанжар кезеп, атылды оқ.
Қара өлеңі тарихында қазақтың
Қалдың мәңгі дулығалы ақын боп!

1986 жыл, 24 наурыз; 1987 жыл, 12 маусым.

АЗАПТЫҒА ЖАРШЫҒЫ (Максим Горький)

Бұл өмірдің ащы дәмін көп татқан,
Азабы мен тауқыметін көп тартқан.
Сол азаптың тас бұғауын талқандап,
Жұлып шыққан надандық – ми батпақтан.

Заманының заржақ құсы саналған,
Білім үшін жан берісіп, жан алған.
Бала шақта қожайыннан жасырып,
Кітап оқып, сол кітаптан нәр алған.

Қара қоғам қанша қатал болса да,
Қасиетті жер қасіретке толса да;
Кертартпалық, керендікпен күресті ол,
Сол себепті құрметтейміз қол соға.

Сомдап сұңқар Данкодайын батырды,
Сол арқылы келешекке шақырды.
Данко жайлы аңызбенен өзі де
Данко екенін танытты ол ақыры.

1986 жыл, 18 сәуір.

БОСТАҢТЫҚ АҚЫЖЫ
(Михаил Лермонтов)

Жұлып тастап күйбең тірлік, бас қамын,
Жар салды ұлан: «Байрон емес, басқамын!».
Селт еткізді осынау үн баршаны,
Дір еткізді көрі Ресей аспанын.

Қалшылдатты қара қамал тастарын,
Езілген ел бір көтерді бастарын.
Құлақ түрді, құлап тұрды Ресей,
Ұқты бәрі ұлы сөздің астарын.

Дауылдата, буырқанта тасты ағын,
Дәлелдеді ол Байроннан да асқанын.
Әлем білді жиырма жеті жасында,
Бағындырып поэзия асқарын.

Қосты жүрек үнін елдің мұңына,
Аза тұтып, халық зарын шын ұға.
Өнерімен – өлеңімен өрледі
Азаттықтың асқаралы шыңына.

Тоң астында тот баспайды шын асыл,
Тоқтамас ер – тағдыр қанша сынасын.
Ар туындай адал сақтап өтті ақын
Ұлы ұстазы Пушкин ақын мұрасын.

Үстемдіктің өтті тағы қорлығы,
Күллі дүние кешірімес бұл жолғыны:
Қастандықтан қаза болды хас батыр,
Декабристер күресінің соңғы үні...

1986 жыл, 18 сәуір.

ТАЛА ТАБЫЛШЫСЫ
(Амангелді Иманов)

Тұлғасын ерлігімен сомдап өткен,
Өрдайым әділдікті қолдап өткен.
Семсердей сермелгенде сойып түсер,
Жасындай жарқ-жұрқ етіп ол-дағы өткен.

«Баршаға бақытты өмір орнатам» деп,
Кеудесін кернеген кек, торлаған кек.
Елінің мұңын-зарын ұғып өсіп,
Еңіреп қайта туған ол – Махамбет.

Кеудеге асқаралы арман толып,
Сан өнер басына оның қалған қонып.
Қанжардай қайсар мінез, қайраты үшін
Сайланған сарбаз емес, сардар болып.

Соңында қылыш-қанат қырандары,
Екпінін оның ешкім жыға алмады.
Жетіпті ақ патшаның құлағына
Торғайда салған сардар ұрандары.

Ол жайлы жеткен талай аңыз келіп,
Көрсек бір сол алуан аңызға еріп:
Айбыны Алатаудай Қара Қыпшақ
Елестер Қобыланды тәрізденіп.

Тозаң қып Торғай жерін – ата ұйығы,
Жаңғыртып жапан түзді атой-үні;
Құйғытып, құйындатып келеді, өне,
Қазақтың қайран ері, Чапаевы...

1986 жыл, 1 желтоқсан.

НАМЫСТЫ ЕР (Тоқаш Бокин)

Қорлау, қинау, ұрып-соғу басталды,
Жасықтардың жанарынан жас тамды.
Жасқанбадың жауларыңнан сен бірақ,
Қайта сенен қанқор жендет жасқанды.

Жүрегіңе шұғылалы нұр тұнды,
Қанат жайған қараңғылық құртылды.
Түн-түрменің түнегі мен қапасы
Мойытпады сенің биік рухыңды.

Небір ащы азапқа да көндің сен,
Болашаққа еш алғаусыз сендің сен.
Жалғастырып ерлік эста-фетасын,
Келер ұрпақ қолына әкеп бердің сен.

Ақиқат іс жеңеді ғой түбінде,
Ақиқатқа қарсы тұрмас түгің де.

Сені өртеген оттың жалқын жалыны
Қызыл ту боп желбіреді көгіңде.

Сенің кегің жаудан қанмен жуылды,
Ер ұландар ел көгіне ту ілді.
Келер ұрпақ келеді ұстап шайқалтпай
Сен тіп-тік қып ұстап өткен туыңды.

1987 жыл, 12 қаңтар.

ТАҢ ЖҰЛДЫЗЫ
(Ғани Мұратбаев)

Езгіден құтқарам деп елін түнек,
Өткеннен болашаққа сеніңкіреп;
Тартысып, тайталасып тап жауымен,
Өтіпті құрыш мінез темір түлек.

Тағдырдың талайына берілмеген,
Көз тастап келешекке сенімменен.
Ер Ғани түріп тастап Түркістанның
Түнегін,
Түр саңқылдап өр үнменен.

Түркістан түнегіне түйіліпті,
Қор елдің күйкі, күпті күйін ұқты.
Жан екен жаны болат, жасқанбайтын,
Жан екен иілмейтін, иі мықты.

Жастарды жаңа өмірге қанық еткен,
Өр таңы арайланған әділетпен.
Қашанда халқының тек қамын ойлап,
Қып-қысқа тірлігінде жанып өткен.

Жүректе оның нұрлы жарқын жүзі,
Ардақтар атын елдің барша ұл-қызы.
Азия аспанында жарқырайды
Ғани боп атқан аппақ таң жұлдызы.

1986 жыл, 1 желтоқсан.

ЖҰЛДЫЗ-ЖҮРЕК
(Аркадий Гайдар)

Алаулаған қолға қызыл ту алып,
Ақ бандыға салдың талай бұғалық.
Омырауыңды оққа тосып, от кештің,
Жүрегіңді намысыңа суарып.

Ел көгіне ұшырдың да Ар құсын,
Алдың азат қалың елдің алғысын.
Қыршын жаста қылыш сермеп, оқ атып,
Талқандастың Соловьевтің бандысын.

Қиан-кескі қиын кезең басталып,
Жорықтарда қар менен мұз жастанып;

Ат үстінде «Азаттықты алам» деп,
Он алтыда жүрдің полк басқарып.

Алғырлығың атағыңды жайған көп,
Есер жауды құтқармайтын айлаң дөп.
Ел аузында аңызға атың айналып,
Қалдың мәңгі халқың үшін «Гайдар» боп.

Отаны үшін отқа оранып, жанбас кімі?
Сын сағатта дұшпанды өртеп, жолды аштың.
Қиын күнде құлатпаған Туыңды
Қырық бірде тағы қайта қорғастың.

«Ел бақытын қорғаймын» деп серт бердің,
Тағдырыңнан талай дауыл-өрт көрдің.
Халқыңа арнап бүкіл ғұмыр жасыңды,
Қан майданда халқың үшін мерт болдың.

Күндерің жоқ елің үшін көз ілген,
Жан едің бір жаратылған төзімнен.
Ерлік пенен қаһармандық үлгісін
Келер ұрпақ үйренеді өзіңнен.

Түсіп талай қиян-кескі қиынға,
Өттің ұқсап өр екпінді құйынға.
Жанып жұлдыз-жүрегің тұр жарқырап
Жан біткеннің жанарында, миында.

1987 жыл, 19 тамыз.

РЫСҚҰЛОВ РУХЫНА
(Тұрар Рысқұлов)

Ес білгелі естігенің, көргенің –
Қайғы, қаза, қан қақсаған сорлы елің.
Замананың зары болған теңсіздік
Қара бұлттай тұмшалады ел көгін.

Кетпей кегің көкірегіңнен, есіңнен,
Жетімдік пен ащы азап боп несібең;
Ерте қарып арқаңды өмір аязы,
Жастайыңнан жалын жалап өсіп ең.

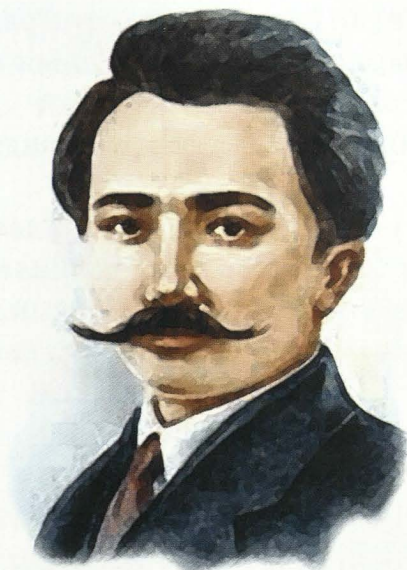
«Өмір – сапар, дәл болжапты шетін кім?!
Жолым – тура, бағытым – жөн, бетім – күн.
О, жауыздық!
Өле-өлгенше жағаңда
Кетер қолым» деп біржола бекіндің.

Сол жолда сен сан сүрініп, шоқ бастың,
Қаншама рет құрған торды дөп бастың.
От ұстаған Прометейдей халқыңа
Алау атқан жүрегіңнен от шаштың.

Жасықтық , ол – жалындыға жат үлгің,
Қашан беті қайтып еді батылдың?!
Нар мінезбен намыс қысып кеудені,
Жауға «Қызыл жебе» болып атылдың.

Шындық – мәңгі,
Мақсат етсе кім соны,
Әділетке арналады жыр сөлі.
Сенің өлмес өміріңнің белгісі –
Тас бейнеңнің түбіндегі гүл шоғы...

АҚЫН ТҰЛҒАСЫНА (Сәкен Сейфуллин)

Кеудесінде күмбірлеп күй тасыған,
Жылы жүзді, өр тұлға, жинақы жан.
Көркем бейне келбетті, көрген жанды
Жөнейтіндей жетелеп бұйдасынан.

Ақын едің ақиық, арының кең,
Азаттықты айшықтап дарыныңмен;
Төңкерістің жеңісін түбегейлі
Орнатыстың жырыңмен, қаруыңмен.

Ұрпақ бағын қорғасып, ұлан бағын,
Бақыт туы астында ұрандадың.
Төңкерістің төрінде өр даусыңмен
Тұңғыш болып халқыңа жыр арнадың.

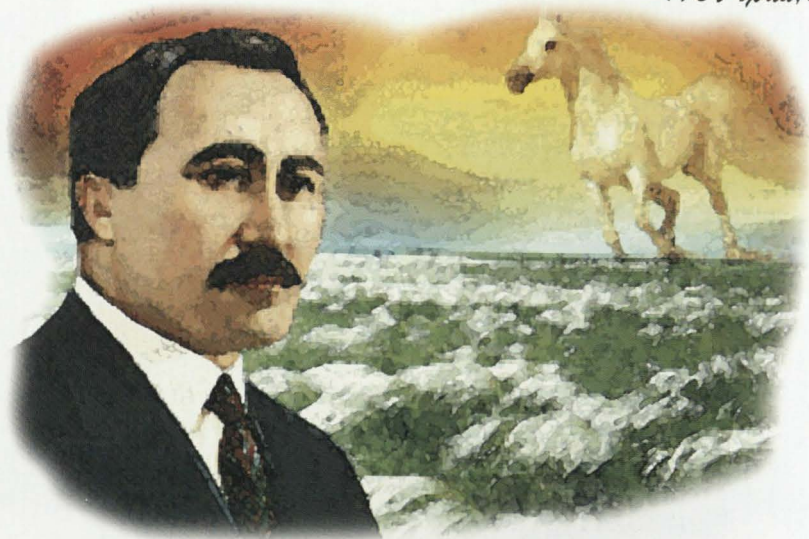
Батыр ұлдар барда – түн қақыраған,
Толықтырып тұрдың сен сапын әман.
Дауыл ұрған теңіздей поэзияң
Тапты орынын тарихтық сахнадан.

Есейген ең сөз жаттап, өлең жастап,
Алау дарын сендегі ерен-ді асқақ.
Көтерілдік ғасырдың қырқасына
Жаңа ғасыр жыр көшін сенен бастап.

* * *

Ескерткіш боп өр тұлғаң тұр бүгінде,
«Тар жол, тайғақ кешуде» өткел едің.
Сені аялай алмаған тірлігіңде
Қайран қазақ халқыма өкпеледім...

1987 жыл, 31 шілде.

ЖЫР ҚАРЛЫҒАШЫНА (Ілияс Жансүгіров)

Арғымақ-жыр арындап, жел ермеген,
Талмай шауып, мол қаршып, кең өрлеген.
Дара дарын, тақ талант, даңқты орныңмен
Шаңыраққа уықсың Өнер деген.

Шомылдырып жаныңды зарлы жасы,
Аманат боп еліңнің бар мұрасы.
Халық өзі ұшырған ұясынан
Қазақ өлең-жырының қарлығашы.

Тұман тағдыр, тұл елдің зар-наласы,
Кек толтырған кеудеңе ел жарасы.

«Құл көгеннен» көз ашқан азат қазақ,
Азаттықтың сен-дағы бел баласы.

Шәрбатынан шабыттың қанып ішіп,
Ғашық жүрек өмірге алып-ұшып;
Дүниені дүбірлі дүр сілкінтіп,
Кеудең күйіп, «Күй» шерттің жаның ысып.

Әрбір жолы жүрекке толтыра нұр,
Әрбір сөзі кеудеге қондыра гүл;
Шерткеніңде шектерін көңіліңнің,
Төгілетін сырлы саз, домбыра-жыр.

* * *

Әлі де ақындардың жырларында
Аспандап асыл бейнең тұра бермек.
Жырларың жалпақ «Дала» жондарында
Құйғытып бара жатыр «Құлагер» боп...

1987 жыл, 10 тамыз.

БЕЙІМБЕТ БЕЙІМБЕТОВ
(Бейімбет Майлин)

Тағдыр саған о баста дарын берді,
Жүрегіңе маздаған жалын берді.
Дара туған даланың дархан ұлы
Екеніңді таныды, елің көрді.

Жылдар жылжып, тоқтамай, жалғасыпты,
Уақыт шіркін зуылдап, алға асықты.
Бір кездегі ез еңсе «Мырқымбайлар»
«Қызыл жалау» көтеріп, алға шықты.

Уақыт адам арманын жалғап ұшты,
Жер бетінде шындықтан бар ма күшті?!
Ақиқаттың шырағын танып айқын,
«Азаматтар» адаспас жолға түсті.

Теңсіздік жоқ – тек жеңіп, арыла алсаң,
Бір шындық бар мойындар бәрі-баршаң:
Өз-дәуірде өмірге қайта келген
Әйелдердің бүгінде бәрі – «Раушан».

Мұның бәрі – Би-аға, өз ойларың,
Орындалды, мінеки, өз-арманың.
Әттең, әттең!
Өзекте өкініш сол –
Мынау кемел кезеңді жаза алмадың.

Дара баға, дара сөз, дара мақтан
Хас талантты жасықтан даралатқан.
Өнер-айдын көгінде мың шоқжұлдыз,
Сен – ішінде бір гүлі алау атқан...

1987 жыл, 31 шілде.

ЖЫР АЛЫБЫ
(Жамбыл Жабаев)

Арқау еткен замананың зар-мұңын,
Шат дәуірдің шалқар үнін, өн-гүлін.
Алдаспан-жыр, емен-өлең, сұңқар-үн –
Ақ сақалды абыз ақын Жамбылым!

Теңдік болып жетпіс жылғы арманың,
Болашаққа үміт жібін жалғадың.
Ескілік пен жаңа қатар, дөп келіп,
Қос заманның қобыз-сырын толғадың.

Өнер – тілден, сөз – өлеңнен басталмақ,
Хас талантың жатпайды екен жас таңдап.
Жетпісіңде қайта келіп өмірге,
Самұрық-жыр самғады еркін аспандап.

Одақ елін тамсандырған өнері,
Қарт кеудені жарып шыққан өлеңі.
Дауылы мол жиырманшы ғасырдың
Қазақ үшін қайталанбас Гомері.

Қайта туып, қанат қайта бекіген,
Қарт қыраным, қырық бірге жетіп ең.
Қан майданда қайсар жырың қалықтап,
Тағы үн қаттың «Правданың» бетінен.

Өмір бойы өткен ұқсап жасынға,
Қайталанбас хас талантсың, расында.
Сен кеудеңнен ұшырған құс Жамбыл боп,
Шарықтайды ғасырлардан ғасырға...

1987 жыл, 16 шілде.

ТАЛАТ ТАҒЫМЫ
(Татар ақыны Ғабдолла Тоқай)

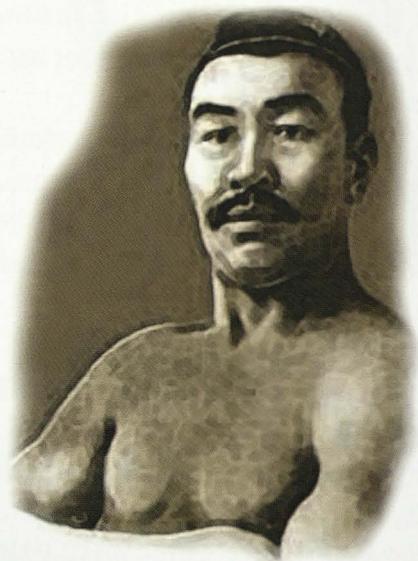
Жырлары – лапылдаған жалын екен,
Айтар ой, асыл сөзі – лағыл екен.
Ғаламды ғазиз-жырмен сүйіп өткен
Ғабдолла Тоқай – нағыз нар ұл екен.

Жырлары – жарқ-жұрқ еткен жасын екен,
Жайнаған жақсы өмірге ғашық екен.
Елі үшін еңіреген қайран боздақ –
Халқының қамын жеген хас ұл екен.

Жырларың – жарқ-жұрқ еткен жасын екен,
Өр сөзің ғибрат алар асыл екен.
Маржан-сөз, інжу-теңеу, гауһар-ойды
Шашу қып шаршы топта шашып өтем.

Жырларың – шымырлаған сезім екен,
Жылуын жырларыңның сезіп өтем.
Кетіпсің арманда боп, арынды ақын,
Кемелге келіп тұрған кезің екен...

1986 жыл, 1 желтоқсан.

ЛАЛУАН

(Қажымұқан Мұңайтпасұлы)

Бала кезден балуандыққа бой ұра,
Қиындықтар көрігінде шынықты.
Даламыздың бар келбеті бойына
Анасының ақ сүтімен сіңіпті.

Барлық пенен байлық кенде қылмаса,
Табиғаты тұрқы бөлек түр берген.

Жететіндей қуаты егер шындаса,
Жұмыр Жерді көтеруге бір қолмен.

Құрыш қуат, сом білегі жайды атын,
Бағалатып, бас игізіп елді ерен.
Қарсыластың қамырша илеп қайратын,
Қара күште халық Арын бермеген.

Жылдар жылжып, асқарды алып, асты өрді,
Рингте талай мықты шаң қапты.
Жалғастырып баба өнерін қастерлі,
Күллі әлемді күшіменен таңғалтты.

Елге қызмет етуге әркез жан құштар,
Бұла күші бойда қайнап, тасынды.
Жеңістердің куәсі – атақ-алғыстар
Туған елдің даңқ-мерейін асырды.

Ер еңбегін мол түсініп, кең аңғар,
Тәжім етіп елі сүйген есімге.
Ол кеудеге таққан орден-медальдар,
Жарқырайды туған дала төсінде.

Бойда қуат – ұнтақтардай тауды да,
Жамылып ап көк аспанын-пүлішін;
Кең даласын басып балуан бауырына,
Жатыр сезіп тіршіліктің тынысын...

1987 жыл, 11 тамыз.

АЗАМАТ
(Қаныш Сәтбаев)

Жастайынан білім іздеп, ұмтылған,
Тау-тас кезіп, қия-шатқал, шың қуған.
Айналайын қазақ деген халқымнан
Шоқаннан соң шоқтығы шың ұл туған.

Кен-қазына іздеп байтақ жерінен,
Телегей-сел теңіз тұрған терінен.
Даңқ тұғыры жұлдыз болып мәңгілік,
Орын алған көк күмбезі төрінен.

Көп қуаттап, елге ұнаған күллі ісі,
Тұла бойы тұнған жылы нұр кісі.

Алты Алаштан академик атанып,
Түлеп ұшқан ғалымдардың тұңғышы.

Жалындатып, жағып өтіп от-арын,
Қаныш қайта тудырды ғой Шоқанын.
Ғалам кезіп, талмай жүре беріпті ол,
Жүрегіне сыйдырып ап Отанын.

Алау атып, шұғыласындай батар күн,
Жүр Сәтбаев алғы шепте қатардың.
Мәртебесі, мерей-даңқы халқымның —
Оған берген наградасы Отанның.

Мол пішінін қара үңіліп, қара аңдап,
Тұр ол мығым дүниеден ой аулап:
Ғылым күні жүрегінде жарқырап,
Білім гүлі кеудесінде алаулап...

1987 жыл, 14 тамыз.

ДАРХАН ДАРЫН
(Мұхтар Әуезов)

Құдай сені жаратқан-ды
Өрісі кең, арда қылып.
Қазақ тілі қанаттанды
Сен бар тілге аударылып.

Өтер жаз, күз, өтер қысың,
Сақтап апта, айлар заңын.
Қайта бізге бітермісің,
Қайталанбас қайран дарын?!

Сөз асылын тергендеймін,
Тәжім етіп қаламыңа.
Ештеңені теңгермеймін
«Абайдың» бір парағына.

Қия, шатқал, қарлы белес,
Жылдар дауыл-жаңбыры мол –
Тек Абайдың тағдыры емес,
Бір халықтың тағдыры ол.

Алуан алыс, күрес төтен
Бір бойыңа сыйғаны ма?!
Қалам қалай ілесті екен
Сенің өзен-ойларыңа?!

Орын алған ұлы аттардан
(Қатарлары қалды азайып).
Тау шынары сияқтанған
Тұлғасың сен таңғажайып.

«Қандай дана, көреген!» деп,
Мініп тұлпар-жылдарына;
Келешек жас келеді өрлеп
Шұғылалы шыңдарыңа.

1987 жыл, 1 тамыз.

ҚАЛАМ ҚАЙРАТКЕРІ
(Сәбит Мұқанов)

Алғы шептер тиесілі ақынға,
Ауыр міндет ақындардың атында.
Мұқалмайтын Мұқанов та жүрді ылғи
Қадау-қадау қайраткерлер сапында.

Сабақ болмас қиындықтар жоқ тегі,
Ауыр күндер із қалдырмай кетпеді:
Намысты ұлдың нар тұлғасын сомдады
Қатал «Өмір мектебінің» өткелі.

Ізгіліксіз бұл өмірдің сәні не?!
Жылылықсыз болмас өмір мәні де.
Оның аппақ жүрегiнiң есiгi
Айқара ашық тұрар едi бәрiне.

Жалаулатқан, алау атқан гүлдей жыр,
Мөңгі өшпейтін, өлмес ерен үндей бір.
Жанға жылы шуақ шашқан жанары
Төгетіндей күллі әлемге күндей нұр.

Қаламы оның сөздің сөлін тереді:
Жайқалады жырдың жасыл желегі.
Жүректерге жол табады әрқашан
Ақпа-төкпе, ақжарма, адал өлеңі.

Көңілге алғау, жанға кіді алмаған
Сөбеңе шын құшақ жаймас бар ма адам?!
Дала-мінез, дархан жүрек дарыннан
Ұлтыма тән кең пейілді аңғарам.

Жырларынан дарып уыз, жаңа нәр,
Оқыған жан ауыз тұшып, бал алар.
Қалт айтпайтын халқы оны қадірлеп,
«Көркемсөздің алыбы» деп бағалар.

1987 жыл, 10 тамыз.

ҚАҺАРМАН
(Бауыржан Момышұлы)

«Шаңтимес» боп топ жарып он жасында,
Қарсы жүрген қаймықпай бұрқасынға.
Жалынға орап жүрегін, жанып өсті ол
Қорытылып күрестің домнасында.

Қайратына қайнаған жүректегі
Ерлік – сара қолбасшы, тірек, тегі.
Құрыш етіп құйыпты мызғымайтын
Қиыр Шығыс, Сібірдің сын-өткелі.

Қолбасшының жанары нұры шалып,
Көзге түсті батырдың бір ісі анық.
Қаһармандық қайратын әйгіледі
Блюхердің қолынан қылыш алып.

Иығымен көтеріп ауырды ері,
Қайратына тәнтi боп, табынды елі.
Бес жыл бойы қан кешкен етігімен
Ұлы Отанның даңқты жауынгері.

Даналығы, дарыны – теңіз терең,
Ел мерейі – ерліктер ер істеген.
Солдат болып аттанып қан майданға,
Полковник боп оралған жеңіспенен.

Таңдай қағар, таңғалып жер-жиһаның,
Мақтан етер еліміз ер туғанын.
Даңқты жолын жеңістің жүріп өтіп,
Тапсырыпты ерліктің емтиханын.

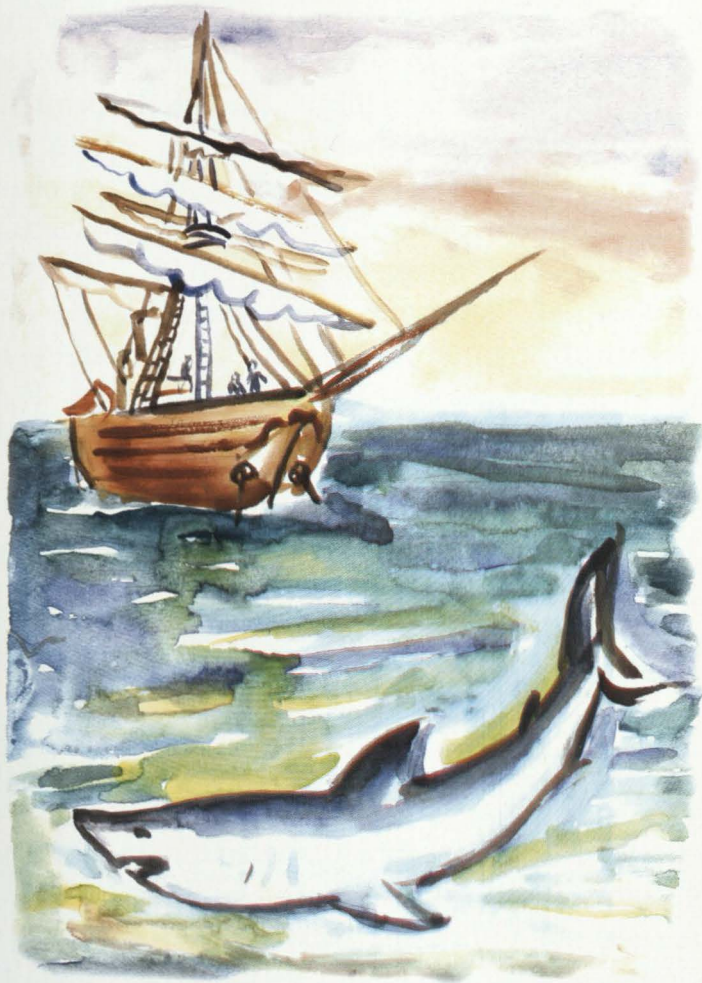
Отаны үшін бойдағы қиды асылын,
Тарттық біздер даңқтың сыйға гүлін.
Өнегелі, өшпейтін өмірінің
Жауынгер боп өткізді ол жиырма жылын.

Еңбегі үшін ешқандай ат алмады,
«Еліңді сүй!» деп әркез мақалдады.
«Батыр» деген атақты халқы берген,
Жұртының ол жұлдызсыз қаһарманы!

1987 жыл, 15 тамыз.

АУДАРМАЛАР

ЛЕВ НИКОЛАЕВИЧ ТОЛСТОЙ
(1828-1910)

СЕКІРҮ

Бір алып кеме жер жүзін айналып шығып, алыс сапардан белге оралып келе жатты. Ауа тып-тымық, адамдардың бәрі палубада жүр. Олармен бірге ойнап жүрген кішкентай маймыл адамдарды айналсоқтап, өртүрлі қимылдар жасап, жұртты күлкіге кенелтті. Ол адамдарды мазақтап, денесін қиқалаңдатып, әрлі-берлі секірді және барлығының назары өзінде екенін байқаған сайын есіре түсті.

Кенет ол кеме капитанының ұлы, он екі жасар балаға секіріп жетіп барып, басынан бас киімін жұлып алды да, сол екпінімен барып діңгек-мачтаға бір-ақ көтерілді. Барлығы ду күлді. Ал бала күлерін де, жыларын да білмеді. Маймыл мачтаның жуан ағашына мініп алды да, тісімен, аяқтарымен тырналап, бас киімді жыртпақшы болды. Ол баланы мазақ қылғандай бет-аузын қисаңдатты. Бала айбат шеге айқайлап еді, маймыл болса қалпақты одан сайын паршалап жыртып бастады.

Мұны көріп тұрған матростар қарқылдап күлді. Бала болса қызарып кетті де, курткасын шешіп тастап, маймылға тұра ұмтылды. Ол бір минутта-ақ маймыл тұрған жуан ағашқа мініп алды, ал маймыл өте әбжіл қимылмен жоғары көтерілді. Бала:

- Бәрібір менен қашып құтыла алмайсың! - деп айқайлап жіберді де, жоғарыға қарай өрмеледі. Маймыл оны алдап шақырып, тағы да биіктеді, бірақ бала соңынан қалмады. Осылайша бала мен маймыл діңгектің ұшар басына шықты. Маймыл бойын созып, қалпақты соңғы басқышқа ілді де,

өзі мачтаның ұшына шығып алып, тісін ақситып күліп, өз ісіне өзі мәз болды. Мачтаның ұшар басына – қалпақ ілулі тұрған жерге дейін екі аршындай жер еді, қалпақты алу үшін қолыңды діңгек пен арқаннан босату керек – басқалай жол жоқ.

Бірақ бала маймылды қуып жеткісі келді. Сөйтті де, ол мачтаны қоя беріп, тек ағаштың үстінде тербеліп тұра қалды. Манадан бері капитанның ұлы мен маймылдың ісіне ішексілесі қатып күліп тұрған палубадағы адамдар баланың тек жуан ағаш үстінде қолын ербеңдетіп тұрғанын көргенде қорыққандарынан демін ішіне алып, тына қалды.

Ол әне-міне тайып құлағалы тұр, көзді ашып-жұмғанша

палубаға құлап, быт-шыты шықпақ. Егер аяғы тайып құламаған күнде де, ағаш басындағы қалпақты алып, діңгек бойымен кері қайтудың өзі мұң болар еді. Бәрі де тым-тырыс, аңтарыла қарап қалыпты, енді не боларын күтіп, үн-түнсіз тұр.

Кенет топ ішінен әлдекім: «Аһ!» - деді. Бала сонда ғана қыл үстінде тұрғанын байқап, төменге қарап еді – қорыққанынан теңселіп кетті.

Бұл кезде баланың әкесі, кеме капитаны каютадан шығып келе жатыр еді. Ол шағала атпақ болып мылтығын ала шыққан. Капитан діңгек үстінде тұрған ұлын көрді де, мылтығын көздеп: «Суға! Тек суға секір! Атамын!» - деп айқайлады. Бала не болғанын түсініп үлгермей, діңгек үстінде әлі тербеліп тұр. «Секір, әйтпесе атам! Бір, екі..». «Үш!» - деген кезде бала басын еңкейтіп, суға секірді.

Атқан оқтай зымырап ұшқан бала суға күмп ете түсті – жал-жал толқындар жас денені көміп кетті. Сол заматта-ақ жиырма матрос кемеден теңізге секірді. 40 секундтан соң баланың денесі су бетіне шықты. Матростар оны көтеріп алып, кемеге әкелді. Бірнеше минуттан соң оның аузы-мұрнынан су ақты, дем алғаны білінді.

Капитан әлдекім тұншықтырып жатқандай қылғына дыбыс шығарды да, өзінің көз жасын ешкімге көрсетпес үшін каютасына кіріп кетті.

1985 жыл, 29 қараша.

АКУЛА

I

Біз мінген кеме Африка жағалауына келіп тоқтап, зәкір тастады. Тамылжыған күн тамаша еді, теңіз бетінде самал жел соғып тұрды. Бірақ кешке қарай күн райы кілт өзгерді – қапырық ыстық басталды.

Күн батар алдында капитан палубаға шығып: «Шомыламыз!» - деп дауыстады. Матростар суға секіріп кетті, теңіз бетіне желкенді түсіріп, желкен үстінде жүзе бастады.

Кемеде олармен бірге екі бала бар еді. Алғашында олар басқалармен бірге суға шомылып жүр еді, артынан желкеннің

іші тарлық етті де, бірін-бірі қуалап, ашық теңізге шығып ойнамақ болды.

Балақайлар бір орында тұрып, аяқ-қолдарын кесіртке құсатып тырбаңдатып жүзіп жүрді.

Біреуі алғашында жолдасын қуалап ойнап еді, бірақ артынша онысын да қойды.

II

Баланың әкесі, қарт артиллерист палубада ұлының қимылына сүйсіне қарап тұрған.

Баласының кідіріп, тоқтап қалғанын көрген әкесі: «Тоқтама! Қуа түс!» - деді айқайлап.

Кенет палубадан әлдекім: «Акула!» - деп айқайлап жіберді. Бәріміз де акуланың жон арқасын анық көрдік. Балық тура балаларға қарай бет алды.

«Кейін! Кейін қайтыңдар! Акула!» - деп ышқынды артиллерист.

Ол жансыз адамдай қимылсыз бақырайып тұрып қалды.

Матростар дереу теңізге қайық түсірді де, балаларға қарай жүзді, бірақ оларға дейін әлі алыс еді, ал акула болса жетуге жиырма қадамдай ғана қалды.

Балалар алғашында айқайды естімеді, акуланы көрмеді. Кенет біреуі жалт қарады да, ащы дауыспен шыңғырып жіберді. Оның даусын бәріміз де анық естідік. Балалар жандәрменгүн басқа бағытқа қарай жүзе жөнелді. Ащы айқай артиллеристің өне-бойын селк еткізіп, ұйқысынан шошып оянғандай шапшаң қимылдауына себепші болды. Ол жүгіріп барып, зеңбіректі оқтады.

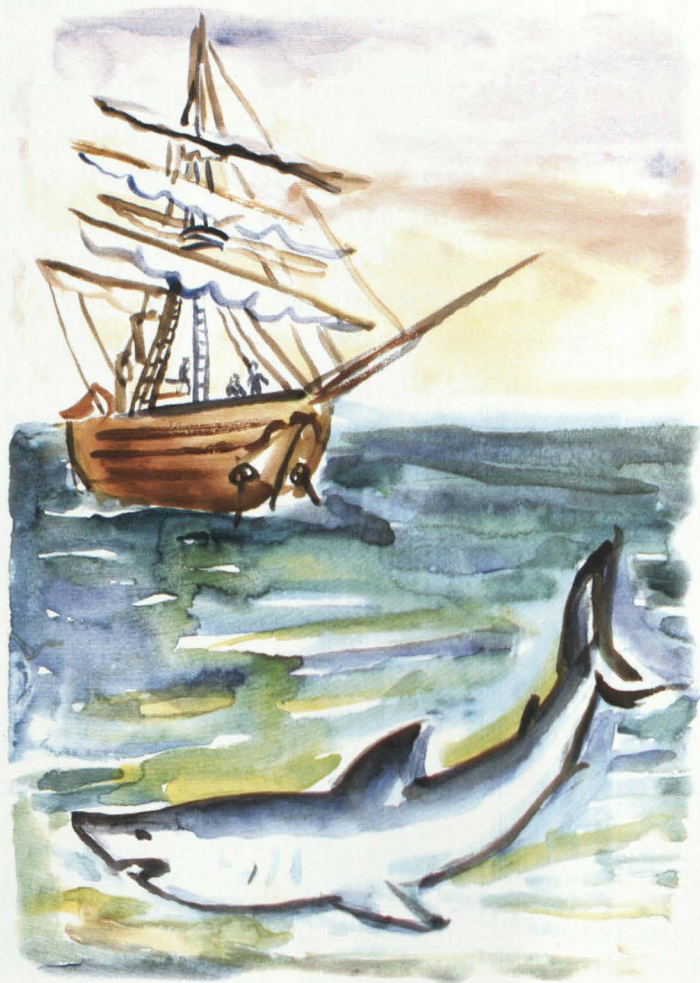
Біз қорыққанымыздан тұрған орнымызда қаттық та қалдық. Не боларын іштен тына үнсіз күттік.

Атылған оқ даусы естілді. Қою түтін сейілгенде біз артиллеристің зеңбірек жанында бетін екі қолымен басып, құлап жатқанын көрдік.

Ал балалар мен ақулаға не болғанын көз алдымызды тұман басқан біз алғашында байқай алмадық. Түтін тарқағанда ... әлдебір жақтан ақырын ғана шыққан дыбыс бірте-бірте күшейіп, айнала қуанышты үнге толып кетті. Толқын үстінде алтындай сары акуланың өлі денесі қалқып жүрді.

Балалар аздан соң кемеге әкелінді.

*1985 жыл,
29 қараша.*

АЛЕКСЕЙ МАКСИМОВИЧ ТОРЬКИШ
(1868-1936)

БАЛАЛАР

(«Балалық шақ» повесінен)

Ың-шыңсыз, сырт қарағанда көңілсіз көрінетін Овсянниковтер үйі атайға құрметпен қарайтын.

Бір қабатты үйдің сырты биік дуалмен қоршалған, айнадай тап-таза, бос жатқан аула ортасында құдық тұр. Құдық үстінде екі бағанға орнатылған шағын шатыр бар еді. Үйдің үнемі күңгірттеніп тұратын үш терезесі бар. Әр күн сайын түстен кешке дейін аула ішінде үш бала ойнап жүретін. Үшеуі де бірдей сұр куртка киген, шалбарлары да, қалпақтары да бірдей, дөңгелек жүзді, қоңыр көзді еді. Мен оларды тек бойларына қарап айыратынмын.

Мен дуалдың саңылау-тесіктерінен сығалай қарайтынмын, олар мені байқамайды, ал мен «Олар мені көрсе екен» деп тілейтінмін. Маған олардың бейтаныс та көңілді ойындары мен киген киімдері, бір-бірлеріне деген қамқорлығы – үлкенінің кішісіне деген қайырымдылығы ерекше ұнайтын.

Олар ешқашан керіспейтін, бір-бірін алдамайтын және бәрі де епті де күшті, ештеңеге мойымайтын, қажырлы болатын...

Бір күні олар жасырынбақ ойнамақ болып келісті. Тығылған адамды іздейтін кезек ортаншысына келді. Ол ештеңе көрінбейтіндей етіп қос алақанымен көзін жапты да, қойманың бұрышына тұра қалды. Үлкені өте шапшаң, епті қимылдап, ұзын шананың астына тығылды, ал кішісі абыржып, сыртынан қараған кісінің күлкісін шақыратындай қимылмен құдықты айналып жүгіре берді.

- Бір, - деп үн қатты ортаншысы, - екі...

Кішісі құдықтың ішіне секіріп түсті де, арқаннан ұстап, аяқтарын бос, ұзын қауғаға салды, ал қауға құдық жақтауына ақырын соғылды да, жоқ болып кетті.

Мен қалшиып қаттым да қалдым. Ың-шыңсыз, әрі көз ілеспес шапшаңдықпен діңгек ағаш айналып тұр. Бірақ мен не істеу керектігін тез түсіндім де, аулаға секіріп түсіп, айқай салдым:

- Құдыққа түсіп кетті!..

Ортаншысы лезде қасыма келді де, арқанға жабысты. Оның басы төбеге тиіп кетті, қолын арқан қажай бастады, бұл кезде мен де әлсіреген едім. Осы кезде маған қауғаны шығаруға көмектескелі келген үлкені:

- Өтінемін, ақырын!.. - деді бәсең үнмен.

Біз кішкентайды тез шығарып алдық. Оның өңі қашып кеткен, қолдарынан қан саулап тұр, шекесі де жараланған. Үсті-басы су-су, қорқыныштан көгеріп кеткен, ол өзін зорлап жымыған болды да, қалш-қалш етіп дірілдей сөйледі:

- Қа-ал-ай тү-үсі-іп кет-ті-ім?!

- Сен жынданғансың, бар болғаны сол, - деді ортаншысы бетінің қанын сүртіп жатып. Ал үлкені қабағын түйді:

- Кеттік. Мұның бәрін енді ешкімнен жасыра алмайсың...

- Сендерді ұра ма? - деп сұрадым мен.

Ол басын изеді де, маған қолын ұсынды:

- Жарайсың! Сен өте шапшаң қимылдадың!

Мен бұл мақтауға масаттанып қалдым, қолымды ұсынып та үлгергем жоқ, ол ортаншысына бұрылып:

- Кеттік, оған суық тиіп қалар. «Ол құлап қалды» деп айтайық, ал құдық жайлы сөз қозғап керегі жоқ, - деді.

- Иә, керегі жоқ, - деп келісті кішісі. - Мен шалшыққа құлап қалдым ғой, иә?!

Олар кетіп қалды.

Мұның бәрі қас-қағым уақытта, өте тез өте шықты. Өйткені, мен аулаға секіріп түскенде теңселіп тұрған ағаш басы да, жерге түсіп кеткен сары жапырақ та – бәрі де әлі сол қалпында жатыр еді.

1985 жыл, 21 желтоқсан.

ЖАНЫ БАР ҚАЛПАҚ

Қалпақ комодтың үстінде жатыр. Васька-мысық комодтың жанында, еденде, ал Вовка мен Вадик орындықта сурет көріп отыр. Кенет олардың арт жағынан әлдене тасырлағандай болды да, еденге құлап түсті. Екеуі жалт қарағанда, комодтың жанында жатқан қалпақты көрді. Вовка жетіп барып, қалпақты көтермекке еңкейе берді де, кенет ащы дауыспен:

- Ай-ай-ай! - деп ыршып түсті.
- Саған не болды? - деп сұрады Вадик.
- Оның жа-жа-жаны бар екен!
- Ненің?
- Қа-қа-қал-пақ.
- Сен не деп тұрсың? Қалпақтың жаны бола ма?
- Қа-қара өзің!

Вадик қалпақтың қасына барып, үңіле беріп еді, кенет қалпақ қозғалып, тіке оған қарай тартты. Вадиктің:

- Ай! - деуге ғана шамасы келіп, диванға қойып кетті. Вовка да қоса секірді.

Қалпақ бөлменің ортасына дейін жылжып келіп, аялдады. Балалар қорыққандарынан қыбыр етпестен қалпақтың әр қимылын бағуда. Осы кезде қалпақ бұрылып алып, диванға қарай бет алды.

- Ай! Ой! - деп ышқына айқайлады балалар.

Олар диваннан секіріп түсіп, бөлмеден атып шықты. Ас үйге жүгіріп кіріп, артынша есікті кілттеп алды.

- Мен ке-ке-ткі-і-м ке-ел-іп тұр! - деді Вовка кекештеніп.

- Қайда?

- Сенімен бірге. Үйден кетеміз.

- Неге?

- Қалпақтан қо-қорқам! Мен қалпақтың бөлме ішінде жыл-жып жүргенін бірінші рет көріп тұрмын.

- Ал мүмкін оны әлдекім ілгіштен жұлып алған шығар?

- Онда бар, өзің қара!

- Екеуіміз бірге барайық. Мен доптаяқты аламын. Егер ол бізге қарсы жүретін болса, мен доптаяқпен қойып қаламын.

- Тұра тұр, мен де доптаяқ алайын.

- Сенде басқа доптаяқ жоқ еді ғой.

- А, онда шаңғының таяғын-ақ алайын.

Олар доптаяқ пен шаңғының таяғын алып, есікті ашты да, бөлмеге көз салды.

- Ол қайда кеткен? - деп сұрады Вадик.

- Өне, үстелдің қасында.

- Мен қазір оны доптаяқпен ұрсам, - деді Вадик, - ол қаңғалақтап, бізге жақындай түседі.

Бірақ қалпақ жатқан орнынан қозғалмады.

- Ө-ә, қорықты! - деп қуанды балалар. - Бізге жақындауға қорқады.

- Қазір мен оның зәресін ұшырам, - деді Вадик.

Ол доптаяқпен еденді тарс-тарс еткізіп қойып қалды да, айқай салды:

- Әй, қалпақ!

Бірақ қалпақ қозғалмады.

- Кел, картошка алып келіп, оны картошкамен атқылайық,
- деп ұсыныс жасады Вовка.

Олар ас үйден себеттегі картопты алып келіп, қалпақты атқылай бастады. Лақтыра, лақтыра ақыры Вадик дәл тигізді. Қалпақ төңкеріліп түсті.

- Мясю, - деді әлдебір дауыс.

Сосын қалпақ ішінен қылтиып сұр құйрық пен алдыңғы аяқтары көрінді де, ақыры мысықтың өзі атып шықты.

- Васька! - деп мәз болды балалар.

- Мүмкін, бұл еденде отырғанда, үстіне комодтағы қалпақ құлап кеткен шығар, - деді мән-жайды енді түсінген Вовка.

Вадик Васьканы шап беріп ұстап алды да, сұрай бастады:

- Васька, қымбаттым, айтшы маған, қалпақ сені қалай басып қалды, ө?

Бірақ Васька жауап берген жоқ. Тек қана танауын пырсеткізді де, көзін сығырайтып төбедегі жарыққа қарады.

1986 жыл, 19 қаңтар.

АВТОМОБИЛЬ

Бала кезіміз. Мишка автомобильмен жүйткүді қатты бармандайтын, бірақ оның еш сәті түспей қойды. Біз шоферларға қанша жалынсақ та, олардың ешқайсысы маңына жолатпайтын.

Бір күні аулада қыдырып жүргенбіз. Бір мезгілде біздің қақпаның жанына бір автомобиль келіп тоқтай қалды. Шофер

машинадан шықты да, әлдеқайда кетіп қалды. Біз жүгіріп бардық. Мен айттым:

- Бұл – «Волга».

- Жоқ, бұл – «Москвич».

- Сен сонша көп білесің бе? - дедім мен.

- Әрине, «Москвич», - деді Мишка. - Қарасаңшы, оның капоры қандай екенін.

- Қандай капор? Капор қыздарда болады, ал машинада капот болады. Сен одан да кузовын қара.

Миша бір қарады да, былай деді:

- Бұл – дәл «Москвичтің» пузосы.

- «Пузо» - бұл сенің сөзің, - дедім мен. - Ал машинада ешқандай пузо болмайды.

- Сен өзің «пузо» деп айттың ғой! Эх, сен де бір!.. Түкті де түсінбейсің, ал босқа килігесің!

Мишка автомобильдің арт жағын айналып қарады да:

- Ал «Волгада» буфер бола ма? «Москвичте» буфер бар, - деді тағы да.

Мен айттым:

- Сен тағы да қайдағы жоқ буферді ойлап таптың? Буфер шойын жолдағы вагондарда болады, ал автомобильде бампер болады. Бампер «Москвичте» де, «Волгада» да бар.

Мишка бамперді түртіп көрді де, былай деді:

- Мына бамперге мініп алып, қыдырсақ қайтеді?!

- Жоқ, - дедім мен.

- Сен қорықпай-ақ қой. Кішкене жүргесін, секіріп түсіп қаламыз.

Осы кезде шофер келіп, машинаға отырды. Мишка артына жетіп барып, бамперге отырып алды да, маған сыбырлады:

- Тез кел мұнда! Тезірек!

- Керек емес, - дедім мен.

- Келсеңші, тезірек! Эх, қорқағым-ай! - деді Мишка.

Мен де дереу келіп, қатарына жайғастым. Машина орнынан қозғалып, сәлден соң жылжыды да, зымырай жөнелді. Мишка қорыққанынан:

- Мен секірем! Секірем! - деп айқайлады.

- Жоқ, өйтпе, - дедім мен, - жарақаттанып қаласың!

Ал ол одан сайын бақырды:

- Мен түсіп қалам! Секірем!

Ол тіпті бір аяғын салбыратып, жерге түсірді. Мен артыма жалт қарап, зулап келе жатқан бір машинаны көріп, айқай салдым:

- Қозғалма! Көріп тұрсың ба, машина басып кетеді!

Тротуармен кетіп бара жатқан адамдар тұра қалып, бізге назар аударып жатыр. Көше қиылысында шырылдаған милиционердің ысқырығы естілді. Мишка қорыққанынан екі аяғын да түсіріп жіберіп, бамперге қос қолдап жабысып алды, аяқтары жерде салаңдап келе жатыр. Мен де қатты қорқып, оны жағасынан ұстап, жоғарыға қарай тарттым. Автомобиль тоқтады, мен де оны сүйреп шығардым. Мишка қайтадан өрмеледі. Халық қаумалап, қоршай қалды.

- Тұр, ақымақ, есіңді жи! - деп айқайлады мен.

Жиылған жұрттың бәрі күлді.

- Ал жыла! - дедім мен Мишкаға.

Ал ол қорыққаннан есі шығып, ештеңенің мәнісін түсіне алмады. Мен бар күшіммен оны бамперден жұлып алдым. Милиционер жетіп келіп, машинаның номерін жазып ала бастады. Шофер кабинадан шығып еді, бәрі оған дүрсе қоя берді:

- Ей, сен артыңда не болып жатқанын көрмейсің бе?!

Бәрі бізді ұмытып кеткендей, елдің назары жүргізушіге ауды. Мен Мишкаға:

- Кеттік! - деп сыбырлады.

Біз көзді ала бере жылыстап басқа жаққа қарай шықтық та, бұрылысқа дейін жүгіре жөнелдік. Жүгіріп үйге жеткенше ентігіп қалдық. Мишканың тізесі қажалып, қанап тұр, шалбары жыртылған. Ол енді мамасынан сазайын тартатын болды.

Мишканың уайымы басқа:

- Шалбар ештеңе емес, оны тігуге болады, ал тізем өзі-ақ жазылып кетеді. Маған шофердің жағдайы аянышты. Біз үшін ол жаза тартады ғой. Милиционер көріп, номерін жазып алды ғой.

- Онда бізге барып, шофердің кінәсіз екендігін айту ғана қалды, - дедім мен.

- Ал біз милиционерге хат жазайық, - деді Мишка.

Біз дереу жазуға отырдық. Бір жазып, жазғанымызды жыр-

тып, қайта жазып, жиырма беттей қағазды құрттық. Ақыры бірдеңе қылып хатымызды жазып шықтық:

«Құрметті милиционер жолдас! Сіз номерді қате жазып алдыңыз. А, жоқ, сіз номерді дұрыс жаздыңыз, тек бұл жерде шофер кінәлі емес. Шофердің түк кінәсі жоқ, кінәлі – біз: Миша екеуміз. Біздің машинаға отырып алғанмызды ол білген жоқ. Шофер – жақсы адам, ол әрдайым дұрыс жүреді».

Конверттің сыртына былай деп жаздық:

«Горький және Үлкен Грузин көшесінің бұрышында тұратын милиционерге!».

Хатқа қолдарымызды қойдық та, почта жәшігіне салдық. Енді бармай көрсін! Әрине, барады хатымыз!

1986 жыл, 5 ақпан.

ТӨБЕШІК БАСЫНДА

Балалар күні бойы еңбектенді – аула ішіне қардан үйіп төбешік жасады. Қасат қарды күрекпен ойып алып, үлкен үйінді, төбешік болғанша сарайдың қапталына қарай тасыды.

Қар-төбешік тек түс әлетінде ғана дайын болды. Балалар оған су құйып тастады да, үйлеріне кетті.

- Қазір тамақтанып алайық, - деді олар, - ал төбешік әзірше қата тұрсын. Түскі тамақтан соң шанамызды алып шығып, сырғанаймыз.

Котька Чижов нағыз қу екен! Алтыншы пәтерде тұратын ол төбешік жасауға көмектескен жоқ. Үйінде отырып алып,

терезеден басқалардың қалай жұмыс істеп жатқанына бақшынып қарады да отырды.

Балалар оны төбешік тұрғызуға қайта-қайта шақырды, ал ол болса басын шайқап, қолын сілтейді, құдды оған сыртқа шығуға болмайтын секілді. Балалар түскі асқа кеткен кезде ол тез киініп алып, аулаға шықты. Конькиінің салмағынан аяқ астындағы ақша қар сықыр-сықыр етеді. Асықпай аяндап, төбе басына келді.

- О! - деді ол. - Тамаша төбешік болыпты ғой! Қазір сырғанаймын.

Төбешіктің басына қарай көтеріле берген ол тұмсығымен түсті.

- Ого! - деді ол. - Мынауың жып-жылтыр, тайғанақ қой.

Қайта көтеріле беріп еді, етпетінен түсті. Осылай он шақты рет құлады. Бірақ төбешіктің басына шыға алмады. «Не істеу керек?» деп ойлады ол. Ойлап-ойлап, ақыры тапты:

«Қазір мен бұған құм әкеліп себемін, сосын шығамын».

Ол ауланың бұрышында тұрған қарауылдың үйшігіне беттеді. Онда жәшікке толтырылған құм бар еді. Ол қар-төбешікке жәшіктегі құмды таси бастады. Құмды аяғының астына төсей-төсей, өрмелеп төбешіктің басына шықты.

- Ал енді сырғанауға болады! - деді ол.

Аяғын көтере бергенде, тағы да тұмсықпен түсті. Мәссаған! Құм бетіне коньки тағы таймайды! Котька етпетінен түсіп жатып:

- Енді құмға қалай таямын? - деді.

Сосын еңбектеп төменге түсті.

Осы кезде балалар да келді. Қараса, қардың үстіне құм себілген.

- Мұны кім істеген? - деп шуласты олар. - Кім төбешікке құм төсеп жүрген? Котька, сен көрмедің бе оны?

- Жоқ, - деді Котька, - көргем жоқ. Себебі, мұны мен өзім төседім. Өйткені, ол өте тайғақ және төбесіне адам шыға алмайтын болды.

- Әй, ақылманым-ай! Қалай ойлап таптың, ә?! Біз қаншама уақыт бойы еңбектеніп жасадық, ал сен оған құм құясың. Енді бұған қалай сырғанаймыз?

Котька болса:

- Мүмкін, тағы да қар жауып, құмның бетін жауып тастар. Сол кезде сырғанармыз, бәлкім, - деп қояды.

- Қарды келесі аптаға дейін күтеміз бе?! Ал бізге бүгін керек!

- Ал онда мен білмедім, - деді Котька күмілжіп.

- Біл-мей-сің?! Қарды қалай бүлдіруді білесің, ал жөндеуді білмейсің, ә?! Дереву күрегінді әкел!

Котька конькиін апарып тастап, үйінен күрегін алып келді.

- Мында қар әкеліп төсе!

Котька қар лақтырып тұрды, ал балалар су әкеліп құйды.

- Міне, енді қазір мұз болып қатады, - деп қояды олар, - сосын сырғанаймыз.

Бұлайша еңбектену Котькаға қатты ұнап кетті. Ол тіпті төбешіктің шетін күрегімен ойып, баспалдақ та жасап қойды.

- Егер, - деп қояды ол, - тағы да біреу-міреу мұның үстіне құм төгетін болса, бізге оны қайтадан қалпына келтіру онша қиынға соқпас еді.

1986 жыл, 6 ақпан.

ҚИЯЛИЛАР

Мишутка мен Стасик бақ ішінде, ұзын арқалы орындықта әңгімелесіп отырды. Олар басқа балалар сияқты жәй ғана әңгімелесіп отырған жоқ, өздерінше қайдағы бір болмайтын ғажайыптарды айтысып, қилы-қилы өтіріктер құрастырып, бір-бірінен асырып айтуға келіскен болатын.

- Сенің жасың нешеде? - деп сұрады Мишутка.
- Тоқсан бестемін. Ал сен қаншадасың?
- Мен жүз қырықтамын. Сен білесің бе, - деді Мишутка, - бұрын Боря атай сияқты өте үлкен болатынмын, бірақ кейін кішірейіп қалдым.
- Ал мен, - деді Стасик, - алдымен кішкентай болдым, сосын қайтадан өстім, бірақ қайтадан кішірейдім, ал енді жақында қайтадан үлкейем.
- Ал мен өте үлкен кезімде, - деді Мишутка, - барлық өзендерде жүзе алатынмын.
- У-у! Мен теңізде жүзе алатынмын!

- «Теңіз» дейсің бе?! Мен мұхитта да жүзгенмін!
- Ал мен бұрын ұша алатын едім.
- Ал, қане, ұшып көрсетші.
- Қазір ұша алмаймын: ұмытып қалдым.
- Бірде мен теңізде жүзіп жүргенімде, - деді Мишутка, -
маған акула тап берді. Мен оған жұдырығымды сермеп қалып
едім, ол менің басымды жұтып қойды.

- Соқ өтірікті!
- Жоқ, рас!
- Ал онда қалай тірі қалдың?
- Мен неге өлуім керек?! Жағаға дейін жүзіп жеттім де, үйге
қайттым.

- Бассыз ба?
- Әрине, бассыз. Менің неге міндетті түрде басым болуы
керек?

- Басың жоқ болса, қалай жүрдің?
- Кәдімгідей. Бассыз жүруге болмай ма?
- Ал қазір сенің қалай басың бар?
- Басқасы өсіп шықты.
«Неткен әккі!» деп ойлаған Стасиктің қызғаныштан іші өр-
теніп кетті. Ол енді Мишуткадан да асырып айтуға тырысты.
- Сол да сөз бе екен?! - деді ол. - Бірде Африкада жүргенімде
мені крокодил жеп қойды.

- Мұның енді өтірік! - деп күлді Мишутка.
- Шын айтам! Еш жалғаны жоқ!
- Ал сен қазір қалай тірі отырсың?
- Ол мені қайтадан түкіріп тастады.
Енді Мишутка ойланып қалды. Ол Стасиктен де асырып айтып,
алдап соғуды ойлады. Ойланып-ойланып, ақыры былай деді:

- Бір күні мен көшеде келе жаттым. Айналам толы трамвай,
жеңіл машиналар, жүк машиналары...

- Білем, білем! - деп айқай салды Стасик. - Қазір сен өзіңді трамвайдың қалай басып кеткені туралы айтасың. Олай десең, онда алдағаның.

- Олай емес. Менің әңгімем тіпті де ол туралы емес.

- Ал, жарайды! Өтірігіңді соға бер ары қарай!

- Мен осылайша, ешкімге тиіспей, өз жөніммен келе жатқам. Кенет алдымнан бір автобус шыға келді. Мен оны байқамай, шелпек қылып басып кеттім.

- Ха-ха-ха! Міне, нағыз суайт!

- Бұл ешқандай да өтірік емес!

- Сен оны қалайша басып кетесің?

- Ол өте кішкентай еді, ойыншық автобус болатын. Оны бір бала жіппен сүйреп келе жатқан.

- Ө-ө, мұның таң қалатын түгі жоқ, - деді Стасик. - Мен бірде Айға ұштым!

- Эхе-ей! Қайда шырқап кеттің? - деп күлді Мишутка.

- Шын айтам! Шын сөзім!

- Немен ұштың?

- Ракетамен. Айға басқа қалай ұшушы еді?!

- Айдан не көрдің, ал?

- Ол... енді... - деп мүдіріп қалды Стасик. - Мен не көруім керек? Ештеңе де көргем жоқ.

- Ха-ха-ха! - деп қарқылдап күлді Мишутка. - Өзі «Айға ұшып бардым» дейді! Ал...

- Шынымен, ұшқаным рас.

- Ал неге ештеңе көрмедің?

- Қараңғы болды. Мен түнде ұшып едім. Түсімде. Ракетаға отырдым да, әйда, ғарыш кеңістігінде самғадым дейсің!.. У-у-у!.. Сосын кері қарай ұшып келдім. Ұшып-ұшып келіп, жерге салдыр ете түстім... Сөйтіп, оянып кеттім.

- А-а! - деп есінеп, керілді Мишутка. - Мен оның түс екенін білмедім ғой. Бірден-ақ айтпайсың ба?!

Осы кезде көрші бала Игорьь келіп, қатарларына отырды да, олардың әңгімесін әбден тыңдап болған соң былай деді:

- Ой, суайттарым-ай! Өтірік айтуға ұялмайсыңдар ма?

- Неге ұяламыз?! Біз ешкімді де алдамаймыз, - деді Стасик.

- Жәй, тек қызық үшін әртүрлі нәрселерді ойлап табамыз да, сосын оны ертегі қылып айтамыз.

- Ертегі! - деді Игорьь кекете мырс етіп. - Қызықты тапқан екенсіңдер!

- Ал сен қалай ойлайсың, ойдан шығару оңай шаруа ма?

- Өте қарапайым, одан оңай нәрсе жоқ.

- Ал онда өзің бірдеңені ойдан шығаршы.

- Қазір... - деді Игорьь. - Жарайды.

Мишутка мен Стасик қуанып кетті де, құлақтарын түріп, тыңдай қалды.

- Қазір, - деп қайталады Игорьь. - Э-э-э... гм... кхм... э-э-э...

- Қане, сен неменеге «Э-э..» дей бересің?

- Қазір! Ойланып алайын.

- Ал, ойлан, ойлан!

- Э-э-э, - деді тағы Игорьь, сосын аспанға қарады. - Қазір, қазір... э-э-э...

- Қане, қашан ойлап шығарасың? Жаңа ғана «Оп-оңай» деп жатыр едің ғой!

- Қазір... Мінеки! Бірде мен итті ызаландырып едім, ол менің аяғымды тістеп, қауып алды. Сөйтіп, аяғымда жараның орны тыртық болып қалды.

- Сен мұны ойдан шығардың ба? - деп сұрады Стасик.

- Мен оқиға қалай болды, сол күйінде айтып отырмын.

- Ал біз «ойдан шебер құрастыру керек» дедік қой.

- Мен сендердей шебер емеспін. Мәселен, сендер бәрін де алдайсыңдар, бірақ одан ешқандай табыс түспейді, ал мен жұртты алдасам, пайда табамын.

- Қандай пайда?

- Былай. Кеше кешке папам мен мамам бір жаққа кетіп қалып, Ира екеуміз үйде қалдық. Ира ұйықтап қалды, ал мен буфетті ашып, жарты банка варенье жедім. Сосын қалай ұсталып қалмаудың жолын ойладым. Вареньені алып, Иранның бет-аузына айғыз-айғыз етіп жақтым. Мамам келіп: «Вареньені кім жеді?» - деп сұрады. Мен: «Ира», - дедім. Мамам қарап еді, шынында да оның бет-аузы кір-қожалақ, варенье. Бүгін таңертең ол мамамнан жазасын алды, ал маған тағы да варенье берді. Міне, пайда деген осы!

- Демек, сен үшін біреу жазаланады, ал сен мәз боласың, ө!
- деді Мишутка.

- Саған не болды?

- Ештеңе. Не деуші еді әлгі... Суайт!

- Өздерің суайт!

- Кет, бар! Сенің сәкіде бізбен қатар отырғаныңды қаламаймыз.

Игорь орнынан тұрып, кетіп қалды. Мишутка мен Стасик те үйге қайтты. Қайтар жолда олар балмұздақ сатылып жатқан жерге тоқтай қалып, қалталарындағы ақшасын санады. Сөреде бір түйір балмұздақ қана қалыпты. Сатушы әйел оларға шыбыққа шаншылған соңғы балмұздақты берді.

- Үйге барайық, - деді Мишутка. - Пышақпен тең қылып бөлеміз.

- Кеттік.

Кіре берістегі баспалдақта олар Ираны кездестірді. Оның көздері жасқа шыланған.

- Сен неге жылайсың? - деп сұрады Мишутка.

- Мені мамам қыдыруға жібермеді.

- Не үшін?

- Варенье үшін. Шындығында, мен оны жеген жоқпын. Игорь өзі жеп алып, мені кінәлі етіп шығарды. Ол өзі тойып алды да, менің бетіме, аузыма варенье жағып қойыпты.

- Әрине, Игорь жеді. Ол өзі бізге осыны айтып, мақтанған. Сен жыламай-ақ қой. Жүр, мен саған өзімнің жарты балмұздағымды беремін, - деді Мишутка.

- Мен де саған өз үлесімді беремін, тек бір тістеймін де, дәмін көріп, саған беремін, - деп уәде берді Стасик те.

- Ал сендер өздерің жемейсіңдер ме?

- Жоқ, жемейміз. Біз бүгін он шақты балмұздақ жедік, - деді Стасик.

- Қане, балмұздақты үшке бөлейік, - деп ұсыныс жасады Ира.

- Дұрыс! - деді Стасик. - Егер сен бүтін балмұздақты жесең, тамағың ауырып қалады.

Олар үйге барып, балмұздақты үшке бөлді.

- Тәтті балмұздақ, - деді Мишутка. - Мен балмұздақты өте жақсы көремін. Бірде мен балмұздақтың тұтас бір шелегін жегенмін.

- Ой сен де айта береді екенсің, - деп мәз болды Ира. - «Тұтас шелекті жеп тауыстым» деп кімді алдағың келеді?!

- Жоқ, ол өте кішкентай еді, қағаздан жасалған, көлемі стақандай ғана болатын...

1986 жыл, 7 ақпан.

ТАПҚЫРЛЫҚ

Біз Вовка екеуміз шақпақ қантты уатып отыр едік. Мамамыз бір жаққа кетіп қалған. Бір мезгілде Котька келіп:

- Келіңдер, бір қызық ойын ойнайық, - деді.

- Жасырынбақ ойнайық, - дедім мен.

- Өй, мұнда жасырылатын жер жоқ қой, - деді Котька.

- Неге жоқ? Мен тығылсам, сендер ешқашан таба алмайсыңдар. Оған тек қана тапқырлық керек.

- Ал, қане, жасырын. Екі ретке дейін санаймын.

Котька жиырма беске дейін санау үшін дәлізге шығып кетті.

Вовка бөлмеден шығып кетті. Ал мен шоланға кірдім.

Шоланда жөке жатқан. Мен соның астына тығылдым.

Міне, Котька 25-ке дейін санады да, іздей бастады. Ол Вовканы кереует астынан тез тауып алды да, мені іздеуге кірісті. Барлық бөлмелерді, ас үйді қарап шықты. Шоланға кіріп, менің жаныма келіп, былай деді:

- Анау кастрольдер... мынау сынған үстел... ескі жөке... Мұнда жоқ!

Сосын бөлмеге қайтып оралып, сұрай бастады:

- Ол қайда жоқ болып кетті? Вовка, сен көрмедің бе оны?

- Мүмкін, шкафта отырған шығар? - деді Вовка. - Шкафты ашып көр...

- Жоқ!

- Мүмкін, буфетке жасырынған шығар...

- Жоқ екен! Ол қайда кетуі мүмкін, ө?

- А, білдім! - деп айқайлап жіберді Вовка. - Ол сандықта!

- Әрине! Енді қайда болушы еді? Манадан бері неге есімізге келмеген?

Олар сандықтың қасына барып, қақпағын ашпақ болып көріп еді, бірақ ол ашылмады.

- Жабық, - деді Котька.

- Мүмкін, ол ішінен бекітіп алған шығар.

Олар қақпақты қолдарымен сартылдатып ұрып, айқайлай бастады:

- Шық, қане!

- Кел, сандықты төңкерейік, - деді Вовка. - Қане, аудар! Бі-ір!

Дүңк! Сандық төңкеріліп түсті, сандықтың салмағынан еден сықыр-сықыр етті.

- Жоқ, мұнда жоқ екені анық, - деді Котька. - Бар болса, адам аяғын жоғары көтеріп жата ала ма?!

- Мүмкін ол ас үйде, пештің астында шығар, - деді Вовка.

Олар ас үйге жүгіріп келіп, көсеумен пештің ішін түрткіледі.

- Шық, тез! Енді қолға түстің!

Мен күлкіден жарылардай болып, өзімді-өзім әзер тежеп жатырмын.

- Тоқта! - деді Вовка. - Мен біреуді ұстап алдым.

- Сүйреп шығар бері!

- Қазір... Әп-па! Қане, кім екенін көреміз! Тьфу! Ескі пима екен ғой!.. Оны қайдан табамыз енді?

- Білмеймін! Мен әрі қарай ойнамаймын! Шыға ғой! - деп айқайлады Котька. - Ойын бітті. Солай отырғың келсе, отыра бер!

Олар бөлмеге қайтып келді.

- Мүмкін, ол комодта шығар? - деді Вовка.

Әлдене сықыр ете қалды.

- Сен комодтан не іздеп жүрсің? Оның осындай кішкентай жәшікке тығылуы мүмкін бе? - деп ашуланды Котька.

- Несі бар? Тексеріп көру керек, - деді Вовка.

Ол жәшікті қозғап, ұзақ сықырлатып тұрды да, кенет айқай салды:

- Котька, мында кел!

- Не болды? Таптың ба? - деп үн қатты Котька.

- Жоқ, мен шыға алмай қалдым.

- Қайдасың?

- Комодтамын. Мен комодтың ішінде отырмын.

- Комодқа неге кірдің?

- Мен мұның ішіне адам жасырынуға бола ма, болмай ма, тексеріп көрейін деп едім. Жәшік қисайып, құлап қалып, енді кептеліп, шыға алмай жатырмын.

Осы кезде мен шыдай алмай, қатты қарқылдап күліп жібердім. Котька естіп қалды да, мені іздей бастады.

- Әуелі мені шығарып алшы, - деп жыламсырай үн қатты Вовка.

- Сен айқайламай тұра тұр! Мен күлкінің қайдан естілгенін аңдай алмай қалдым.

- Шығаршы мені! Маған жәшіктің іші қорқынышты!

Котька жәшіктің жанына келіп, Вовканың шығуына көмектесті. Сосын олар шоланға бірге кірді. Котька маған сүрініп, құлап түсті.

- Өй, мына бір жөкені қай оңбаған аяқтың астына тастап жүрген? - деп ашуланып, бұрқылдай сөйлеген ол аяғымнан шап беріп, жұлқып тартып қалды. Менің ауырғаннан жаным шығып кете жаздады! Жөкенің астынан атып шықтым:

- Сен неге жұлқылайсың?

Мені көрді де, екеуі мәз болды.

- Аха! Ақыры ұсталды! - деп дәлізге жүгіріп шықты олар. - Тра-та-та! Тра-та-та!

- «Трататаламай»-ақ қойыңдар! Мен енді сендермен ойнамаймын. Адамды жұлқып, сабағаннан ойын бола ма?!

Бөлмеге кірсем... Ой, Құдайым-ай!.. Бәрі тас-талқан болып, быт-шыты шыққан: шкафтардың есігі ашық-шашық, комодтан жәшікті шығарып тастаған, сандық төңкерілген, еден толы ақ ұнтақ...

Осыдан кейін біз бір сағат бойы үй жинадық.

1986 жыл, 7 ақпан.

ЗАМАЗКА

Бірде, қыстыгүні терезе салушы ұста терезенің ағаш жақтауын замазкамен бітеп, сылау жұмыстарын жасап жатты. Костя мен Шурик қасында қарап тұрды. Ұста жұмысын бітіріп, кетіп қалған соң олар жаңа ғана жапсырылған замазканы жұлып алып, әртүрлі аңдардың кейпіне ену үшін бет-ауыздарына жапалатып жаға бастады. Бірақ оларынан ештеңе шықпады. Костя бет-аузына замазканы жағып алды да:

- Қарашы, мен аңға ұқсаймын ба? - деп сұрады.

Шурик жақсылап тұрып бір қарады да:

- Шұжықтан аумайсың, - деді.

Костя ренжіп қалды да, замазканы жинап алып, қалтасына сала салды. Сосын екеуі киноға барды. Жолай Шурик мазасызданып:

- Замазка қайда? - деп әлсін-әлсін сұрай берді. Костя:

- Қалтамда. Немене, жейсің бе оны?! - деп жауап берді.

Олар киноға билет және екі төтті күлше – пряник қоса сатып алды. Бір кезде ішке кіруге қоңырау соғылды. Жұрт жапатармағай ішке ұмтылды. Костя орнын іздеп кеткенде, Шурик көпшіліктің ішінен адасып, арт жақта қалып қойды. Міне, Костя өздеріне тиісті екі орынды тауып алды. Біреуіне өзі отырды да, біреуіне замазканы қоя салды. Бір уақытта бейтаныс біреу келді де, замазканың үстіне отыра кетті.

- Бұл орын бос емес, бұл жерде Шурик отырады, - деді Костя.

- Қайдағы Шурик? Мұнда мен отырамын, - деді бейтаныс адам.

Осы кезде Шурик жүгіріп келіп, Костяның екінші жағына отырды.

- Замазка қайда? - деп сұрады ол.

- Тыныш, - деп сыбырлады Костя, сонсоң қолымен нұсқап, әлгі адамды көрсетті.

- Бұл кім? - деп сұрады Шурик.

- Білмеймін.

- Сен одан неге қорқасың?

- Ол замазканың үстінде отыр.

- Сен оған замазканы неге бердің?
- Бергем жоқ, ол өзі келіп, үстіне отырды.
- Қайтып ал ендеше!

Осы кезде жарық өшіріліп, кино басталды.

- Ағай, - деді Костя, - замазкамды беріңізші.
- Қайдағы замазка?

- Біздің терезеден жұлып алған...

- «Терезеден жұлып алған»?

- Иә, ағай, тап солай. Қайтарыңыз, ағай!

- Ал мен сендерден ештеңе алғам жоқ.

- Біз сіздің алмағаныңызды білеміз. Бірақ сіз оның үстінде отырсыз.

- Үстінде отырмын?

- Дәл солай.

Бейтаныс орнынан атып тұрды.

- Сен оны манадан бері неге айтпадың, оңбаған?!

- Мен сізге бұл орынның бос емес екенін айтып едім ғой.

- Сен оны қай уақытта айттың? Ол кезде мен отырып қойдым ғой!

- Мен сіздің отырып қоятыныңызды қайдан білейін?!

Бейтаныс отырған орындығын ақтарып-төңкеріп, үңіліп қарай бастады.

- Замазкаларың қайсы, қаскүнемдер?

- Тұра тұрыңыз... Міне, ол, - деді Костя.

- Қайсы?

- Міне, орындыққа жабысып қалыпты. Біз қазір тазалаймыз.

- Отырыңыз! - деп айқайлады арт жақтағылар.

- Жоқ, отырмаймын! - деді әлгі адам. - Мұнда замазка жатыр.

Балалар ақыры замазканы орындықтан ажыратып алды.

- Ал, енді жақсы болды, - деді олар. - Отыра беріңіз.

Бейтаныс кісі орнына отырды.

Тыныштық орнады.

Костя экран бетіне назар аудара берген, осы сәтте Шурик құлағына сыбыр ете қалды:

- Сен өзіңнің прянигіңді жеп қойдың ба?
- Жоқ әлі. Ал сен ше?
- Мен де. Қане, жейік.
- Жарайды.

Олардың ауыздарын сылпылдатып пряник жеген дыбыстары естілді. Кенет Костя түкіріп жіберді де, қырылдай сөйлеп:

- Сенің прянигің тәтті ме? - деп сұрады.
- Тәтті болғанда қандай!
- Ал менікі дәмсіз. Жұп-жұмсақ. Мүмкін қалтамда жатып еріген шығар.

- Ал замазка қайда?
- Замазка, міне, қалтамда... Тұра тұр! Бұл – замазка емес, пряник. Тфу! Түсінесің бе, қараңғыда замазка мен пряникті айыра алмай қалдым. Тфу! Бәсе, жегенде де дәмсіз еді-ау!

Костя ызаланып, замазканы еденге атып ұрды.

- Сен оны неге лақтырдың? - деп сұрады Шура.
- Ол маған неге керек?
- Саған керек болмаса, маған керек! – деді Шурик. Сосын орындығының астынан замазканы іздей бастады.
- Қайда ол? - деп ашуланды ол. - Ал енді ізде!
- Мен қазір тауып берем, - деді де, Костя орындықтың астына кіріп кетті.

- Ай! - деп ышқынған үн естілді кенет төменгі жақтан. - Босатыңыз, ағай!

- Бұл кім?
- Мен.
- Менің кім?

- Мен, Костя. Жіберіңіз мені!
- Мен сені ұстап тұрғам жоқ.
- Сіз менің қолымды ұстап отырсыз!
- Сен орындықтың астында неғып жүрсің?
- Замазканы іздеп жүрмін.

Костя орындықтың астынан шыға бергенде Шурикпен бетпе-бет келіп қалып, мұрнын оның тұмсығына соғып алды.

- Бұл кім? - деді қорқып кеткен ол.
- Бұл – мен, Шурик.
- Ал, мен – Костя.
- Таптың ба?
- Ештеңе тапқам жоқ.
- Мен де түк таба алмадым.
- Одан да қызығы – кино көрейік. Әйтпесе, жұрттың бәрін үркітіп біттік. Бәрі «қаңғырған ит екен» деп ойлап қалып, бетіңе аяғын тосады.

Олар орындықтың астынан шығып, орындарына жайғасқан кезде көз алдарында – экран бетінде «Соңы» деген жазу тұрды.

Жұрт шығар есікке қарай лап қойды. Бұлар да көшеге шықты.

- Біз мына кинодан не көрдік? - деді Костя. - Мен өз басым түк те ұққам жоқ.

- Ал мен ше, бірдеңе ұғып па екем?! - деп жауап қайырды Шурик. - Түкке тұрмайтын бірдеңе. Қайдағы бір қаптаған картиналар.

1986 жыл, 31 шілде.

МҰЗКӘМПИТ

Мамасы үйден шығып бара жатып Мишаға:
- Мен кеттім, Мишенька. Ал сен өзіңді жақсы ұста. Мен келгенше тентектік істеме, еш нәрсеге тиіспе. Егер осылай етсең, мен саған үлкен, қып-қызыл мұзкәмпит сыйлаймын, - деді.

Мамасы кетіп қалды. Алғашқыда Миша өзін жақсы ұстады: тентек болған жоқ, еш нәрсеге тиіспеді. Біраздан соң оның іші пыса бастады. Орындықты буфеттің жанына әкеліп қойды, оның үстіне шығып, буфеттің есігін ашты. Буфет ішіне қарап тұрып:

«Мен ештеңеге тиіспеймін, бар болғаны көремін» деп ойлады.

Ал буфет ішінде қант салғыш тұр еді. Ол қант салғышты алып, үстелдің үстіне қойды.

«Мен ештеңеге тиіспеймін, бар болғаны көремін» деп ойлады тағы да. Қақпағын ашты, қараса – үстіңгі бетінде қып-қызыл бірдеңе жатыр.

- Э-э, - деді Миша. - Міне, саған мұзкәмпит! Мүмкін мамам маған осыны берем деген шығар.

Ол қолын салып жіберіп, мұзкәмпитті алып шықты, қант салғыштың іші босап қалды.

- Охо, - деді ол, - үп-үлкен! Тәтті-ақ шығар.

Миша оны бір рет жалап алды да, мынадай ойға қалды: «Кішкене сорамын да, қайтадан орнына салып қоямын».

Сосын кәмпитті аузына салып, сора бастады. Сорып-сорып, бір мезгілде қараса, мұзкәмпит әлі көп екен. Бұған да керегі сол. Ақыры мұзкәмпит өте кішкентай, шырпыдай ғана боп қалды. Сонда барып Мишенька оны қант салғышқа қайта

салды. Саусақтарын жалады, әрі тұрды, бері тұрды, сосын мұзкәмпитке қарап, ойға қалды:

«Берін де жеп қояйын. Бәрібір мұны мамам өзіме береді. Мен өзімді жақсы ұстаймын, тентек болмаймын, басқа ештеңеге тиіспеймін».

Миша мұзкәмпитті қайтадан алды да, аузына сүңгітіп жіберді, сосын қант салғышты орнына қоймақ болып көтеріп қалып еді, ол қолына жабысып қалды, сосын жерге барып тарс ете түсті. Екі бөлікке бөлініп, быт-шыты шықты. Ішіндегі қант шашылып қалды.

Миша қорқып кетті.

«Енді мамам не дейді маған?».

Ол екі бөлікті алып, бір-біріне қиюластырды. Олар түк болмағандай бір-біріне желімше жабыса кетті, сырт қарағанда тіпті байқалмайды да. Ол шашылған қантты ішіне салып, қақпағын жауып, буфеттің ішіне қайтадан қойып қойды...

Ақыры мамасы да келді:

- Ал, өзіңді қалай ұстадың?

- Жақсы.

- Ой, ақылдым сол! Мұзкәмпитіңді ала ғой.

Мамасы буфеттің есігін ашып, қант салғышты ала берген... Ah!.. Қант салғыш қақ бөлінді, ішіндегі қанты еденге шашылып түсті.

- Бұған не болды? Қант салғышты кім сындырды?

- Мен емес. Оның өзі...

- Ah, өзі сынды ма? Енді түсінікті. Ал ішіндегі мұзкәмпит қайда ұшып кетті?

- Мұзкәмпит... мұзкәмпит... Оны мен жеп қойдым. Мен өзімді өте жақсы ұстадым, сол себепті жедім оны, мама. Солай!..

1986 жыл, 31 шілде.

ОЙЫНҚҰМАРЛАР

Біз – Валя екеуміз ойынқұмармыз. Әрдайым түрлі қызықты ойындар ойнаймыз.

Бірде біз «Үш торай» ертегісін оқыдық. Сосын соның әсерімен ертегідегідей ойнауға кірістік. Әуелі біз бөлме ішінде жүгіріп, секіріп, айқайлай бастадық:

- Біз сұр қасқырдан қорықпаймыз! Сұр қасқыр бізге қорқынышты емес!

Мамамыз дүкенге кетіп қалған соң Валя айтты:

- Қане, Петя, ертегідегі торайлардікі сияқты үйшік жасап алайық.

Біз кереуеттің үстіндегі одеялды жұлып алып, үстелдің үстіне әкеп жаптық. Міне, үй де дайын болды. Біз оның ішіне кіріп едік, қап-қараңғы екен.

Валя айтты:

- Міне, бұл – өзіміздің үйі! Біз мұнда мәңгілікке өмір сүреміз және үйімізді ешқашан бос тастамаймыз. Егер сұр қасқыр кіріп кететін болса, біз оны қуып шығамыз.

- Үйшіктің терезесі жоқ, қараңғы болғандығы қандай өкінішті! - дедім мен.

- Ештеңе етпес, - деді Валя. - Торайлардың үйшігінің терезесі жоқ болады.

- Сен мені көріп тұрсың ба? - деп сұрадым мен.

- Жоқ. Ал сен ше?

- Мен де, - деймін мен. - Мен де сені көріп тұрғам жоқ.

Бір кезде мені әлдекім аяғымнан ұстай алды! Мен шыңғырып жібердім. Үстел астынан атып шықтым, Валя да ілесе шықты.

- Не болды? - деп сұрады ол.

- Мені біреу аяғымнан ұстап алды. Мүмкін, сұр қасқыр шығар?!

Валя қорқып кетті, бөлмеден жүгіріп шықты. Мен де соңынан ілесе шықтым.

Екеуміз дәлізге атып шығып, есікті сарт еткізіп жаптық.

- Қане, - дедім мен, - ол шығып кетпеу үшін есікті басып, ұстап тұруымыз керек.

Біз есікті сыртынан итеріп, әрі тұрдық, бері тұрдық.

Бір мезгілде Валя:

- Мүмкін, онда ешкім жоқ шығар? - деп сұрады.

- Ал менің аяғыма жабысқан кім?

- Ол – мен, - деді Валя. - Мен сенің қай жерде екеніңді білейін деп едім.

- Оны мана неге айтпадың?

- Мен қорқып кеттім, - деді ол. - Сен мені қатты қорқыттың ғой.

Біз есікті аштық. Бөлмеде ешкім жоқ. Ал үстелге жақындауға қорықтық: кенет тығылып тұрған қасқыр атып шықса, қайтеміз?!

- Бар да, одеялды сыпырып ал! - дедім мен.

- Жоқ, өзің бар! – деді Валя.

- Оның астында ештеңе жоқ, - дедім мен.

- Ал, мүмкін, бар болса ше?!

Мен үстелге таяп келіп, одеялды серпіп қалдым да, сыртқа жүгіріп шықтым. Одеял сыпырылып түсті, ал үстелдің астында ешкім жоқ.

Біз мәз болдық. Қайтадан үйшік жасауды ойлап едік, Валя:

- Кенет тағы да біреу аяғымызға жармасып жүрсе, қайтеміз?! - деді.

Сөйтіп, біз «Үш торай» ойынын ойнауды доғардық.

1986 жыл, 31 шілде.

БАСҚЫШТАР

Бүгін Петя балабақшадан онға дейін санауды үйреніп қайтты. Оны қақпа алдында қарындасы Валя күтіп алды.

- Мен санай білемін! - деп мақтанды Петя. - Балабақшадан үйрендім. Қазір менің баспалдақтағы барлық басқышты қалай санап шығатынымды қарап тұр.

Олар басқышпен көтеріле бастады, ал Петя бар даусымен басқыштарды санай бастады:

- Бір, екі, үш, төрт, бес...

- Неге кідіріп қалдың? - деп сұрады Валя.

- Асықпа, тұра тұр. Мен басқышты әрі қарай қалай санауды ұмытып қалдым. Қазір есіме түсірем.

- Ал есіңе түсір, - деді Валя.

Олар баспалдақтың бойында әрі тұрды, бері тұрды. Петя:

- Жоқ, мен бұлай есіме түсіре алмаймын. Қане, басынан бастайық, - деді.

Олар баспалдақпен төменге түсті. Қайтадан жоғары көтеріле бастады.

- Бір, - деді Петя, - екі, үш, төрт, бес...

Тағы тоқтады.

- Тағы да ұмытып қалдың ба? - деп сұрады Валя.

- Ұмытып қалдым! Бұл қалай! Бәрін жаттап алып едім, кенет ұмытып қалдым. Қане, қайтадан санап көрейік.

Баспалдақпен қайта түсті, Петя санай бастады:

- Бір, екі, үш, төрт, бес...

- Мүмкін жиырма бес шығар? - деп сұрады Валя.

- Жоқ, олай емес! Ойлануыма кедергі келтірме! Көрдің бе, жаңылыстырып жібердің! Басынан бастайық!

- Мен қайта түскім келмейді! - деді Валя. - Бұл не сонда? Жоғары-төмен, жоғары-төмен!.. Менің тіпті аяғым ауырып қалды.

- Түскің келмесе, түспей-ақ қой, - деді Петя. - Ал мен есіме түсірмей тұрып әрі қарай жүрмеймін.

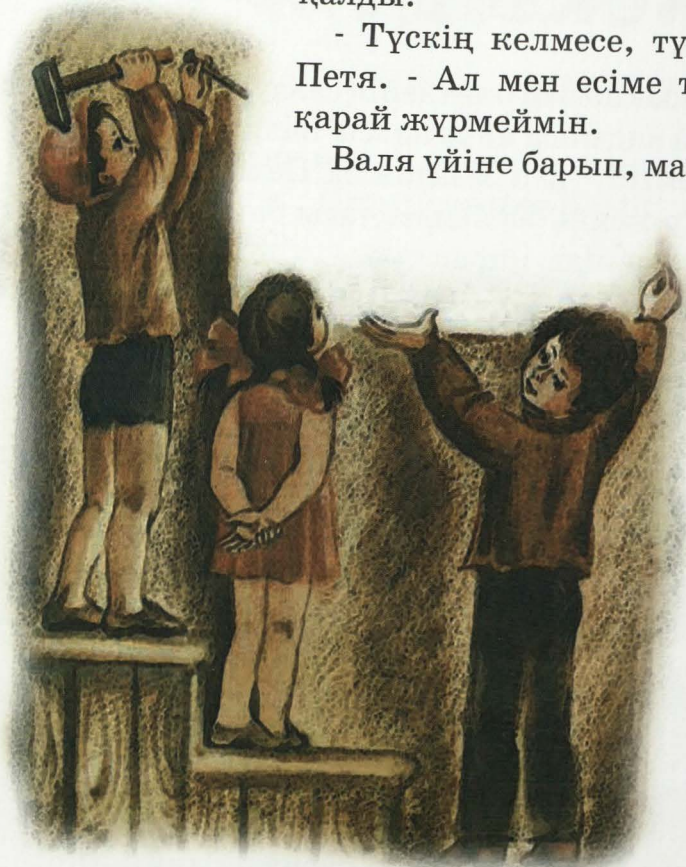
Валя үйіне барып, мамасына:

- Мама, анда Петя баспалдақтағы басқыштарды санап жатыр: бір, екі, үш, төрт, бес, ал әрі қарай білмей тұр, - деді.

- Әрі қарай алты, - деді мамасы.

Валя жүгіріп келсе, Петя әлі санап тұр екен:

- Бір, екі, үш, төрт, бес...

- Алты! - деді Валя. - Алты! Алты!

- Алты! - Петя қуанып кетті де, әрі қарай санай жөнелді. - Жеті, сегіз, тоғыз, он.

Бір жақсысы – баспалдақ осы жерден бітіп қалды. Өйтпесе, ол үйге бармайтын еді. Өйткені, ол онға дейін ғана санауды үйренді ғой.

1986 жыл, 31 шілде.

ЖАМАУ

Бобканың тамаша шалбары болды: жап-жасыл, дәлірек айтсақ, әскерилердікіндей көкала жасыл түсті. Бобка оны қатты жақсы көрді және әрқашан сонысымен мақтанып жүретін:

- Қараңдаршы, балалар, менің шалбарым қандай керемет! Солдаттардікіндей!

Әрине, бәрі оған қызыға қарайтын. Олардың ешқайсысында мұндай жасыл шалбар жоқ еді.

Бір күні Бобка дуалдан секіре бергенде, шеге іліп қалды да, әдемі шалбары жыртылып қалды. Күйінгеннен жылап жіберуге шақ қалған ол тезірек үйіне жетті де, мамасынан тігіп беруін өтінді.

Мамасы қатты ашуланды:

- Сен дуалдан секіресің, шалбарыңды жыртасың, ал мен тігіп беруім керек пе?

- Мен тіге алмаймын! Тіге қойшы, мама!

- Өзің тік.

- Қолымнан келмейді.

- Жыртқан екенсің, тігуің керек.

- Ал, мен осылай жүре берем, - деп күңкілдеген Бобка аулаға шықты.

Балалар оның шалбарындағы жыртқықты көріп, мазақтап күле бастады:

- Солдат болу қайда саған, - деді олар, - шалбары жыртқық солдат бола ма екен?!

Ал Бобка болса:

- Мен мамама «тігіп берші» дегем, ал ол тікпей қойды, - деп ақталды.

- Солдаттың шалбарын мамасы тіге ме екен? - деді балалар.
- Солдаттың қолынан бәрі келуге тиісті: киімді жамау да, түймені қадау да.

Бобка ұялып қалды.

Ол үйіне келді де, мамасынан ине-жіп пен мата қиындысын сұрап алды. Матадан қиярдың

көлеміндей жамау қиып алды. Сосын оны шалбарындағы жыртқығының үстіне тіге бастады.

Бұл оңай жұмыс болмады. Оның үстіне Бобка асығамын деп, инені сау-сағына шаншып алды.

- Қолыма неге кіресің? Аһ, жексұрын! - деді Бобка инеге. Сосын қолын тағы да түйреп алмау үшін инені еппен ұшынан ұстап алып, тіге бастады.

Ақыры жамау да тігіліп бітті. Жамаудың шеттері кептірілген саңырауқұлақ сияқты жалбырап шығып тұрды, қолмен тартқан кезде дөңгеленіп бүрісіп қалды да, шалбар да қысқарып қалды.

- Мына түрімен бұл неге жарайды? - деп күңкілдеді Бобка, шалбарды жақсылап қарап шыққан соң. - Өлі де нашар. Қайтадан тігу керек.

Ол пышақты алып, жамауды сөге бастады. Сосын оны қыртысын жазып, тегістеді де, қайтадан шалбардың бетіне қойды. Жамаудың шетін айналдыра қара қарындашпен сызып шықты да, оны қайта тігуге кірісті. Ол енді асықпай, мұқият тікті және сызықтан шығып кетпеу үшін ұзақ уақыт бойы тапжылмай отырды.

Ол танауы пысылдап, аһылап-уһілеп ұзақ отырды. Соның нәтижесінде жұмысын аяқтап, істеген ісін тексеріп, сын көзімен қарағанда, жамаудың жақсы болып шыққанын көрді. Ол тігісі білінбестей өте жатық, әдемі, сондай-ақ тіспен тартса да жыртылмайтындай берік, тамаша боп тігіліпті.

Ақыры Бобка шалбарын киіп, аулаға шықты. Балалар оны қоршай қалды.

- Міне, жарайсың! - деді олар. - Қараңдаршы, жамаудың шеті қарындашпен сызылған. Өзінің тіккені бірден белгілі.

Ал Бобка болса, барлығына көрінетіндей етіп, барлық бағытқа шыр айналып шықты да, өзіне-өзі көңілі толған кейіппен:

- Эх, менің тағы да түйемнің үзіліп қалмағаны қандай өкінішті, оны да тігіп алатын. Әй, оқасы жоқ. Өлдеқалай үзіліп қалса, міндетті түрде өзім тігіп аламын, - деді масаттана.

1986 жыл, 31 шілде.

МЕТРО

Біз – мамам, Вовка үшеуміз Москвада тұратын Оля апайдың үйіне қыдырып бардық. Алғашқы күні-ақ мамам мен апай Вовка екеумізді үйге қалдырып, дүкен аралауға кетті. Бізге іші суретке толы ескі альбом берген, екеуміз отыра қалып, соны тамашалай бастадық. Өстіп альбомды қайта-қайта қарай-қарай, одан жалығып кеттік.

- Біз күн сайын осылай үйде қала берсек, Москваны көре алмаймыз, - деді Вовка.

Терезеден сыртқа көз салдық. Қарсы алдымызда метро станциясы тұр.

- Кеттік, метромен зулайық, - дедім мен.

Біз станция басына келіп, билет алдық та, жер астына түстік. Басында қорқынышты көрінген, аздан соң бойымыз үйреніп, бірте-бірте қызық бола бастады. Екі аялдамадан кейін түсіп қалдық.

«Станцияны аралап шығамыз да, кейін қайтамыз» деп ойладым мен.

Станция ішін көзбен шолдық. Өне, жылжымалы саты – эскалатор қозғалып тұр. Оның үстімен адамдар жоғары-төмен кетіп барады. Біз де сырғанай бастадық: жоғары-төмен, жоғары-төмен... Аяғыңды қозғап, жүріп әлекке қалудың тіпті қажеті жоқ: жылжымалы сатының өзі-ақ тасиды.

Эскалатормен сырғанап, поезға отырып, құмарымыз қанғанша ойнаған соң, кері қайттық.

Екі аялдамадан соң түсіп қалдық. Айналама қараймын – бұл біздің станция емес!

- Мүмкін, біз бұл жермен жүрмеген шығармыз, - дейді Вовка.

Біз енді басқа поезға отырып, кері қарай кеттік. Бұрынғы

жерімізге қайтып келдік – тағы да біздің станция емес! Біз қорқа бастадық.

- Біреу-міреуден сұрайық, - деді Вовка.

- Қалай сұрайсың? Сен қай станциядан мінгеніңді білесің бе?

- Жоқ. Ал сен ше?

- Мен де білмеймін.

- Кеттік, барлық станцияны аралап шығайық, танитын біреу-міреу кездесер, - деді Вовка.

Біз станцияны аралай бастадық. Станция ішін кезіп-кезіп, басымыз айналды.

Вовка қыңқылдай бастады:

- Кеттік, жүр!

- Қайда барамыз?

- Қайда болушы еді!? Мен жоғарыға шыққым келеді!

- Жоғарыда не бар?

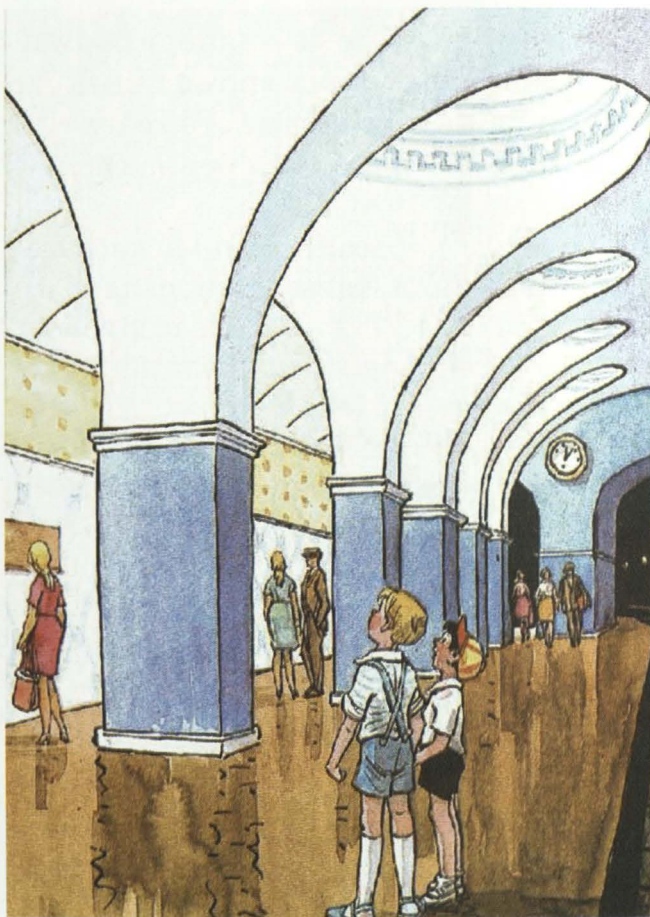
- Жер астында жүргім келмейді!

Сөйтті де, бақыра бастады.

- Жылама, - дедім мен. - Милиция ұстап алады.

- Ұстап ала берсін! Э-э-э!..

- Ал, кеттік, кеттік. Тек бақырма. Өне, милиционер бізге назар аудара бастады!

Оның қолынан шап беріп ұстап алдым да, жылжымалы сатыға қарай сүйрелей жөнелдім. Жоғары көтерілдік. «Бұл бізді қайда апарды? - деп ойладым мен. - Алдымызда не күтіп тұр?».

Бір кезде басқа баспалдақтың үстінде Оля апай мен мамам кетіп бара жатқанын көзіміз шалып қалды. Мен айқай салдым:

- Мама!

Олар да бізді көріп, айқайлап жатыр:

- Сендер мұнда неғып жүрсіңдер?

Ал біз болсақ:

- Біз енді рұқсатсыз ешқайда бармаймыз! - деп қоямыз.

Құр айқайлағаннан ештеңе шықпады: біздің саты жоғары шығып кетті, ал олардыкі төменге түсіп кетті.

Біз жоғарыға шыққан бойда басқа сатымен олардың соңынан төмен қарай зуладық.

Бір кезде қарасақ, олар басқасымен жоғары көтеріліп келеді! Бізді көріп, тағы айқай салды:

- Қайда барасыңдар? Неге кідіре тұрмадыңдар?

- Ал біз сендердің соңдарыңнан қуып жүрміз!

Төмен түстік. Мен Вовкаға:

- Күте тұрайық. Олар қазір бізге келеді, - дедім. Күтіп тұрмыз, күтіп тұрмыз, олар көрінер емес.

- Мүмкін олар бізді күтіп тұрған шығар, - деді Вовка. - Кеттік.

Келе жатсақ, олар басқа эскалатормен бізге келе жатыр.

- Біз сендерді күтіп тұрдық, - деп айқайлайды.

Айналамыздағылар қарқылдап күліп жатыр.

Біз үстіне шыққан соң, төменге қайта түстік. Ақыры ұстап алдық.

Мамамыз рұқсатсыз далаға шыққанымыз үшін ұрса бастады, ал біз болсақ, станцияны қалай таба алмай қалғанымызды айтып жатырмыз.

Апай:

- Сендердің станцияны қалай таба алмағандарыңа түсінбеймін. Мен күн сайын метромен жүремін, бірақ бірде-бір рет адасқан емеспін. Ал, жақсы, үйге кеттік, - деді.

Біз поезға отырып, жүріп кеттік.

- Эх, жаяу-жалпылаған қарақтарым-ай! - деп күлді апай. - қолғаптарыңды іздейсіңдер, ал олар белдеріңде жүр. Станцияны таба алмай...

Осылайша ол жол бойы бізді мазақтаумен болды. Станциямызға келген соң, Оля апай айналасына көз салып:

- Тфу! Әбден шатастырдыңдар мені! Бізге керегі Арбат болатын, ал біз Курск вокзалынан бір шығыппыз. Бұл жер емес, - деді.

Біз басқа поезға мініп, кері қайттық. Енді апай да бізге күлген жоқ. «Жаяу-жалпыларым-ай!» деп мазақтаған да жоқ.

1986 жыл, 1 тамыз.

ҚИЯРЛАР

Бірде Павлик қасына Котьканы ертіп, өзенге балық баулауға барды. Бірақ бұл күн сәтсіз болды: қармағына бірде-бір балық ілінбеді. Есесіне олар қайтар жолда колхоз бақшасына кіріп, қалталарын толтырып қияр салып алды.

Колхоз қарауылы бұларды байқап қалып, ысқырды. Олар қаша жөнелді. Үйге келе жатып Павлик «Бөтен бақшаға ұрлыққа түскенім үшін жаза тартармын» деп ойлады да, өзінің қиярларын Котькаға берді.

Котька үйге көңілді кірді:

- Мама, мен саған қияр әкелдім!

Мамасы оның екі қалтасы мен қойны-қонышы толы қиярларға және қос қолындағы үлкен-үлкен екі қиярға таңдана қарады.

- Сен бұларды қайдан алдың? - деді ол.
- Бақшадан.
- Қай бақшадан?
- Ана жақтағы, өзен жағасындағы, колхоздыкі.
- Кім саған рұқсат етті?
- Ешкім де. Мен өзім жұлып алдым.
- Демек, «Ұрлап алдым» де?!
- Жоқ, ұрлап алғам жоқ, мен өзім жәй... Павлик те алды, мен неге алмауым керек? Сөйттім де, алдым.

Котька қиярларды қалтасынан шығара бастады.

- Тоқта, тоқта! Шығарма! - деді мамасы.
- Не үшін?
- Дәл қазір кері апар!
- Мен мұны қайда апарам? Оларды атызда өсіп тұрған жерінен жұлып алдым. Бәрібір олар енді өспейді ғой.
- Ештеңе етпейді, апарасың да, қайдан жұлып алдың, сонда қоясың.

- Өй, онда мен мұны лақтырып жіберемін.

- Жоқ, лақтырмайсың! Сен оны отырғызып, егіп, өсірген жоқсың, сондықтан лақтыруға хақың жоқ.

Котька жылап жіберді.

- Онда күзетші бар. Ол бізге ысқырды, ал біз қашып кеттік.
- Көрдің бе, не істегенсің?! Ал егер ол ұстап алса ше?
- Ол бізді қуған жоқ. Ол – қарт адам.
- Сен қалайша ұялмайсың? - деп ұрысты мамасы. - Атай бұл қиярлар үшін басымен жауап береді. Қиярлардың жоғалғаны белгілі болғасын, қарауылды кінәлайды. Жақсы бола ма сонда?!

Мамасы қиярларды Котьканың қалтасына салып берді. Котька бақырып тұрып жылай бастады:

- Бармаймын! Атайда қару бар. Ол мені атып өлтіреді.

- Өлтіре берсін! Менің ұры балам болғаннан – болмағаны артық.

- Жарайды, мама, бірақ сен менімен бірге жүрші. Аула іші қараңғы. Қорқамын.

- Ал ұрлап алғанда қорықпайсың, ө?!

Мамасы қалтасына сыймай қалған екі қиярды Котьканың қолына ұстатып, жетелеп апарып, есіктен шығарып жіберді.

- Не қиярды апар, не үйден кетіп тын! Сен менің ұлым емессің!

Котька артына жалтақ-жалтақ қарап, ақырын басып көшеге шықты.

Бұл кезде қараңғылық түсіп кеткен еді.

«Қазылған орға лақтыра салам да, «Апардым» деп айтам, - деп ойлады Котька жан-жағына қарап тұрып.

- Жоқ, апарып беруім керек: тағы біреу көріп қойып, мені атайға ұстап беріп жүрер».

Ол көше бойында көз жасын тыя алмай, жылап келе жатты. Оған соншалықты қорқынышты еді.

«Павликке рахат! - деп ойлады Котька. - Олмаған өзінің қиярларын

берді, ал өзі тып-тыныш үйінде отыр. Оған ештеңе де қорқынышты емес».

Котька ауылдан шығып, егістіктің ішімен жүрді. Айналада тырс еткен тіршілік белгісі жоқ. Ол қорқыныштан дедек қағып жүгіріп отырып, бақшаға қалай жеткенін сезбей де қалды. Қарауылдың күркесінің жанында тұрып бар даусымен бақырып жылай бастады. Күзетші естіп, оған жақындап келді.

- Сен неге жылап тұрсың? - деп сұрады ол.

- Атай, мен қиярларды қайтып әкелдім.

- Қайдағы қияр?

- Павлик екеуміз жұлып алып едік. Мамам: «Қайта апарып таста», - деді. Сосын сізге қайтып әкеліп тұрмын.

- Мәссаған, керек болса! - деп таңданды күзетші. - Демек, қиярларды жұлып алып, мен ысқырған кезде қашқан сендер екен ғой! Бұларың жақсы емес!

- Павлик алған соң, мен де алып едім. Ол өзінің қиярларын маған берді.

- Алсен Павликке ермей, өз қатеңді өзің түсінуің керек еді. Жарайды, енді бұлай істеме. Қиярларды таста да, үйіңе қайт!

Котька қиярларды шығарып, атыз бойына қоя бастады.

- Барлығы осы ма? - деп сұрады шал.

- Жоқ... біреуі жетіспейді, - деді де, Котька тағы жылай бастады.

- Неге жетпейді, қайда ол?

- Атай, бір қиярды мен жеп қойдым. Енді не болады?

- Не болушы еді? Ештеңе болмайды. Жедің бе – жедің. Ас болсын!

- Ал сізге, атай, бір қияр жоғалғаны үшін ештеңе болмай ма?

- Еһ, сен де! Ол не дегенің?! - деп қарқылдап күлді атай. - Жоқ, бір қияр үшін ештеңе де болмайды. Егер сен қалғандарын да әкелмеген болсаң, онда әңгіме басқа.

Котька үйіне қарай жүгіре жөнелді. Кенет қалт кідірді де, артына жалт бұрылып, айқай салды:

- Атай, атай!

- Тағы не боп қалды?

- Сонда менің жеген бір қиярым не болып есептеледі – ұрланған ба, әлде...

- Хм! - деді атай. - Міне, тағы мәселе қайда жатыр! Жарайды, сен оны ұрлаған жоқсың.

- Қалайша?

- Менің саған сыйлағаным деп есептей ғой.

- Рахмет, атай! Мен кеттім.

- Бар, бара ғой, балам!

Котька егістік ішімен, аңғар арқылы, одан көпір үстімен үйіне жеткенше бар екпінімен зымырап, құстай ұшты. Қуанышы қойнына сыймай барады.

1986 жыл, 1 тамыз.

МИЛИЦИОНЕР

Алик бұл дүниеде милиционерден қатты қорқатын. Өйткені, оны үй іші үнемі милиционерді айтып, қорқытатын. Алда-жалда тіл алмай, тыңдамай бара жатса, болды:

- Қазір милиционер келеді! - дейтін.

Тентек болса, тағы да:

- Милиционер келіп, қамап тастайды! - дейтін.

Бірде Алик үйдегілерден сұранбастан, далаға кетіп қалды. Ол тіпті қалай болғанын өзі де білмей қалды. Аулаға ойнауға шыққан, сосын жүгіріп көшеге шықты. Жүгіре-жүгіре, танымайтын жерге тап болды. Адасқанын білген соң, әрине, бірден жылай бастады. Айналасына жұрт жиналып қалды.

- Қайда тұрасың? - деп сұрап жатыр халық.

Ал ол қайда тұратынын өзі де білмейді.

Әлдебіреу:

- Мұны милицияға апарып тапсыру керек. Мүмкін, сондағылар үйін тауып берер, - деді.

Ал Алик болса, милицияның атын естігенде, бұрынғыдан да бетер бақырып жылай бастады.

Осы кезде милиционер келіп жетті. Ол Аликке еңкейіп:

- Сенің атың кім? - деп сұрады.

Алик басын көтеріп, милиционерді көрді де, қорыққанынан қаша жөнелді. Бірақ алысқа ұзап кете алмады. Көпшілік оны тез қуып жетіп, ұстап алды да, тағы да қашып кетпеуі үшін қолынан мықтап ұстап тұрды.

- Милицияға бармаймын! Одан да адасып кеткенім артық, - деп бақырды ол.

- Адасуға болмайды, - деп жұбатып жатты оны жұрт.

- Мен өзім-ақ тауып алам!

- Қалай тауып аласың? Мына жүрісіңмен таба алмайсың!

Осы кезде милиционер тағы келді. Алик оны көргенде, ойбайлай бастады. Милиционер оның өзінен қорқып тұрғанын түсініп, қақпаның артына жасырынды.

- Жә, айқайлама. Көріп тұрсың ба, милиционер жоқ, кетіп қалды, - деді адамдар.

- Жоқ, кеткен жоқ! Ол, әне, қақпаның артында тығылып тұр. Мен көріп тұрмын!

Милиционер қақпа артында тұрып:

- Азаматтар, оның фамилиясын біліңдерші, мен милицияға хабарлайын, - деп айқайлады.

Бір әйел Аликке:

- Міне, менің кішкентай балам бар, ол ешқашан адаспайды. Себебі, өзінің фамилиясын біледі, - деді.

- Мен де білемін, - деді Алик.

- Ал онда айта қойшы.

- Кузнецов. Ал аты-жөнім – Александр Иванович.

- Міне, жарайсың! - деп мақтады әйел. - Көрдің бе, сен бәрін білесің!

Ол милиционерге барып, мұның фамилиясын айтты. Милиционер милициямен хабарласты да, қайтып келіп, былай деді:

- Ол онша қашықта тұрмайды: Песчан көшесінде екен. Балақайды үйіне апаруға кім жәрдемдеседі? Әйтпесе, ол, неге екенін, менен қатты қорқады.

- Мен жеткізіп тастайын. Мүмкін, оның маған бойы үйренген шығар, - деді Аликтің фамилиясын сұраған әйел.

Ол Аликті ертіп, үйін іздеуге кірісті. Ал милиционер болса, кетіп қалды. Алик сабасына түсіп, жылауын тоқтатты. Тек ол милиционердің артынан қайта-қайта қарай берді.

- Ал милиционер неге кетіп қалды? - деп сұрады ол әлгі әйелден.

- Сен одан қорықпа! Ол қоғамдық тәртіпті қадағалайды. Көрдің бе, сен оған фамилияңды айтқың келмеді, ал мен айтып беріп едім, ол милициямен хабарласып, мекен-жайыңды

тез тауып берді. Себебі, онда – милицияда барлық фамилиялар мен мекен-жайлар жазулы тұрады...

Осыдан кейін Алик милиционерден қорықпайтын болды. Өйткені, олардың тәртіпті қадағалайтынын жақсы біледі.

1986 жыл, 1 тамыз.

ЖАСЫРЫНБАҚ

Витя мен Славик – көршілер. Олар әрдайым бір-біріне қонаққа барады. Осындай бір күні әдеттегідей Витя Славикке қонаққа келді.

- Кеттік, жасырынбақ ойнайық, - деді оған Славик.

- Жарайды, - деп келісе кетті Витя. - Мен бірінші жасырынамын.

- Болсын, ал мен іздеймін, - деді Славик.

Сосын дәлізге шығып кетті.

Витя бөлме ортасындағы кереуеттің астына жасырынды да:

- Дайынмын! - деп айқайлады.

Славик келіп, оны тез тауып алды. Витя кереуеттің астынан шығып келе жатып:

- Бұл дұрыс емес! Мен дұрыс жасырынбадым! Егер мен жақсылап тығылғанда, сен таба алмас едің. Қайта жасырынам, - деді.

- Ал, жарайды, қайта тығыл, - деп келісті Славик.

Сосын тағы да дәлізге шығып кетті.

Витя аулаға жүгіріп шықты да, тығылатын жер іздеді. Сарай жанындағы ит үйшігінің ішінде жатқан Бобикті

көрдi. Ол тездетiп Бобиктi қуып шықты да, өзi оның орнына жасырынып, тағы да айқай салды:

- Дайынмын!

Славик аулаға шығып, Витяны іздей бастады. Іздеп-іздеп, ақыры таба алмады.

Ал Витяны үйшікте қозғалмастан отыру әбден жалықтырды да, ол енді үйшіктен сығалап, сыртқа қарай бастады. Осы кезде Славик оны көріп қалды да, айқайлап жіберді:

- Ә, міне, тығылған жерін қара! Шық, қане!

Витя үйшіктен шықты да:

- Бұл дұрыс емес! Сен мені тапқан жоқсың! Мен өзім көрініп қалдым, - деді.

- Сен неге басыңды шығарып қарадың?

- Мені үйшіктің ішінде екі бүктетіліп отыру жалықтырып жіберді. Егер мен бүкірейіп отырмағанда, сен таба алмас едің. Қайта тығыламын.

- Жоқ, енді жасырынатын менің кезегім, - деді Славик.

- Онда мен мүлде ойнамаймын! - деп ренжіді Витя.

- Жарайды, бір жолға тығыла қой, - деп келісті Славик.

Витя бөлмеге кірді де, есікті жауып, ілгішке ілулі тұрған пальтоның артына жасырынды. Славик оны қайтадан іздей бастады. Ол есікті ашып қалғанда, Бобик атылып барып, киім ілгішке жетті де, Витяны жалай бастады. Витя ашуланып, Бобикті аяғымен жасқады. Славик көріп қалды да, айқайлады:

- Ә, міне, қайда тығылып тұрғанын қара! Ілгіштің астында! Қане, шық!

Витя шыққан соң:

- Бұл дұрыс емес! Мені сен тапқан жоқсың! Мені мына Бобик тапты. Қайта жасырынамын, - деді.

- Бұл не сонда? - деді Славик. - Ылғи сен тығыласың, ал мен іздеп жүремін.

- Мені енді тағы бір рет тауып алған соң, сен жасырын, - деді Витя.

Славик қайтадан көзін жұмды, ал Витя ас үйге кірді де, шкафтан барлық ыдысты шығарып тастап, өзі шкафқа жасырынды:

- Болды! Дайынмын!

Славик ас үйге кірді де, шкафтан шығарылып тасталған ыдыстарды көріп, Витяның қайда екенін бірден білді. Ол білдірмей, ақырын жақындап келді де, шкафтың ілгішін сыртынан сала қойды. Ал өзі аулаға шығып, Бобикпен жасырынбақ ойнауға кірісті. Бұл тығылады, ал Бобик іздейді.

«Міне, тамаша! - деп ойлады Славик. - Бобикпен ойнаған Витямен ойнағаннан әлдеқайда артық екен!».

Ал Витя болса, шкафта әрі отырды, бері отырды, бұлай отыра беру оны әбден жалықтырды. Ол сыртқа шықпақ болып, итеріп көріп еді, есік ашылмады.

Витя қорқып кетті де, айқай салды:

- Славик! Славик!
Славик!

Славик оның даусын естіп, жетіп келді.

- Босат мені! - деп айқайлады Витя. - Есік неге ашылмай қалды?

- Егер мені іздейтін болсаң, босатамын.

- Неге мен іздеуім керек? Сен мені тапқан жоқсың.

- Мен тауып алғам.

- Мені сен тапқан жоқсың! Мен өзім айқайладым. Егер мен айқайламағанда, сен таба алмас едің.

- Жарайды, онда отыра бер, мен қыдыруға кеттім, - деді Славик.

- Мұның дұрыс емес, - деп ышқынды Витя. - Бұл жолдастық емес.

- Ал мені мәжбүрлеп ылғи іздетіп қою жолдастық па?

- Жолдастық.

- Онда шкафта кешке дейін отыра бер.

- Жарайды, іздейін. Тек босатшы мені, - деп жалынды Витя.

Славик ілгішті ағытты. Витя шкафтан атып шықты да, ілгішті көріп:

- Сен мынаумен мені әдейі бекіттің ғой, ә? Сені іздемеймін! - деді.

- Керегі де жоқ, - деді Славик. - Мен Бобикпен тамаша ойнадым.

- Қалай, сонда Бобик іздей алатын болғаны ма?

- Издегенде қандай! Сенен әлдеқайда жақсы!

- Жүр, кеттік онда, екеуміз Бобиктен жасырынайық.

Витя мен Славик Бобикпен жасырынбақ ойнауға аулаға шықты. Бобик жасырынбақты жақсы ойнайды екен, тек көзін жұмбайтыны болмаса.

1986 жыл, 1 тамыз.

ҮШ АҢШЫ

Баяғыда Ваня ағай, Федя ағай және Кузьма ағай деген көңілді үш аңшы болды. Олар орманға келді. Орманды аралап жүріп, алуан түрлі аңдарды кездестірді, бірақ ешқайсысын да өлтірген жоқ. Сосын олар өздеріне лайықтап демалатын жайлы орын жасамақ болды. Сөйтіп, көк майсалы шалғынға отырып алып, бір-біріне әртүрлі қызықты жайттар туралы әңгіме шертіп отырды. Әуелі әңгімені Ваня ағай бастады:

- Ал, тыңдаңдар, - деді ол. - Бұл өзі – ертеде болған оқиға. Қыс мезгілі болатын. Бір күні мен қалай болса-солай орманға келдім, қолымда қаруым да жоқ болатын. Ол кезде мен әлі кішкентай едім. Бір мезгілде қарасам, қасқыр келе жатыр. Өзі

іп-ірі. Мен қаша жөнелдім. Қасқыр да көріп қалды, тіпті қарусыз екенімді де байқап қалды. Соңымнан қуып берді дейсің!

«Ал енді, бұдан қашып құтылып көр!» деп ойладым мен.

Сөйтіп, алды-артыма қарамай зытып келе жатқанымда, алдымнан бір ағаш кездесті. Қасқыр шап бергісі келген, бірақ мен қолына түспедім. Тек қана тісімен шалбарымның артын жыртып жіберді. Мен ағашқа өрмелеп шығып, қорыққанымнан бұтаққа жабысып отырдым. Ал қасқыр болса, ағаш түбінде шоқиып отырып алып, менің әрбір қимыл-қозғалысымды бақылап отыр.

«Жарайды, көп болса, мұнда кешке дейін отырармын. Түнде қасқыр ұйықтап қалғанда қашып кетермін» деп жұбаттым мен өзімді.

Кешке қарай тағы бір қасқыр келді. Енді олар мені екеулеп

күзете бастады. Біреуі ұйықтайды, ал біреуі мен қашып кетпесін деп аңдып отырады. Аз уақыттан соң үшінші қасқыр келді. Со-сын тағы, тағы... Осылайша ағаш астына қасқырлардың тұтас бір үйірі жиналды. Бәрі де айнала отырып алып, маған қарап тістерін қайрайды. Менің жоғарыдан құлап түсер сәтімді күтіп отыр.

Таңертең аяз күшіне мінді. Қырық градустай болды. Менің аяқ-қолдарым жансызданып қалды. Мен бұдан әрі бұтақ үс-тінде шыдап отыра алмадым. Төменге гүрс ете түстім. Барлық қасқыр маған қарай тұра ұмтылды. Әлдене сатыр ете қалды!

«Бұл – сатыр етіп сынған сүйектерім шығар» деп ойлап үл-гердім мен.

Ал, шындығында, мен отырған ағаш түбіндегі қар ойылып кеткен екен. Мен құлаған бойыммен барып апанға түсіп кет-тім. Әрине, апан ішінде аюлар бар болатын. Аю шошып оянды да, қорыққаннан сыртқа атып шықты. Сонан соң қасқырлар-ды көріп, тырағайлатып қуып берді. Бір минут ішінде барлық қасқырды тырқыратып қуып тастады.

Менің бойыма батырлық бітіп, апан ішінен сыртқа көз салдым. Қарасам, бірде-бір қасқыр атаулы көрінбейді. Апан-нан шығып алдым да, қаша жөнелдім. Үйге ынтығып жүгіріп жеткенде екі иығымнан өзер-өзер дем алып тұр едім. Соны-мен, мамам шалбарымның жыртығын сырт көзге байқалмай-тындай етіп әдемілеп тігіп берді. Ал папам болса, осы оқиғаны естіген бойда, дереу маған қару сатып әперді. Міне, мен осылайша аңшы болып шыға келдім.

Федя ағай мен Кузьма ағай Ваня ағайдың қасқырдан қалай қорыққанына әбден ішек-сілесі қата күліп алды. Сонан соң сөз кезегін Федя ағай алды:

- Мен бірде орман ішінде аюдан қатты қорыққанмын. Тек ол сенікіндей қыстыгүні емес, жаз мезгілі болатын. Бір күні

мен орманға келдім, ал қаруым үйде ұмыт қалыпты. Кенет, аюға кездестім де, қаша жөнелдім. Ал ол менің соңымнан тұра қуды. Мен барынша тез жүгіріп келемін, ал аю менен де қатты жүгіреді. Оның танауы пысылдап, арқама төне түскенін сездім. Жалт бұрылдым да, бөркімді шешіп алып, аюға лақтырдым. Аю бір сәт кідірді де, бөркімді иіскеледі. Сосын тағы да соңымнан қуа жөнелді. Үйге дейін әлі алыс еді. Жүгіріп келе жатып курткамды шешіп, аюға лақтырдым.

«Тым құрыса, сәл ғана, бір минутқа тоқтайтын шығар» деп ойладым ішімнен.

Бірақ аю куртканы дал-дал қылып жыртып, ішіне үңілді де, жейтін ештеңе жоқ екенін көрді. Соңымнан қайта қуып берді. Маған енді оған шалбарым мен етігімді лақтырудан басқа лаж қалмады. Бірақ мен оны тоқтата алмадым.

Орманнан ішкіімшең жүгіріп шықтым. Алдымда жіңішке

жылға мен жылға үстіне салынған шағын көпір бар еді. Мен көпір арқылы жүгіріп өте беріп едім, артымнан әлдене сатыр ете қалды. Жалт бұрылып қарасам, кішкентай көпір аюдың салмағына шыдамай, опырылып кетіпті. Аю күмп етіп жылғаға түсіп кетті.

«Міне, адамнан қорықпағаныңның сазайы сол» деп ойладыым мен.

Көпірдің асты онша терең емес еді. Аю жағаға шықты да, сілкініп алып, келген ізімен кері қарай орманға кетіп қалды.

Ал мен өзіме-өзім: «Жарайсың, Федя! Аюды оқсатып құлаттың!» дедім де, іле-шала «Ал енді үйге қалай бармақпын? Менің мынау жалаңашқа жақын түрімді көріп, көшедегі адамдар күледі ғой» деп ойладыым.

Қараңғы түскенше осында, бұтақтың астында тығылып отыра тұруды, сосын барып ақырын үйге қайтуды жөн көрдім. Бұтақтың астында жасырынып кешке дейін отырдым. Қараңғы түскен соң шықтым да, әрең-әрең көшеге түстім. «Біреу-міреу кездесіп қалмаса екен» деп, айналама жалтақтай қарап, егер кездесе қалса, бір қараңғылау бұрышқа ыршып түсіп, көзіне түспей қалуды ойлап келемін.

Ақыры үйіме де жеттім-ау! Есікті ашпақ болып едім, жабық тұр, ал менде кілт жоқ. Кілт манағы куртканың қалтасында қалған. Ал куртканы мен аюға лақтырғанмын. Маған қайтадан куртканы тауып алып, қалтасынан кілтті алуым керек болды, ал ол мүмкін емес еді.

Не істеу керек? Есікті бұзып кірмек болдым, бірақ ол мықты екен.

«Түнде даладан да тоңа қоймаспын» деп ойладыым. Еппен қимылдап, шатырдың терезесіне жайғастым.

Кенет, менің аяғымнан әлдекім шап берді де, бар даусымен айқай салды:

«Ұстандар, мұны! Ұстандар!». Әр-әр жерден тез арада адамдар жиналып қалды. Біреулері: «Ұстандар мұны! Бұл – ұры! Ол бөтен біреудің терезесіне отырды!» - деп айқайлайды.

«Милицияға беру керек! Милицияға!» - дейді басқалары да қостап.

«Ағайындар-ау, мені неге милицияға апармақсындар? Мен өз үйімнің алдында отырмын ғой», - деймін мен.

Осы кезде мені ұстап алған кісі былай деді:

«Сендер оны тыңдамаңдар, бауырлар! Мен мұны артынан аңдып жүрдім. Ол әрдайым қуыс-қуысқа, қараңғы бұрыштарға тығылып жүрді. Мына үйге келгесін, әуелі есікті сындырмақшы болды. Сосын есікке әлі келмегесін, терезеге жайғасты».

Осы тұста милиционер де келіп жетті. Барлығы оған не болғанын айтып берді.

Милиционер:

«Документіңіз қайда?» - деп сұрады.

«Қайдағы документ? - деймін мен. - Оны аю жеп қойған».

«Сіз қылжақты қысқартыңыз! Қайдағы аю айтып тұрғаныңыз?!».

Мен басынан бастап болған жайды баяндай бастап едім, ешқайсысы менің сөзімді тыңдағысы келмеді. Осы кезде шулаған дауысты естіп, көрші әйел Даша апай үйінен шықты. Мені көрді де:

«Босатыңдар оны! Бұл – біздің көрші, Федя ағай. Ол осы үйде тұрады», - деді.

Милиционер оған сеніп, мені босатты.

Ал келесі күні мен өзіме жаңа костюм, жаңа қалпақ және су жаңа етік сатып алдым.

Міне, содан бері мен сол жаңа костюміммен сән құратын болдым.

Ваня ағай мен Кузьма ағай Федя ағайдың басынан кешкендерін естіп, мәз болып күліп алды. Содан соң Кузьма ағай әңгімесін бастады:

- Мен де бір күні аюға кездесіп қалдым. Бұл өзі қыстыгүні болды. Орманда жайбарақат келе жаттым. Бір қарасам... аю! Мылтықпен басып салдым. Аю жерге гүрс етіп құлады. Мен оны шанаға салып алдым да, үйге қайттым. Деревняға шанамен сүйреп әкелдім. Сұмдық ап-ауыр болды. Сау болғыр, ауылдың балалары жүгімді үйге дейін жеткізіп тастауға көмектесті.

Мен аюды әкелдім де, ауланың ортасына қойдым. Кішкентай ұлым Игорь оны көргенде, аузын ашып қалды.

«Ой, қандай жақсы болды! Сен қазір аюдың терісін сыпырасың, сосын одан саған тон тігіп беремін», - деді әйелім.

Сөйдеді де, әйелім мен ұлым шәй ішуге кетті. Мен теріні сы-

пыруға кірістім. Осы кезде, қайдан сап ете қалғаны белгісіз, төбет итім Фоксик жүгіріп келді де, аюдың құлағына ауыз салып, тістеп алды! Аю атып тұрды да, Фоксиктің аузынан жұлқынып шықты! Сөйтсек, ол өлмеген екен, тек қана мен оны атқан кезде қорқыныштан талып қалыпты.

Фоксик қорыққанынан қашып барып, үйшігіне тығылды. Ал аю маған қарай атылды. Мен одан қаша жөнелдім. Тауық қораның шетінде тұрған баспалдақты көрдім де, сонымен жоғары өрмелей бастадым. Тырмысып шатырға шықтым. Қарасам, аю да менің ізіммен жоғары көтеріліп келеді. Ол үйелеп өзер қозғалып, бір тұрып, бір құлап, өзер дегенде шатырға да шықты. Ал шатыр оның салмағын көтере алмады. Опырылып түсті! Аю екеуміз тауық қораның ішіне құлады. Тауықтар шошынып, қақылдап, қырқылдап, тырым-тырақай, бет-бетіне қашты.

Мен тауық қорадан атып шықтым. Зымырап үйге кірдім. Аю да соңымнан ілесе кірді. Бөлмеме кірді. Аю да бөлмеге кірді. Аяғыммен үстелді бір теуіп құлаттым. Үстелдің үстінде тұрған барлық ыдыс еденге шашылды. Самауыр да ұшып кетті. Игорь қорыққанынан көзі бақырайып, кереуеттің астына жасырынды.

Бір кезде қарасам, бұдан әрі қашатын ешқандай жер жоқ. Кереуетке құлап түстім де, қорыққанымнан өлген адамға ұқсап, өтірік көзімді жұма қойдым. Ал аю болса, жетіп келіп, аяғымен түртіп, айқай салды:

«Тұрсаңшы, тез! Тұр!».

Мен көзімді аштым. Сөйтсем, бұл – әйелім екен.

«Тұр, - дейді ол, - әлдеқашан таң атты, талтүс болды ғой. Сен аңға шығуға жиналып едің ғой».

Мен тұрдым да, аң аулауға орманға кеттім. Бірақ ол күні аюды көргем жоқ. Одан бері қаншама уақыт бойы өмір сүріп

келемін, әлі де өмір сүре бермекпін. Содан бері әлі дәм-тұзым таусылған жоқ, әлі де таусылмайды деп ойлаймын. Жаңа костюімді киіп, сәнденіп жүре беремін!

Ваня ағай мен Федя ағай бұл әңгімеге қарқылдап күлді. Кузьма ағай да оларға қосыла күліп, мәз болды. Сонан соң үшеуі үйлеріне қайтты.

- Жақсылап демалдық қой, ө?! - деді Ваня ағай.

- Бірде-бір аңды да өлтірген жоқпыз, уақытымызды да көңілді өткіздік.

- Ал мен аңдарды өлтіруді қаламаймын, - деді Федя ағай. - Қоян болсын, тиін болсын, кірпі мен түлкі болсын – бәрі де орманда тыныш, бейбіт өмір сүреді. Оларға тиісіп керегі жоқ.

- Сан түрлі құстар да солай өмір сүргісі келеді, - деді Федя ағай. - Аң мен құссыз орман көңілсіз болады. Ешкім де оларды өлтіріп, әлекке қалмасын. Жан-жануарларды аялап, сүйе білу керек!

Міне, көрдіңдер ме, көңілді үш аңшы қандай тамаша адамдар болған!

1986 жыл, 4 шілде.

ИВАН АНДРЕЕВИЧ КРЫЛОВ
(1769-1844)

ЕМЕН ТҮБІНДЕГІ ШОШҚА

Бір дәу шошқа еменнің түбіне кеп,
Мөз болыпты қабығын тойғанша жеп.
Сол еменнің түбінде ұйықтап тұрып,
Емен түбін кірісті қазайын деп.

Бұтағында ағаштың қарға тұрды,
(Ақылы оның болмады қарға құрлы).
- Қазба, - деді ол, - ағашты,

Қурап қалар,
Ол байғұстың сонан соң бар ма құны?!

- Қурай берсін! - деп шошқа жауап берді,
(Басы оның бас емес, қауақ па еді?!)
- Қабығы ғой қажеті маған оның,
Тағдырының тап маған жоқ керегі.

Емен айтты:

- Ей, шошқа! «Мейлі!» дедің,
Жаңғағымды тойғанша жедің, жедің.
Көтергенде басыңды,
Сол жаңғақтың
Менде өсіп тұрғанын көрер едің.

1985 жыл, 25 қыркүйек.

ҚАСҚЫР МЕН МЫСЫҚ

Айрылып ақыр бар қорғаннан,
Қасқыр батыр қашты орманнан.
Ебіл-дебіл, есі шықты,
Пана таппай бұл маңнан.

Қуғын-сүргіннен болған ығыр,
Көрді бейбақ мысықты бір.
Мамыражай жатыр мысық,
«Уһ, оңдады-ау Құдай сығыр!».

- Айтшы, достым, Васям менің,
Шыдатпай тұр ашу-селиң.
Келешектен кетті сенім,
Осы шығар біткен жерім.

Деревняда бір сенімді
Қорған болар, мейірімді
Мұжық бар ма?!
Айтшы тез-тез,
Көрсет, достым, ақ пейіліңді.

Мысық айтты:

- Степан бар.
- Ойбай, маған пейілі тар.
Бір қошқарын ұрлап жегем, -
Деп қасекең қылады зар.

- Онда, достым, Демьянды көр.
- Атамағын, демеймін жөн.
Алып кеткем мен ешкісін,
Оған барып, демексің бе «Өл»?!

- Ал ендеше Трофимге ұш!
- Трофимге?!
Қиын бұл тұс.
Көрінуге қорқам одан,
Бір қозы үшін қылады сұс.

- Жарайды, онда Клиим бар ғой.
- Oh, Вася, ол да бар ма, ой?!
Бұзауын мен жарып кеткем,
Оның жүгі тіпті нар ғой.

Түсінген соң барлық жайтты,
Сонда мысық қасқырға айтты:
- Тұз сеуіпсің бар ауылға,
Еш көмек жоқ,
Енді қайттің?!

Босатыпсың барлығының қорасын,
Оның түбі, сірә, осындай боласың.
Барлық кінә өзіңнен ғой,
Не қайран?!
Дегендейін «Не ексең – соны орасың!».

1985 жыл, 7 қазан.

АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ ЛУШКИН
(1799-1837)

* * *

Терістік!
Шоғырланып бұлттар көкте,
Суық жел зықыны алар гуілдеп те.
Табиғат екі иінінен демалып тұр,
Қыс келді қожалық қып Жер мен Көкке.

Келді қыс,
Түр-түрге еніп, төкті қарын,
Келді қыс,
Борандатып шашты ызғарын.
Зілдей қар жаншып ауыр салмағымен,
Қонады бұтағына ағаштардың.

Егінжай алқабын, тау арасын да,
Жапты қар өзеннің де жағасында.
Жатты қар кілемдейін толқынданып
Орыстың ұлан-байтақ даласында.

Байқалмай төбе, жыра, еңістері,
Ұлпа қар жердің бетін тегістеді.
Қыс-Ана салды әлегін,
Үскірді аяз,
(Сонда да Адам-алып беріспеді).

1985 жыл, 20 қазан.

ТҰТҚЫН

Отырмын тор көзді үйде іші күңгірт,
Көңілсіз құса күндер жатыр сырғып.
Қайғылы, тұнжыраңқы досым менің
Қарайды тереземнен шоқып жемін.

Тұр, міне, қарап маған бала бүркіт,
Саңқылдап, еңсені езген түнді жыртып.
Теңдіктің ұлы ұшқынын аңдатады,
«Ұшайық, кел!» дегендей үн қатады.

«Еркінбіз,
Біз – еркін құс, бұла, ерке,
Толқынын аспанға атқан теңізді өлке;
Төбесін бұлт шалған тау шақырады,
Бостандық, теңдік өмір жатыр, әні!».

1985 жыл, 25 қазан.

КҮТҮШІ АНАМА

Менің қиын күндерімнің сырласы,
Қалыпсың ғой сен де талай қырды асып.
Қатпар қолда шабан жылжып инелер,
Сағат бойы отырушы ең мұң басып.

Күтетінсің ну орманда мені аңсап,
Елегізіп, әр дыбысқа құлақ сап.
(Бұл күндерде қартайыпсың, шау тартып,
Шынымен-ақ қалғаны ма кеп қарттық?!).

Қара жолға жатқан жіптей есіліп,
Қарайтынсың қақпаға да тесіліп.
Сезімталдық, қамқорлық пен сағыныш
Сабырды алар
«Қалды ма, - деп, - кешігіп?!».

1985 жыл, 28 қазан.

НИКОЛАЙ АЛЕКСЕЕВИЧ НЕКРАСОВ
(1821-1878)

КІШКЕНТАҰ МҰЖЫҚ

Қыс кезі, аяз қысқан, күн суытқан,
Орманға осындай күн мен де шыққам.
Бір атты көзім шалды – отын артып,
Асықпай тауға өрмелеп бара жатқан.

Тізгінін ұстап аттың, далбақ қағып,
Кигені – тон, етігі, қолғаптары
Тым үлкен,
Ал өзі жас мұжық бала
Келеді маң-маң басып, салмақтанып.

- Жігітім, амансың ба?!

- Жолдан шыққын!

Жүзінен мен мұжықтың айбарды ұқтым.

- Бұ қайдан?!

- Естимісің балта үнін?!

Орманнан үйге отын тасып жүрмін.

(Естілді балта даусы орман жақтан),

- Әкем ғой ағаш кесіп, шауып жатқан.

- Әкеңнің семьясы үлкен бе еді?

- Әрине. Екеуміз – бас көтерері.

- Солай де! Ал, атың кім?

- Влас, - деді,

- Жасың ше?
- Алтыға да шықтым енді.
Шүү, шабан! - деп «гүр» етіп, тізгінді құр
Жұлқып қап, жөнелді алға құйғытып бір.

1985 жыл, 30 қазан.

* * *

Кеше кешкісін, алтыда
Сеннаяға барғанмын.
Шыбыртқымен ұрды онда
Жас әйелін шаруаның.

Кеудеде тірлік белгі жоқ,
Ысқырар шыбық тек қана.
«Қара, анау – сенің сіңлің!» деп
Айттым мен сонда Музаға.

1985 жыл, 7 қараша.

МИХАИЛ ВАСИЛЬЕВИЧ ЛЕРМОНТОВ
(1814-1841)

ЖЕЛКЕН

Тұманды теңіз үсті.

Жалғыз желкен

Алыс, жат, бөтен жерден не іздеді екен?!

Долы жел ысқырынып, дәу толқындар

Мачтаны майыстырып, сықырлатар.

Ақ желкен бақытты да аңсамайды,

Қашады – бақытсыздық, болса қайғы.

Көк айдын астында – ағыс толқынданған,

Үстінде – күн сәулесі. (Жел шайқаған).

Дауылды аңсайды ағыс тентек, сотқар,

Дегендей: «ДАУЫЛДАН соң – ТЫНЫШТЫҚ бар».

1985 жыл, 10 қараша.

ГЕТЕДЕН

Мүлгиді қараңғыда асқар шыңдар,
Тып-тымық тұман басқан кең аңғарлар.
Бұрқырап көтерілмес жолдың шаңы,
Қалтырап, қозғалмайды жапырақтар.

1985 жыл, 10 қараша.

* * *

Билік пен құлдық Отаны –
Қош бол, Россия, қараңғы!
Бағынған халық мундирге,
Көгілдір мундир,
Сендер де!

Кавказдың елін сағалап,
Бәрін де естір саққұлақ,
Бәрін де көрер көздерден
Тығылармын,
(Мүмкін мен).

1985 жыл, 12 қараша.

ТҰТҚЫН

Қара жалды арғымақтай ат берің,
Жарық күнді қайта өзіме ап берің!
Босатыңдар мені қапас түнектен,
Берің маған қаракөз қыз бойжеткен!

Сүйіп қызды,
Қарғыш мініп атыма,
Желдей ұшып шабар едім атыла.

Бірақ түрме терезесі тым биік,
Құлыпты есік ауыр зілін тұр жиып.
Қаракөз қыз жырақ – сәнді сарайда...
Қайырымды ат көк шалғында – жүгенсіз
Жайылып жүр еркіндікте,
Тәуелсіз.
Шапқылайды, шаттанып бір ойнайды,
Ерке желмен өмірді еркін тойлайды.

Отырмын мен жапа-жалғыз мұң басып,
Тұр жалаңаш қабырғалар қоршасып.
Күңгірт шамдар өлімсірей жанады.
Меңіреу, сақау, үнсіз-тілсіз күзетші
Бірқалыпты тық-тық басып барады...

1985 жыл, 16 қараша.

АЛЕКСАНДР БЛОК
(1880-1921)

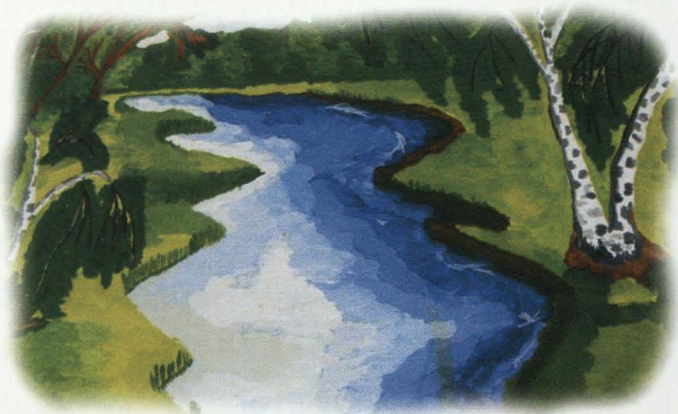
* * *

Түнгі қарлы жел салқын
Жауыпты іздерді.
Дөңгелек арай-күн, жарқын
Таң да атады енді.

Қызыл шапақ от өріп,
Шағылысты қар.
Түн пердесін көтеріп,
Сілкінді жаға-жар.

Талтүсте кеп өзенге,
Мен жүземін.
Қар қызымен өңімде
Кездесемін.

1985 жыл, 26 желтоқсан.

МАЗМҰНЫ

ЕРТЕГІЛЕР

Кемпірқосақ	4
Айлакер аңшы	6
Жалқаудың жазасы	10
Жыл мезгілдері қалай пайда болды?	12

ӘНГІМЕЛЕР

АШЫҚ.....	16
Өтірік өрге баспайды	18
Ең бағалы	21
Хат	23
Адалдық немесе кінәлі кім?.....	26
Кітап	28
Қолғабыс	32
Ізет	33
Ұялу	36
«Бірлік болмай – тірлік болмас»	37

БАТПЫРАУЫҚ

(өзіл-сықақ бұрышы)

Жаңғалақ Жарас	40
Ұлы адамның ұсақ міні	44
Жаңылған жауаптар	46

ӨЛЕҢДЕР

ЖИРЕН ЖАМАН ӘДЕТТЕН	54
«Ұмытшақ»	54

Мешкей	54
Жалтарғыш	56
Сотқар.....	56
Тілазар	57
Жаңғалақ	57
Олақ	58
Қорқақ	59
Алаңғасар	61
Мақтаншақ	61
Жалқау	61
Надан	62
Менмен	62
Сараң	63
Қазымыр	64
Ыза	68

МЫСАЛДАР

Мақтаншақ балта	70
Қызғаныш	71
Қара шалғы	71

ҚЫРЫҚ ӨТІРІК

Хайуанаттар әлемінде	72
Тазша баланың тақпағы	78

МЕТАГРАММАЛАР	80
---------------------	----

БІР СӨЗДЕ – ҚОС МАҒЫНА	81
------------------------------	----

ТАБИҒАТ ТАМАШАЛАРЫ

Көктемгі шаттық	83
-----------------------	----

Көктем	84
Жаз	85
Жайлаудағы жаз	86
Қыс	87
Қыс қызығы	88
Күз	89
Шуақты күз	90
Таулар	91
Тұман	93
Аспан	93
Табиғат этюдтері	94

КІМ БОЛАМ?!

Құрылысшы	96
Теміржолшы	96
Ұстазға	96
Мүсінші	97
Шекарашы	97
Дәрігер	97
Дәрігерге	98

ҰРПАҚ СӨЗІ

Бірінші мамыр шеруі	99
Қазақ даласы	100
Отан	101
Қазақстан	102
Менің елім	102
Конституция	103
Тәуелсіздік толғаулары	104
Әлем мінберінен	108
Ерлер есімі ел есінде	110

Мәскеудегі «Белгісіз солдат» ескерткіші басында туған ой немесе сенім күші туралы сөз	113
Ұрпақ сөзі	115
Тарихпен сырласу	116
Нан	118
Киіз үй	119
Ата мұра	121
Қазақы ер	121
Кітап	121
«Қозы Көрпеш – Баян сұлу жыры»	122
Ұстаз	126
Оқушы сөзі	128
Жас түлектердің қоштасу жыры	129
Наурыз	130
Наурыз жыры	130
Домбыра	132
Еңбек түбі – зейнет	134
Ертегі	134
Алданыш	136
Өлең	138
Шабыт	139
Талап	141
Еңбек	143
Үміт	145
Дос	146
Ауру	149

АЛЫПТАР

Күй атасы	151
Кемеңгер	153
Ғұлама	155

Ұстаз	157
Наркескен	159
Азаттық жаршысы	161
Бостандық ақыны	162
Дала дабылшысы	164
Намысты ер	166
Таң жұлдызы	167
Жұлдыз-жүрек	169
Рысқұлов рухына	171
Ақын тұлғасына	173
Жыр қарлығашына	175
Бейімбет бейнесіне	177
Жыр алыбы	179
Талант тағлымы	181
Палуан	182
Азамат	184
Дархан дарын	186
Қалам қайраткері	188
Қаһарман	190

АУДАРМАЛАР

ЛЕВ НИКОЛАЕВИЧ ТОЛСТОЙ

Секіру	194
Акула	197

АЛЕКСЕЙ МАКСИМОВИЧ ГОРЬКИЙ

Балалар	200
---------------	-----

НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ НОСОВ

Жаны бар қалпақ	203
-----------------------	-----

Автомобиль	205
Төбешік басында	209
Қиялилар	211
Тапқырлық	218
Замазка	221
Мүзкәмпит	226
Ойынқұмарлар	228
Басқыштар	231
Жамау	233
Метро	236
Қиярлар	239
Милиционер	244
Жасырынбақ	247
Үш аңшы	251

ИВАН АНДРЕЕВИЧ КРЫЛОВ

Емен түбіндегі шошқа	260
Қасқыр мен мысық	261

АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ ПУШКИН

«Терістік!.. Шоғырланып бұлттар көкте...»	264
Тұтқын	265
Күтуші анама	265

НИКОЛАЙ АЛЕКСЕЕВИЧ НЕКРАСОВ

Кішкентай мұжық	267
«Кеше кешкісін, алтыда...»	268

МИХАИЛ ВАСИЛЬЕВИЧ ЛЕРМОНТОВ

Желкен	269
Гетеден	270

«Билік пен құлдық Отаны..»	270
Тұтқын	271

АЛЕКСАНДР БЛОК

«Түнгі қарлы жел салқын...»	272
-----------------------------------	-----

*Автор осы кітабының жарық көруіне қол ұшын беріп,
демеушілік жасағаны үшін Түпқараған ауданының әкімі*

ТЕМІРБЕК ТҮЙЫЛҰЛЫ АСАУОВҚА,

«Альянс LTD» ЖШС-нің директоры

АСҚАР САЙЫНҰЛЫ КЕРЕЛБАЕВҚА,

«Мұнайгазпроектсервис» ЖШС-нің директоры

БАҒДАТ СҮГІРБАЙҰЛЫ БИСЕНҒОЖИЕВКЕ

алғысын білдіреді.

Рахат ҚОСБАРМАҚ

АЙЛАКЕР АҢШЫ

Редакторы **Нұргүл Хасанова**

Компьютерде терген **Нұргүл Хасанова**

Көркемдеуші **Серік Сайынұлы**

Кітапты көркемдеуге суретші **Қуаныш Шынтеміровтің** еңбектері пайдаланылды

Кітап «Информ-А» баспасының орталығында теріліп, беттеліп, диапозитивке шығарылды.

Баспаның Бас директоры

Бақытжан Қосбармақов

Теруге 14.08.2012 жіберілді. Басуға 25.03.2014 қол қойылды.

Пішімі 70x90^{1/16}. Қаріп түрі “Таймс”.

Көлемі 17,5 баспа табақ. Таралымы 1000 дана.

Тапсырыс № 9062.

Тапсырыс берушінің файлдарынан Қазақстан Республикасы

“Полиграфкомбинат” ЖШС-де басылды.

050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.

